NAGY CSATÁK

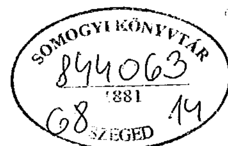
11. kötet

Számvéber Norbert

A sarló és a kalapács között

Magyarországi harcok 1944–1945, 1956

DUNA INTERNATIONAL

11–26. kötet: Magyar történelem

Képszerkesztő: Szántó Nóra
A térképeket készítette: Nagy Béla
A fotókat készítették: Soós Péter, Szikits Péter

Sorozatszerkesztő: Czigány István
Szerkesztő: Csákváry Ferenc

Ezúttal is köszönetet mondunk
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársainak
a kötet elkészítéséhez nyújtott segítségért

A kiadványban felhasznált képek
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum gyűjteményei tulajdona.

A borítófotó Mészáros Lajos felvétele (Magyar Nemzeti Múzeum)

ISBN 978 615 5013 95 9

Kiadja: a DUNA International Könyvkiadó Kft.
1106 Budapest, Keresztúri út 8/A
Tel.: 264 4555, fax: 264 4551
e-mail: kiado@dunakiado.hu, terjesztes@dunakiado.hu
www.dunakiado.hu
www.facebook.com/DunaInterKonyvkiado

Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője
Kiadóvezető: Baráz Miklós
Főszerkesztő: Sipos Attila
Művészeti vezető: Baráz Klára

Borítóterv: Dancsák Attila
Nyomdai előkészítés: AVM Stúdió

Nyomták az Európai Unióban

A tordai csata

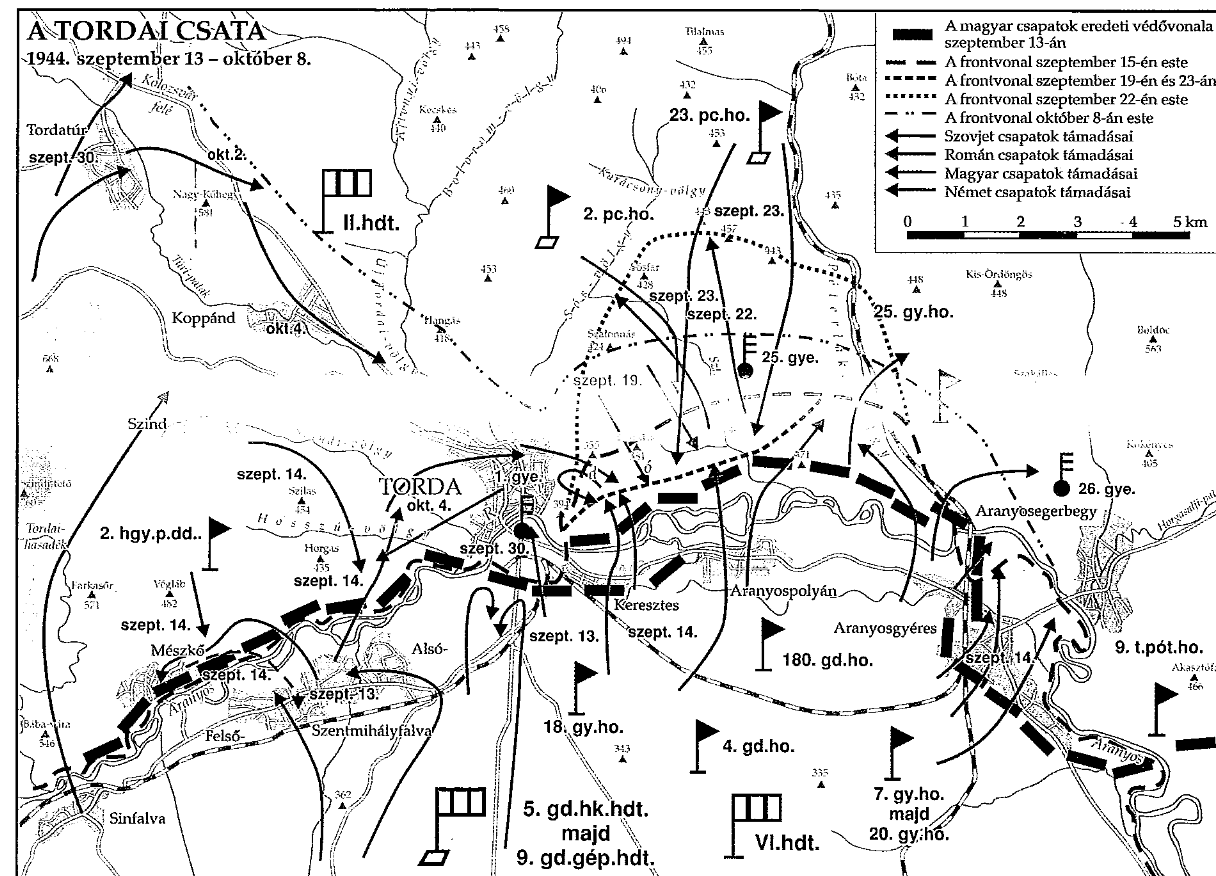
1944

A szovjet 2. és 3. Ukrán Front 1944. augusztus 20-án a keleti front déli szárnyán, Romániában hadászati jelentőségű támadást indított „jaşi-kisinyovi hadművelet" néven. A szovjetek célja a német–román csapatokból álló Dél-Ukrajna Hadseregcsoport szétverése és Románia háborúból való kiléptetése volt. A gyors szovjet sikerek miatt Románia 1944. augusztus 23-án átállt a szövetségesek oldalára. Ekkor a legfelsőbb szovjet katonai vezetés, a Keleti-Kárpátok igen nehezen bevehető vonulatainak délről való megkerülésével, lehetőséget látott a német hadiipar számára fontos nyersanyagokkal rendelkező, felvonulási területként is használható – s emiatt hadászati jelentőségű – Kárpát-medence és benne Magyarország birtokba vételére.

Ezzel összefüggésben a szovjet 2. Ukrán Front csapatai a székelyföldi Úz völgyében 1944. augusztus 26-án délelőtt átlépték az akkori magyar határt. A román csapatok már egy nappal korábban behatoltak magyar területre. A támadókkal kezdetben csak a Székely Határvédelmi Erők és a Honvédség határvadász csapatai vették fel a harcot. A második világháború szárazföldi hadműveletei Magyarországot is elérték: a magyar fegyveres erők – honvéd elnevezésüknek megfelelően – immár az ország védelmére kényszerültek.

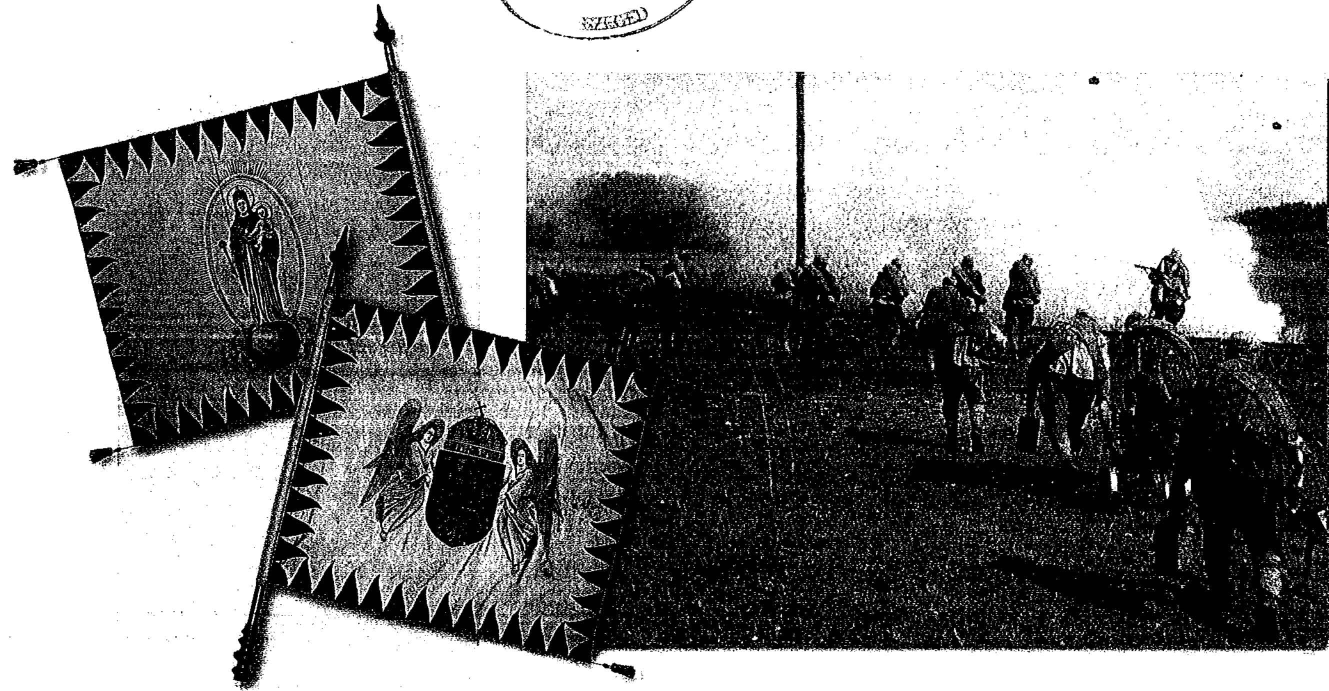

Visszavonuló magyar honvédek az Úz-völgyében 1944. augusztus végén

(Balra)
1938 M gyalogsági csapatzászló

(Jobbra)
Szovjet lövészgyalogság támadása

(Lent)
R. J. Malinovszkij marsall (1898-1967), a 2. Ukrán Front parancsnoka

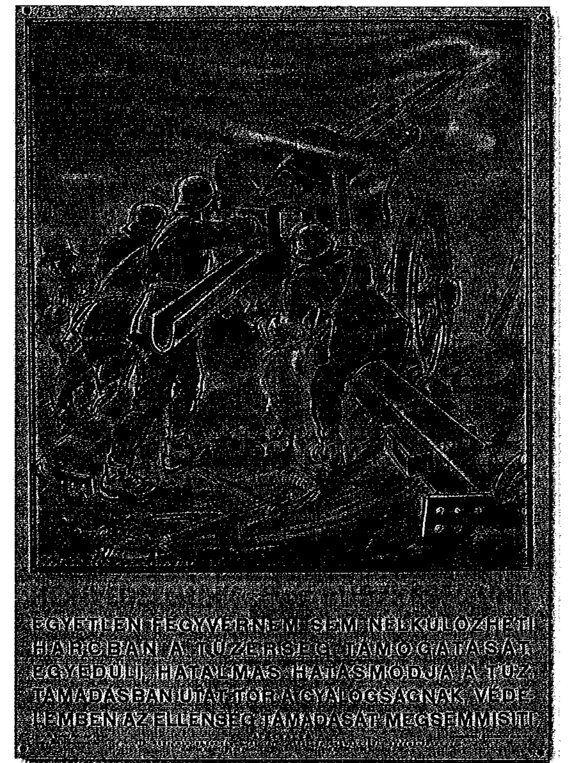
Erdély védelmével és a Déli-Kárpátok birtokba vételének kérdésével a magyar minisztertanács, rendkívüli ülés keretében, először 1944. augusztus 25-én foglalkozott. A magyar felső vezetés, állandó külpolitikai és katonai helyzetértékelések közepette, végül szeptember 4-én, a szovjet támadás és a román átállás következtében összeomlott délkeleti német arcvonal stabilizálásának, és Magyarország védelmének egyetlen lehetőségeként, elhatározta Dél-Erdély katonai birtokba vételét a Déli-Kárpátok hágói lezárása céljából. A támadást ebben a hadműveleti helyzetben nem területgyarapítási szándék, hanem katonai szükségszerűség indokolta.

A feladat végrehajtására magyar részről a IX. hadtest törzséből augusztus 28-án megalakult magyar 2. hadsereget jelölték ki, amelynek parancsnoka Veress Lajos vezérezredes lett. A Kolozsvár térségében gyülekező magyar hadsereg a német Dél-Ukrajna (később Dél-) Hadseregcsoport (Johannes Friessner vezérezredes) alárendeltségébe került.

A 2. hadsereg feladata a Kolozsvár–Kissármás–Marosvásárhely vonalról Nagyenyed–Gyulafehérvár irányában előrenyomulva az volt, hogy – némi német segítséggel – birtokba vegye a Kárpátok hágóit és lezárja azokat.

A támadás kezdetén, 1944. szeptember 5-én, a 2. hadsereg a II. hadtestből (7. és 9. gyalog tábori póthadosztály, 25. gyaloghadosztály, 2. páncéloshadosztály, 1. és 2. hegyi pótdandár) és a IX. hadtestből (2. gyalog tábori póthadosztály, 9. határvadászdandár, Székely Határvédelmi Erők) állt.

A 2. páncéloshadosztály a német 1179. páncélvadász-rohamlövegosztállyal együtt támadott. Tarczay Ervin főhadnagy, a 3/2. harckocsiszázad parancsnoka élen haladó Panther harckocsijai a Nagysármás–Mezőzáh–Mezőtóhát útvonalon 5-én estére elérték Marosludast.

A 9. gyalog tábori póthadosztály zöme a Kolozsvár-Torda műúton támadott, a hadosztály-parancsnokságnak alárendelt kolozsvári 25. rohamtüzérosztály pedig kelet felől, az Apahida-Kolozs-Mezőcsán-Boldóc-Aranyosegerbegy földúton próbálta elérni a várost. A Zrínyi II rohamtarackok hiánya miatt csak öt vontatott 7,5 cm-es nehéz páncéltörő ágyúval felszerelt alakulat nem ütközött számottevő ellenállásba. A hátráló román 20. kiképző-gyaloghadosztály parancsnoka, Constantin Visarion hadosztálytábornok is megadta magát. A tábornokot Mezőcsánon Vértes Vilmos százados, a 25/1. rohamtüzérüteg parancsnokának gyorscsoportja fogta el.

A Maroson és Kis-Küküllőn sikerrel átkelt magyar alakulatokat a román csapatok támogatására észak felé fordított szovjet 2. Ukrán Front dél-erdélyi előretörése miatt szeptember 8-ától visszavonták az Aranyos és a Maros mögé és ott védelembe rendelték. A magyar kormány két nappal később elrendelte a védhetetlenné vált Székelyföld kiürítését. A magyar IX. hadtest szeptember 12-én a német 8. hadsereg kötelékébe került.

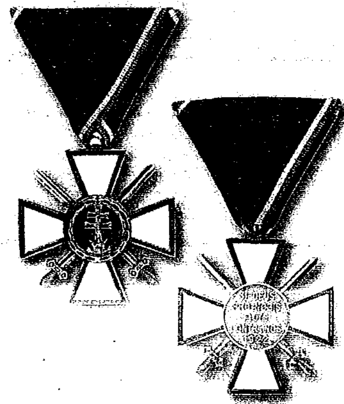
A szovjet–román előretörés a tordai csatába torkollott. Ebben védelem súlyát a magyar II. hadtest 25. gyaloghadosztálya és 2. páncéloshadosztálya viselte a dandár erejű német „Kessel" zárókötelékkel közösen, amely páncélosokból, páncéltörő ágyúkból és utászalakulatokból állt.

A közel egy hónapig tartó tordai védelmi harcok szeptember 13-án a déli órákban vették kezdetüket. A szovjet 6. gárda-harckocsihadsereg V. gárda-harckocsihadtestének 12 páncélosa, körülbelül ezred erejű gyalogsági támogatással, Alsószentmihálynál ekkor jutott el a tordai magyar hídfőhöz. A magyar védelmi rendszer kiépítése, tervszerű műszaki megerősítése, a tüzérségi és gyalogsági tűzrendszer

A szigetvári 10. rohamtüzérosztály egyik meghibásodott Zrínyi rohamtarackját javítják Torda és Kolozsvár között 1944 szeptemberében

(Fent)
Vértes Vilmos százados (balról a második) tiszttársaival Németországban

(Jobbra)
Siprák László őrnagy

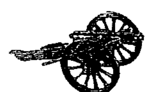
(Középen)
Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon, kardokkal

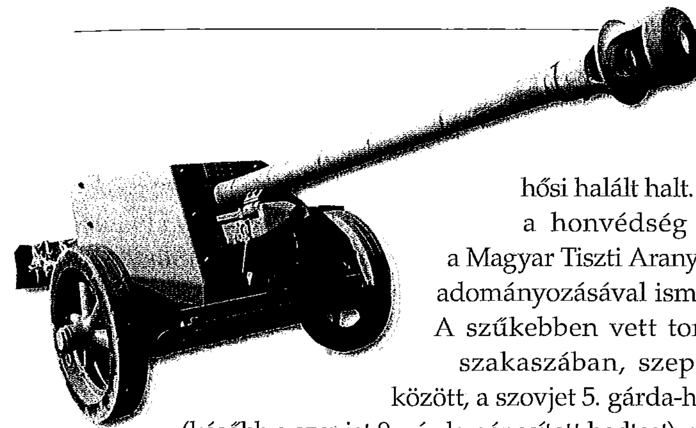
megszervezése emiatt már lehetetlenné vált. A 25. gyaloghadosztály teljes állományával még meg sem tudta szállni állásait, hiszen alakulatainak egy része még szállítás alatt állt, illetve a 9. gyalog tábori póthadosztály kötelékében vonult vissza.

A 25. gyaloghadosztály 7,5 cm-es páncéltörő ágyúi aznap hét szovjet harckocsit lőttek ki. Ezzel kezdetét vette a tordai csata. Megjegyzendő, hogy a német napi jelentések szerint a szovjet harckocsik már szeptember 10-én harcérintkezésbe kerültek a magyar 2. hadsereg alakulataival, amikor a 7. gyalog tábori póthadosztály állásait támadó román csapatokat támogatták. A védők szeptember 11-én két, 12-én pedig újabb kilenc páncélos kilövését jelentették.

A szeptember 13-i és 14-i tordai harcokban Vértes Vilmos százados 7,5 cm-es gépvontatású páncéltörő ágyúkkal felszerelt 25/1. rohamtüzérütege igen erős aknavető- és tüzérségi tűzben három harckocsit, egy sorozatvetőt és több más nehézfegyvert lőtt ki, hét további harckocsit pedig harcképtelenné tett. A százados ezt követően

ütege élén közelharcban hősi halált halt. Fegyvertényeit, a honvédség 18. tagjaként, a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem adományozásával ismerték el.

A szűkebben vett tordai csata első szakaszában, szeptember 13–21. között, a szovjet 5. gárda-harckocsihadtest (később a szovjet 9. gárda-gépesített hadtest), a 104. lövészhadtest és a román 4. hadsereg seregtestei keleti és nyugati irányból támadva sem a tordai hídfőt, sem magát a várost nem tudták elfoglalni. Torda körvédelmét már szeptember 14-én megkísérelték átkarolni, de az 1/I. zászlóalj támogatására bevetett 25/I. gyalogzászlóalj – élén a tordai érdemeiért a későbbiekben Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett Siprák László őrnaggyal – merész ellenlökésével az utolsó pillanatban meghiúsította az ellenség városba hatolását. A szovjet csapatok azonban, az Aranyos folyón több helyen átkelve és a Szent János-patak mentén Sósfürdő irányában előretörve, mélyen betörtek a 25. gyaloghadosztály állásaiba. Ez, az arcvonal közepén, a Tordától keletre egészen Aranyosegerbegyig elterülő fennsíkon képzett hídfőjük, végig megmaradt. A 25. gyaloghadosztály és a 2. páncéloshadosztály közösen végrehajtott, szeptember 16-i és 19-i ellentámadásai eredményeképpen e hídfő összébb szorult ugyan, de az ellenséges csapatokat nem sikerült a folyón túlra visszavetni. A nagyváradi seregtesttel szemben álló szovjet 4. gárda-légideszant-hadosztály szívós ellenállására jellemző, hogy egy közel 300 fős bekerített csoportjának felszámolásakor 200 katona holtteste maradt a helyszínen. A tüzérségi támogatás elmaradása miatt elveszett az aranyosegerbegyi

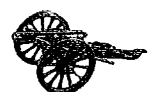

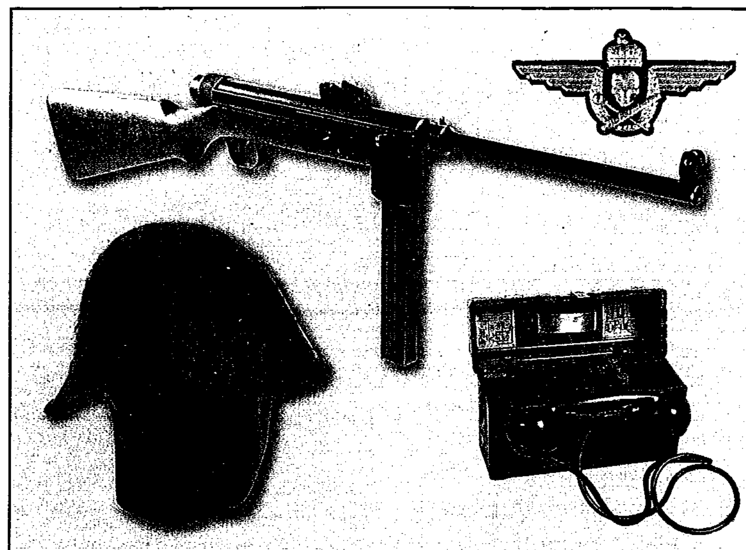
(Fent balra)
1943 M 7,5 cm-es páncéltörő ágyú

(Fent jobbra)
Rechtzügel Árpád százados egyetemi hallgatóként 1939-ben

(Lent)
A szovjet T-34/85 harckocsi mellett az út két oldalán román gyalogság menetel Észak-Erdélyben 1944 szeptemberében

saját hídfő is, az onnan kivont magyar 26/III. gyalogzászlóalj véres vesztesége szeptember 14-én már 60 százalékos volt. A szeptember 19-i harcok súlyosságára vall, hogy Sósfürdő területén rakétalövedéktől találtan életét vesztette a 25. gyalogezred parancsnoka, Böszörményi Géza ezredes is.

A 2. páncéloshadosztály ekkorra már hat tisztjét és 103 főnyi legénységét vesztette el, sebesültjeinek száma 654, eltűntjeinek száma pedig 50 fő volt. A hadosztály ekkor 1 bevethető Toldi könnyűharckocsival, 10 közepes és 6 nehéz Turán, 4 Panzer IV és 2 Panther harckocsival, 16 Nimród páncélgépágyúval és 6 7,5 cm-es páncéltörő ágyúval rendelkezett. Az ellenlökések és az ezzel járó átcsoportosítások miatt, valamint az egyes kisebb csapatrészek későbbi beérkezése folytán a 25. gyaloghadosztály 1. gyalogezrede a későbbiek során javarészt a tordai hídfőben, 25. gyalogezrede középen, 26. gyalogezrede pedig végig a seregtest balszárnyán védekezett.

(Fent)
Román 1941 M 9 mm-es Orita géppisztoly

Román 1939 M rohamsisak

1941 M TBK-1 tábori telefon

Rohamtüzér csapatjelvény, 1944-1945

(Lent)
Bozsoki János hadnagy

1944. szeptember 17-én a 1/III. gyalogzászlóalj 7. századának parancsnoka, Rechtzügel Árpád százados, öt önként jelentkező honvéddel áthatolt a szovjet–román vonalakon, s mélyen azok állásai mögött, egy tábori repülőtéren 27 repülőgépet megsemmisített, illetve megrongált, és felgyújtotta a hangárt is. Bátor cselekedetéért, tizenkettedikként a honvédség állományából, a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.

Szeptember 20-án a román légierő a kolozsvári pályaudvart és a város közelében létesített repülőteret támadta.

A tordai védelmi harcok során a legnagyobb szovjet–román támadás – addig nem tapasztalt, nagy erejű tüzérségi előkészítés után – szeptember 22-én reggel érte a magyar arcvonalat. A szovjet 104. lövészhadtest 163. és 206. lövészhadosztálya – támadó zászlóaljanként négy, összesen mintegy 40 T–34 harckocsi támogatásával – a Sósfürdő és a Szent János-patak völgye között, a 4. gárda-légideszanthadosztály, valamint a román 20. kiképző-gyaloghadosztály pedig attól keletre és Aranyosegerbegynél indította meg rohamát az elfoglalt hídfőből.

A 25. gyaloghadosztály aznapi harctudósítása – az alakulat megnevezése nélkül – 50 támadó T–34 harckocsiról számolt be. A Tordától keletre vívott harcokkal kapcsolatban e napon a legtöbb egyéb forrás is T–34 típusú harckocsikról tesz említést. Az angolszász harckocsikkal felszerelt 9. gárda-gépesített hadtestet teljes állományával Tordától nyugatra gyülekeztették. Ugyanakkor a német felderítés az 5. gárda-harckocsihadtestet – helyesen – Tordától délnyugatra fedezte fel.

A 27. gárda-harckocsidandár is Tordától nyugatra harcolt. Így, az említett szovjet harckocsi- és gépesített alakulatok levéltári anyagát tanulmányozva, csak azt valószínűsíthetjük, hogy Tordától keletre aznap a lövészcsapatokat a szovjet 27. hadsereg alárendeltségében harcoló önálló 25. harckocsiezred támogatta. Ennek az egységnek alapfeladata volt a lövészek közvetlen támogatása, ráadásul T–34 harckocsikkal és SzU–85 önjáró lövegekkel volt felszerelve.

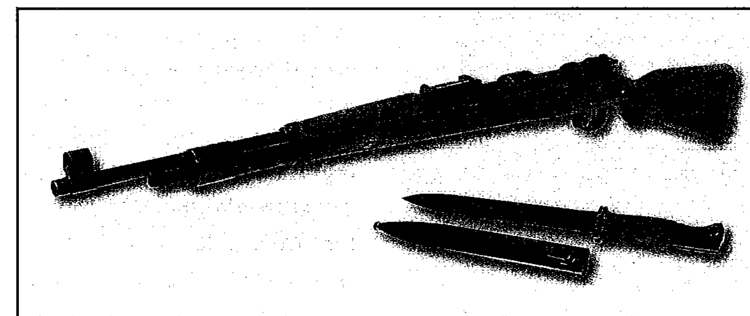
A legyezőszerűen kibontakozó támadás először, északi irányban, a 2. páncéloshadosztály csapatait érte, majd teljes erejével Sósfürdő és a Szalonnás-magaslat közti terület felé, a 25. gyalogezred állásai ellen irányult. Ezzel egy időben a 15 T–34 harckocsival megerősített 180. lövészhadosztály heves támadást indított a tordai hídfő, illetve a Tordától nyugatra levő Magyarpeterd helység területén védekező magyar és német csapatok arcvonalszakasza ellen is. A déli órákra a szovjet és a román csapatok térnyerése következtében a 25. gyalog- és a 2. páncéloshadosztály közös védősávja gyakorlatilag kettészakadt, és megszűnt az összeköttetés a tordai és az aranyosegerbegyi védőkörlet között. A hézagban csak a 2. páncéloshadosztály komoly veszteségeket szenvedett kisebb egységei harcoltak. A kettészakítás ellenére azonban, súlyos harcok árán Torda keleti szegélyénél, a 429-es magassági ponton, illetve a Szalonnás- és Sósfar-magaslatoknál sikerült megállítani a további ellenséges előretörést, dacára annak, hogy a Tordától északra levő Sós-völgybe már szovjet harckocsiosztagok nyomultak be. A 2. páncéloshadosztály a betört szovjet páncélosok közül négyet kilőtt. Ezek közül kettővel Tarczay főhadnagy Panthere végzett és egy páncéltörő ágyút is megsemmisített. E támadás alatt Tarczay harckocsiját kilőtték a szovjetek, de ő, egy másik harckocsiba átszállva, tovább vezette századát a kitűzött támadási célig.

A német „Kessel" zárókötelék

Az 1944. szeptember 7-én megalakult német kötelék azt a feladatot kapta, hogy amennyiben a magyar 2. hadsereg állásait Torda térségében a szovjet páncélosok áttörnék, azok előrenyomulását állítsa meg, a támadást pedig reteszelje el.
A kötelék parancsnokságával Mortimer von Kessel altábornagyot, a német 20. páncéloshadosztály parancsnokát bízták meg. A német tábornok a német 8. hadseregtől az 52. gépkocsizó utászzászlóaljra, a 93. hadsereg-közvetlen nehéz páncélvadászosztály öt 8,8 cm-es páncéltörő ágyúval felszerelt Nashorn páncélvadászára, a 7,5 cm-es páncéltörő ágyúval rendelkező 721. önálló páncélvadászosztály roncsaira, a XVII. hadtest egyik utászzászlóaljára, valamint 40 darab beérkező 7,5 cm-es páncéltörő ágyúra számíthatott.
(Folytatás a következő oldalon)

A magyar parancsnokságok a város átkarolásának veszélye miatt már Torda feladását tervezték. A támadó szovjet páncélosok feltartóztatására a sósfürdői völgyet mindenképpen le kellett zárni.

Ezt a feladatot az 1/I. gyalogzászlóalj és Bozsoki János próbaszolgálatos zászlós 10/2. rohamtüzérütegének két szakasza kapta. A hat Zrínyi II rohamtarack a teknő alakú völgyben vezető út torkolatától 400 méterre, félkör alakzatban, jól rejtett lesállást foglalt a bokros területen. A magyar rohamtüzérek 50 méterre engedték magukra a láthatóan mit sem sejtő, felderítés és menetbiztosítás nélkül közeledő szovjet harckocsioszlopot. A négy-öt percig tartó gyorstűz hatalmas pusztítást vitt végbe a páncélosok soraiban. A magyar 10,5 cm-es tarackok páncélrobbantó gránátjai 18 szovjet harckocsit lőttek ki vagy tettek harcképtelenné. Magyar oldalon csupán az egyik rohamtarack bal lánctalpát lőtték szét.

Német 1898 M 7,92 mm-es Kar98k ismétlőkarabély

Német SG 84/98 III szurony hüvellyel

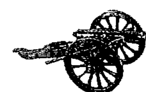
Bozsoki próbaszolgálatos zászlós ezután harcjárművével egy magaslaton bekerített, zászlóalj erejű saját kötelék

20 mm-es 36M nehézpuska töltények
Bal oldalon: Danuvia Fegyver és Lőszergyár Rt. 1943 repeszgránát töltény
Jobb oldalon: Danuvia Fegyver és Lőszergyár Rt. 1941 páncéltörő-gránát töltény

(Folytatás az előző oldalról)
A német 6. hadsereg ugyanakkor a 92. páncélos-utászzászlóaljat, a 13. páncéloshadosztály 4/II. páncélososztályának roncsait magába foglaló, s egy páncéltörő ágyús páncélvadász-századdal megerősített „Gehrig" páncéloscsoportot (néhány Panzer III és Panzer IV harckocsival), a 905. rohamlövegdandár páncélozott harccsoportját (StuG. III és StuH. 42 rohamlövegekkel, valamint lövészpáncélosokkal), a 1015. és 1176. páncélvadász-rohamlövegosztály Jagdpanzer 38(t) vadászpáncélosait, a 662. önálló nehéz páncélvadász-osztály 8,8 cm-es páncéltörő ágyúinak zömét, valamint a Luftwaffe 241/II. légvédelmi tüzérosztályát (8,8 cm-es légvédelmi ágyúkkal és 2 cm-es gépágyúkkal) adta át Kessel altábornagynak.
Ezek a német alakulatok a magyar 2. hadsereg csapataival közösen gyakorlatilag végig harcolták a tordai csatát és jelentősen hozzájárultak az eredményes védelmi harcokhoz.

felmentésére indult. A maradék öt Zrínyi rohamtarackot közben nagy erejű szovjet harckocsitámadás érte. Bozsoki már csak sötétben tudott visszamenni Sósfürdőhöz, ahol megtalálta a harcképtelenné vált járműveket. Sebesült bajtársait kimentve két rohamlöveget láncon vontatott vissza a saját vonalak mögé. A maradék három menetképtelen harcjárműért később egy különítménnyel tért vissza, s azokat is elvontatta. Kiemelkedő haditettéért – a honvédség 7. kitüntetett tagjaként – a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmet adományozták.
A 25. gyalog- és a 2. páncéloshadosztály ezen a napon több mint 1000 elesett, megsebesült, eltűnt vagy hadifogságba esett katonát veszített. E súlyos veszteségek túlnyomó részben a gyalogságot érték.
A német 6. hadsereg a Tordánál fenyegető áttörést a német 23. páncéloshadosztály bevetésével szándékozta megakadályozni. E páncéloshadosztály parancsot kapott, hogy másnap, 23-án kora reggel, Tordától keletre indítson ellencsapást, semmisítse meg a betört ellenséges erőket, és állítsa vissza a védelem korábbi vonalát. Ehhez a hadosztálynak hat bevethető Panzer IV, 36 Panther, két parancsnoki Panzer III, 16 rohamlöveg, négy 7,5 cm-es önjáró páncéltörő ágyú, négy 10,5 cm-es Wespe és három 15 cm-es Hummel önjáró löveg állt rendelkezésre.
A szeptember 22-éről 23-ára virradó éjjel a német páncéloshadosztály egységei elfoglalták készenléti állásaikat.
1944. szeptember 23-án reggel 7 órakor a Breith-csoport a német 23. páncéloshadosztállyal, illetve a magyar 2. páncéloshadosztály és a 25. gyaloghadosztály részeivel a német III. páncéloshadtest parancsnoka, Hermann Breith páncélos tábornok parancsnoksága alatt megindította támadását.
Mire késő délután a harcok abbamaradtak, a német–magyar csapatok a 11 óra 50 perckor elért Torda–Aranyosegerbegy vonalon álltak. Ezzel teljes szélességben kijutottak az Aranyost északról szegélyező dombvállra; a szovjetek csupán egy kisebb betüremkedést tartottak meg a 371-es magaslat nyugati oldalán. A 23. páncéloshadosztály, mivel a védelem korábbi vonalának visszafoglalását végrehajtotta, a dombvállat elérve leállította támadását. A folyón való átkelésre nem kapott parancsot, bár a part meredeksége miatt harckocsijai feltehetően nem is tudtak volna átkelni.
A támadás során a 23. páncélosezred öt szovjet harckocsit, egy önjáró löveget, 37 páncéltörő ágyút, négy lövegmozdonyt és három tehergépkocsit semmisített meg. A páncélosezred saját vesztesége kilenc páncélos volt. A 126. páncélgránátos-ezred 45, a 128. páncélgránátos-ezred 25 százalékos élőerő-veszteséget szenvedett. A németek adatai szerint a szovjetek szeptember 23-án Tordától nyugatra 24 páncélost veszítettek, a várostól keletre (a hídfő körül) pedig további 45 páncéltörő ágyút.
A páncélosokat követő magyar gyalogzászlóaljak az ellenség hátrább fekvő és kiválóan védekező támpontjait nem tudták bevenni, de a 25. gyaloghadosztály így is hézagmentesen le tudta zárni lerövidített arcvonalát.
A magyar 2. páncéloshadosztálynak már csak a mintegy 80 fős 6. gépkocsizó lövészzászlóalja maradt harcképes. Úgy tűnt, hogy ezzel

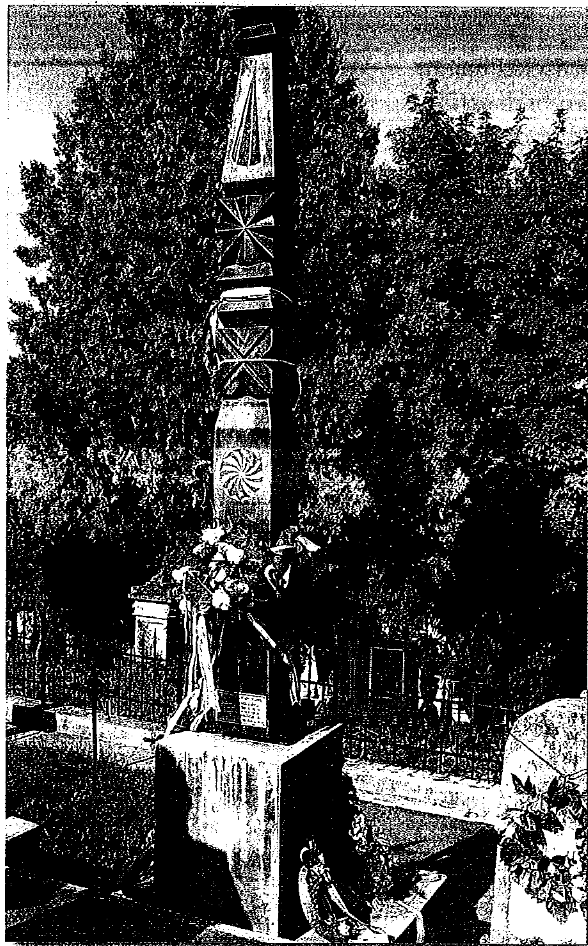

az erővel felvételi állást elfoglalni, vagy utóvédharcot folytatni már nem lesz képes.
Míg Torda és Marosludas között sikerült feltartóztatni a szovjet és román seregtesteket, addig Tordától nyugatra, s a Gyalui-havasok előhegyei között az arcvonal nagy kiterjedése miatt erre nem volt lehetőség. A román 4. hadsereg két hadosztályának és a szovjet 206. lövészhadosztálynak csapatai a Jára- és a Hasadát-völgyben előretörve, a magyar 1. és 2. tábori hegyi pótdandár, illetve az odairányított magyar 7. gyalog tábori póthadosztály ellenállását megtörve, szeptember 22-én elfoglalták Magyarpeterdet és Szindet, 23-án Pusztaszentkirályt, 24-én pedig Komjátszeget, majd elvágták a Kolozsvár–Torda főutat, és a Gyalui-havasok keleti előhegyei közül kijutottak a Mezőség területére, Torda védőinek hátába.
A német 23. páncéloshadosztály sikeres, szeptember 25-i ellentámadása következtében sikerült csak újból stabilizálni a helyzetet. Tordától 25 km-re délkeletre, Marosludas közelében, Hadrévnél is súlyos védelmi harcok folytak, de az 59. és a 66/II. határvadász-zászlóalj megakadályozta az ellenség előretörését.
A 23. páncéloshadosztály még két napig kisebb ellenlökéseket hajtott végre a magyar 2. hadsereg arcvonalszakaszán. Végül a hadosztályt szeptember 25-én, egy megerősített zászlóalját kivéve, a német III. páncéloshadtest parancsnokságával egyetemben Nagyvárad térségébe vezényelték.
A tordai védőállás 21 km-es szakaszának védelme ezt követően a 2. páncéloshadosztály harccsoportjai által támogatott 25. gyaloghadosztályra hárult. A nagyváradi parancsnokságú seregtest gyalogságának szeptember 25-ig megállapított véres vesztesége (elesettek, sebesültek, hadifogságba esettek) már közel 2300 főt tett ki. Az elszenvedett személyi és anyagi veszteségek pótlására szeptember 23-án 1800 fős – zömében kiképzetlen – személyi kiegészítést és 2000 főre méretezett gyalogsági fegyverzetet, illetve felszerelést kapott.
A 2. páncéloshadosztálynak szeptember 30-i adatok szerint 45 bevethető, 50 javítandó és 11 műhelybe vontatandó páncélosa volt. Tarczay főhadnagy Pantherekkel felszerelt harckocsiszázada 1944. szeptember 15-től október 6-ig Tordánál 11 harckocsit, 17 páncéltörő ágyút, mintegy 20 géppuskafészket és egy szovjet sorozatvetőt semmisített meg. Október 1-jéig, a csata második szakaszának végéig a saját tordai hídfőt ugyan fel kellett adni, s az ellenséges hídfő területe is némileg megnagyobbodott, de a magyar arcvonalon áttörés sehol sem történt. Az ellenséges csapatok nem tudtak előrejutni Tordától nyugatra Tordatúrnál, illetve a Túri-völgyben sem.
A szovjet 180. lövészhadosztály és a 18. gárda-gépesített dandár szeptember 30-i Torda elleni támadásának kivédésére újból bevetették

az erősen leharcolt 2. páncéloshadosztályt, de az a tordai hídfő végleges szovjet kézre kerülését már nem tudta megakadályozni.
Október 2-án, erőátcsoportosítások és újabb csapatok beérkezése után, Kolozsvár mielőbbi elfoglalása céljából, a szovjet–román csapatok négy hadosztálynyi erővel újból heves támadást indítottak. A nagyváradi seregtest egyes védőszakaszain még kitartó alakulatok harcértékére jellemző, hogy a 26. gyalogezred a kilenc kilométeres védelmi vonalát már csak 850 fővel tudta megszállni.
E nagy erejű offenzíva a védővonalat messze Torda mögé nyomta vissza. Ennek következtében a szovjet–román csapatok kijutottak az Aranyos folyótól északra húzódó hegyek közé, s október 4-én előbb a bekerítéssel fenyegetett Torda városát, majd rövidesen Aranyosegerbegyet is fel kellett adni. Torda kiürítése, melyet nem a felsőbb parancsnokságok rendeltek el, megkésett vállalkozás volt, mert az ellenség közvetlen tüze a város szélén levő magaslatokról nagy veszteséget okozott a kivonuló csapatoknak. A 25/I. gyalogzászlóalj már csak az ellenséges csapatok gyűrűjén áttörve jutott ki a városból.
A magyar alakulatok leharcoltságára, súlyos veszteségeire, de főleg az általános helyzetre, az oldalukban és hátukban, Nagyvárad és Debrecen térségében elért szovjet térnyerésre való tekintettel a magyar 2. hadsereg-parancsnokság október 8-án elrendelte csapatai visszavonulását a Szamos vonalára. A Borsai-hágó–Borgói-hágó–Maros folyó vonaláról is ekkor váltak le a magyar és a német alakulatok.
A magyar 2. hadsereg német segítséggel tehát október 8-ig tartott ki védőállásában, ahonnan a szovjet főerők alföldi előretörése miatt először a Szamos vonalára, majd október 11-én, Kolozsvárt feladva, a Meszes-hegységbe vonult vissza. A súlyos veszteségeket szenvedett honvéd seregtestek erdélyi hátramozgása során megszaporodtak az átállások, illetve a szökések, mivel sokan – elsősorban az erdélyi származású katonák – önkényesen hazatértek, hogy szeretteiket megóvják a támadó hadseregek önkényétől.
A tordai csatában a magyar és német seregtestek csaknem egy hónapig vonták magukra és verték vissza a magyar Alföldet megközelíteni törekvő, többszörös túlerőben lévő 2. Ukrán Front csapatainak (7. gárdahadsereg, 6. gárda-harckocsihadsereg, 27. és 40. összfegyvernemi hadsereg, valamint a román 4. hadsereg) naponta megismétlődő támadásait. A második világháború utolsó szakaszában, a kelet-közép-európai térségben a magyar 2. hadsereg tordai védőállása volt az egyik olyan nevezetes védelmi vonal, amely hosszabb ideig tartotta magát.

Ó-tordai Református Temetőben lévő II. világháborús magyar hősi parcella (dr. Cech Vilmos felvétele)

Páncélos-összecsapások az Alföldön

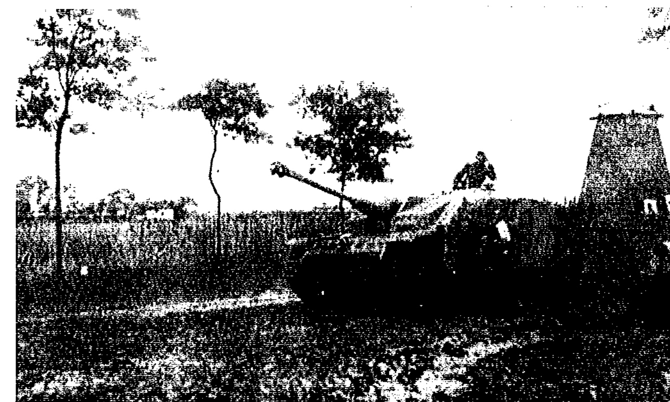
1944

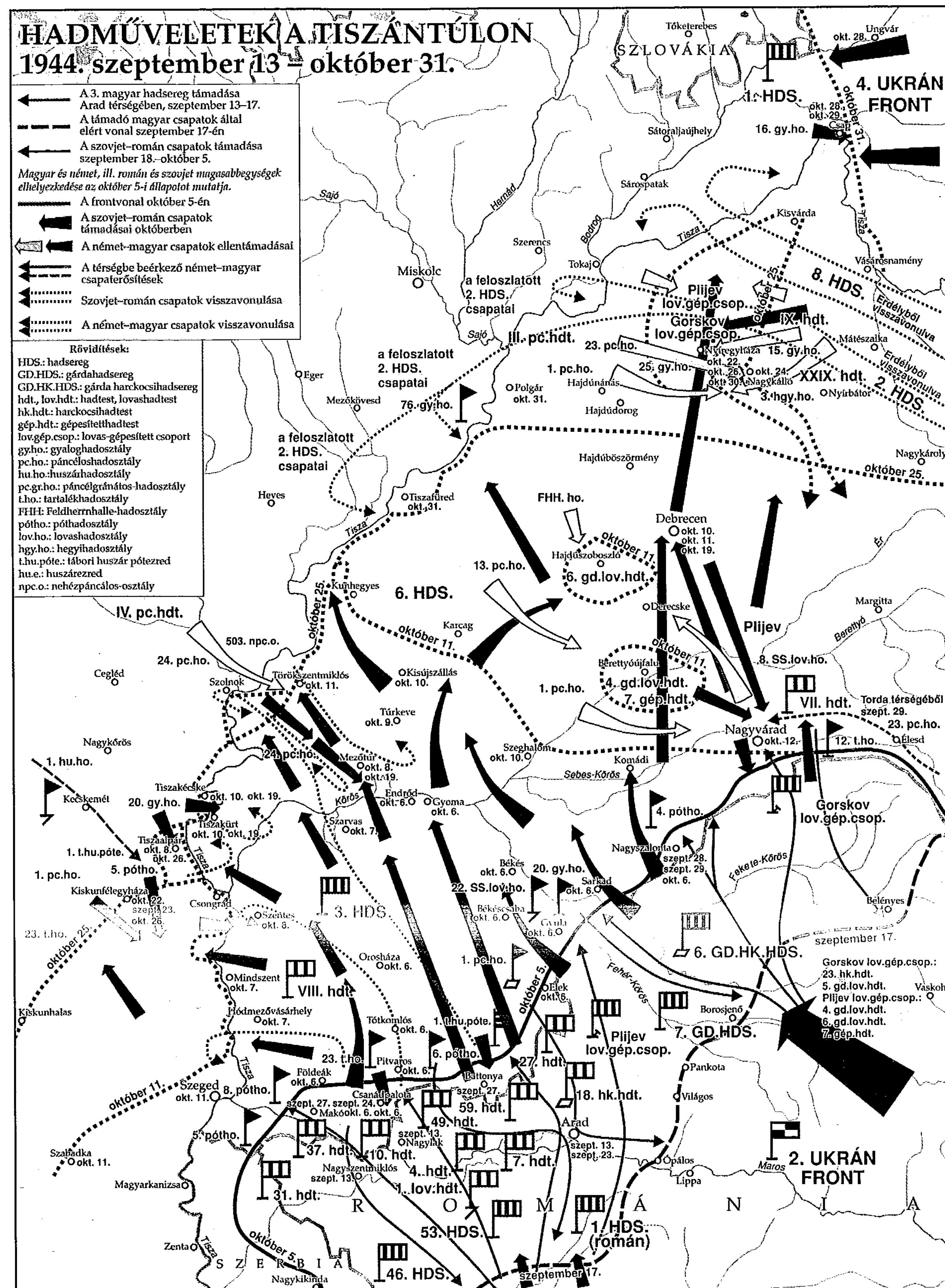
A szovjet 2. Ukrán Front hadműveleti szintű bekerítésre irányuló offenzívájából páncélos-találkozóharcok összessége alakult ki a Tiszántúlon, Szolnok – Nyíregyháza – Nagyvárad térségében 1944. október 6–31. között. Az Alföldön ezt megelőzően is ádáz küzdelem zajlott, amelyben a magyar csapatok számos kisebb jelentőségű harcászati sikert is elkönyvelhettek.
Szeptember 23-án estére a szovjet 53. hadsereg alárendeltségében harcoló 18. harckocsihadtest előrevetett osztagai a német felderítés adatai szerint Szegedtől mindössze 30 km-re délre jártak.
Szeptember 24-ére a kora délelőtti órákban a szovjet 57. lövészhadtest 228. lövészhadosztálynak 799. lövészezrede harckocsik támogatásával benyomult Csanádpalotára. A helységet, amelyet a szovjetek 12 óra után nem sokkal birtokba is vettek, mindössze mintegy 50 magyar határvadász, csendőr és légvédelmi tüzér védte.
A 8. tábori póthadosztály parancsnoka a bizonytalan helyzet miatt aznap csapatai jobbszárnyát a mezőhegyesi birtok déli szegélyére vette vissza. Este a hadosztályhoz Mezőkovácsházára beérkezett Török Pál százados 7. rohamtüzérosztályának 2. ütege. A magyar rohamtüzérosztály három ütege egyenként 10, összesen 30 StuG. III G rohamlöveggel volt felszerelve. Az alakulatot Nagyszőllősről, a magyar 1. hadseregtől irányították a II. tartalékhadtest alárendeltségbe. Az első két üteg szállítmányai szeptember 22-én és 23-án érkeztek be Orosházára. A 7/2. rohamtüzérüteg Kőszeghy Barnabás főhadnagy vezetésével a 8. tábori póthadosztály alárendeltségébe került, hogy 25-én reggel, a hadosztály gyalogságával közösen, Mezőhegyes déli részéről támadva visszafoglalja Csanádpalotát, és így elvágja a szovjetek utánpótlási vonalát. Az üteg szeptember 25-én reggel 8 órára készen állt ugyan a támadásra, ám a 12. gyalog tábori pótezred két zászlóalja addigra még nem rendezte sorait.
Aradtól északra a szovjetek átmenetileg elfoglalták Kétegyházát és Gyulát, de az 1. honvéd páncéloshadosztály erői és a 22. SS önkéntes lovashadosztály „Ameiser" harccsoportja – saját, korábban elrendelt tervszerű támadása eredményeképpen – mindkét települést lényegében visszafoglalta.
Az 1. honvéd páncéloshadosztálynak parancs szerint előbb Elek, majd Ottlaka felé kellett támadnia, az SS-harccsoportnak ezzel egy időben Nagypélről Ottlakára kellett előretörnie.
A magyar támadás 6 óra 30 perckor indult. Egy óra múltán az arcvonal 1000 méterre megközelítette Eleket. Középen az 1. gépkocsizó lövészezred csoportja, balra az 1. harckocsiezred részei támadtak.

(Fent)
Managarov altábornagy, a szovjet 53. hadsereg parancsnoka

(Lent)
A magyar 7. rohamtüzérosztály StuG. III rohamlövege a Dél-Alföldön 1944 őszén

Vastagh ezredes 1. gépkocsizó lövészezredének erői 10 harckocsi támogatásával betörtek a szovjet 203. lövészhadosztály 619. lövészezrede egyik zászlóaljának védelmébe. A páncélosok két 45 mm-es páncéltörő ágyút legázolással megsemmisítettek. A magyar támadás azonban hamarosan elakadt, miután a parancsnoki harckocsi páncélrobbantó kézigránáttól harcképtelenné vált, a zászlóalj pedig elszigetelte a magyar gyalogságot a páncélosoktól.

E magyar–német előretöréstől függetlenül a szovjetek is támadást indítottak. A 203. lövészhadosztály 610. lövészezredének erői a 1037. tüzérezred részeinek támogatásával 9 óra 30 körül betörtek Kétegyházára. A magyar gyalogság egy része ellenlökést hajtott végre, más része viszont elfutott.

A helyzetet csak az szilárdította meg, hogy Baló ezredes harckocsijai és az 51. páncélos gépágyús zászlóalj Nimródjai oldalba támadták a szovjeteket. Négy magyar harckocsi betört a lövészek harcrendjébe, és két újabb 45 mm-es lövegek zúztak szét. Az 1037. tüzérezred 2. ütege 20–25 méterről két magyar páncélost lőtt ki. Vastagh ezredes harccsoportja hamarosan birtokba vette a község nyugati és északi részét, de a vasútállomás környékén a szovjet lövészgyalogság befészkelte magát. A szakadó esőben lassan haladt a szovjet ellenállás felszámolása. Emiatt az Elek elleni támadás sem jutott előre. Baló ezredes páncélosai 16 órától hozzáláttak Kétegyháza megtisztításához. A szovjetek a házakból is tüzeltek.

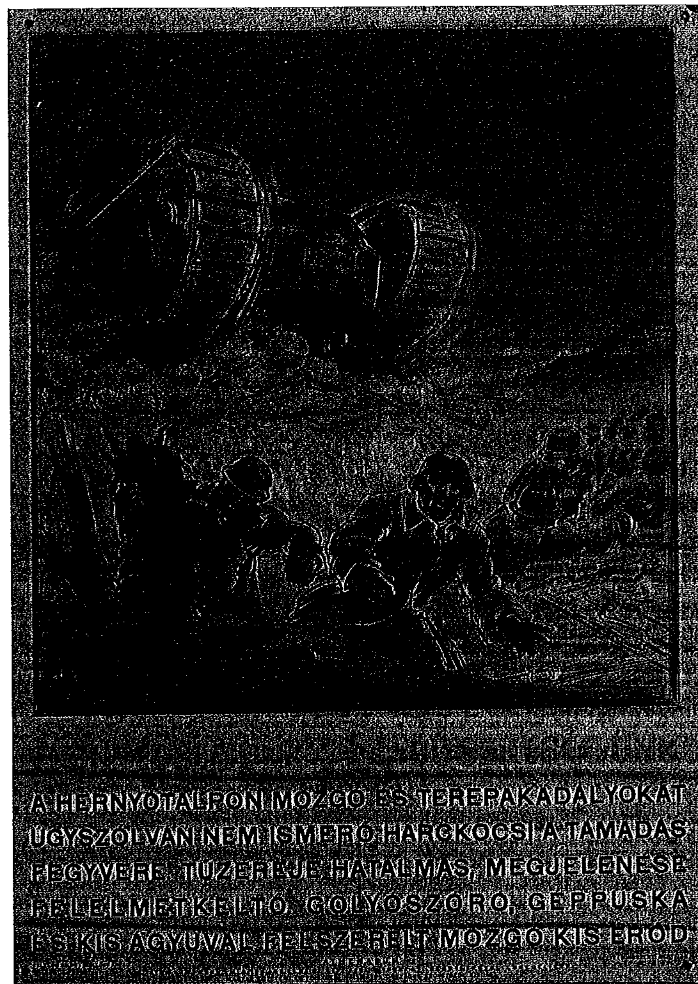
Szovjet források szerint Baló ezredes 1. harckocsiezrede szeptember 26-ára virradóra 25 harckocsival újabb páncélos-ellenlökéseket indított a 610. lövészezred és a 1037/2. tüzérüteg állásai ellen. A magyar páncélosok ugyan megsemmisítettek egy szovjet löveget, de a támadás hat kilőtt harckocsijukba került, és nem jutottak előbbre.

A szovjet 57. lövészhadtest 228. lövészhadosztályát a Makó és Hódmezővásárhely felé indítandó támadáshoz megerősítették a hadosztály addig tartalékban álló 795. lövészezredével, valamint a 18. harckocsihadtest 110. és 170. harckocsidandárával (összesen mintegy 40 páncélossal), továbbá a 3. csapásmérő rohamezred 23. és 27. rohamzászlóaljával. A harckocsidandárok Csanádpalotán keresztül vonultak Földeák irányába, amelyet 24-én éjjel a szovjet 799. lövészezred már birtokba vett.

Szeptember 25-én délelőtt 10 órakor a 12. gyalog tábori pótezred részei még mindig nem fejezték be a felkészülést a Csanádpalota elleni támadásra. Ekkor a Földeák felé vonuló szovjet harckocsidandárok szárnyát biztosító négy T-34 harckocsi betört megindulási állásaikba, és szétszórta a magyar gyalogságot.

A szovjet 18. harckocsihadtest T-34 harckocsijának roncsa a Dél-Alföldön 1944 szeptember végén

A 7. rohamtüzérosztály 2. ütege parancsot kapott az azonnali támadásra. A magyar StuG. III rohamlövegek egy szovjet páncélost kilőttek, a másik három T–34-et pedig Csanádpalotáig üldözték. A rohamlövegek 20 perc alatt tették meg a mintegy 12 km-es utat. Fél óra múltán beérkeztek a 12. gyalog tábori pótezred kötelékei is. A gyalogsággal együtt a rohamlövegek három hullámban támadva, félórás tűzharcban 11 óra 30 percre birtokba vették Csanádpalotát. A házakba húzódott szovjetek elszántan védekeztek, majd felszerelésük zömének hátrahagyásával visszavonultak. A magyar veszteség egy halott és három súlyos sebesült volt. Az egyik StuG. III rohamlövegnek megsérült a futóműve. A szovjetek négy T–34-et, 13 gépjárművet, négy páncéltörő ágyút és 23 hadifoglyot veszítettek.

A támadás során kitűnt Bondor Vilmos főhadnagy, a 12. gyalog tábori pótezred egyik századparancsnoka, aki *„egy saját rohamlövegre felkapaszkodott és mit sem törődve a legnagyobb ellenséges elhárító tűzzel és az ott lévő ellenséges harckocsikkal, betört az ellenséges állások mögé és ott az ellenséges tűzfegyver-fészkeket hősies bátorsággal egymás után leküzdötte".*

A hadifogoly-kihallgatásokból kiderült, hogy a helységben a Makóig előretört 18. harckocsihadtest hadtáp-alakulatai állomásoztak, amelyeket meglepetésként ért a támadás. A magyar csapatok befejezték a település megtisztítását, majd körvédelemre rendezkedtek be.

Ekkor érkezett a hír, hogy a tartalékban hátrahagyott 7/1. rohamtüzérüteget Hódmező-vásárhelyre vezényelték. A várost már elérték a szovjetek, és a 23. tartalékhadosztály zömének beérkezéséig a rohamlövegeknek kellett beavatkozniuk. A szovjetek 14 óra után Csanádpalotánál is harckocsi-ellenlökéseket indítottak, amelyek egészen sötétedésig folytatódtak. A magyar rohamlövegek saját veszteség nélkül hat T–34-et lőttek ki.

Este a 8. tábori póthadosztály parancsnoka 12. gyalog tábori pótezred parancsnokságát és egy zászlóalját visszavonta, de a 12/III. gyalog tábori pótzászlóalj a rohamlövegekkel együtt Csanádpalotán maradt. Szeptember 26-ára virradó éjszaka szovjetek, a körzetbe előrevont 795. lövészezreddel kiegészülve, egyre hevesebben támadták a helységet. Miután kiderült, hogy a magyar alakulatok virradat után már nem tarthatják itt magukat, a 8. tábori póthadosztály parancsnoka 26-án hajnali 2 órakor elrendelte Csanádpalota kiürítését, és a kötelék

visszahúzódását a főellenállási vonalba, Királyhegyes felé támadva. A kapott parancs alapján a 7/2. rohamtüzérüteg és a 12/III. gyalog tábori pótzászlóalj 3 órakor indult meg, a saját vonalak előtt 5 km-re, a Rákosi csárdánál azonban a magyarok szovjet harckocsik, páncéltörő ágyúk és az 1438. önjáró tüzérezred SzU–85 önjáró lövegeinek lesállásába futottak. Az éjszakai sötétben 100–200 méterről folyt a tűzharc. A küzdelemben a magyar rohamlövegek 12 T–34 harckocsit semmisítettek meg. A 7. rohamtüzérosztály parancsnokának beszámolója szerint a 7/2. üteg mind a kilenc még harcképes StuG. III rohamlövege megsemmisült. A magyar személyi veszteség 36 hősi halott volt, közöttük Kőszeghy Barnabás főhadnagy, a 7/2. rohamtüzérüteg parancsnoka. A harc helyszínét napokkal később a magyar csapatok visszafoglalták. Nyolc rohamlöveget még ott találtak, 12 T–34 harckocsi roncsával együtt.

A 8. tábori póthadosztály parancsnoka, dr. Temesy Béla vezérőrnagy egykorú naplója kissé másképp írja le az esetet:

„Utóbb tudtuk meg, hogy a Rákóczi [helyesen Rákosi – Sz. N.] *csárdánál* [a magyar rohamlövegek és a 12/III. gyalog tábori pótzászlóalj katonái – Sz. N.] *csapdába kerültek. Azaz egy csomó páncéltörő fegyver és harckocsi tüzébe. Pechre a kiváló parancsnokot* [Kőszeghy Barnabás főhadnagyot – Sz. N.] *kilőtték. A hős tiszt az égő kocsiból tüzelt még és kilőtt még 2 T–34-et. Ezután a rohamlövegek vezetés nélkül maradtak és végeredményben mind ott maradtak. Később, 30-án a helyet elfoglaltuk és akkor megtaláltuk mind a rohamlövegeket. Az egy kiégettet* [az ütegparancsnoki rohamlöveget – Sz. N.] *kivéve nem is voltak jelentősen tönkre téve. Felmerült a gyanúnk, hogy a legénység elhagyta a rohamlövegeket, anélkül, hogy erre kényszerítő ok fennforgott volna. 30-án valamennyi rohamlöveget kivontattuk.*
A [12/III. tábori – Sz. N.] *zászlóalj ott Rákóczi* [helyesen Rákosi – Sz.N.] *csárdánál szintén belekerült a nagy tűzbe, de szerencsére nem sokat szenvedett. A helyet kikerülve, átvágta magát és éjjel bevonult Pitvarosba az ezredhez. 28 főt vesztett, de a vonatjának jó része elveszett."*

A 8. tábori póthadosztály a 7/2. rohamtüzér üteggel együttműködve aznap több száz főnyi véres veszteséget okozott a szovjeteknek, 30 hadifoglyot ejtett és 12 T–34 harckocsit lőtt ki. A II. tartalékhadtest tüzérparancsnoka, Orbay István ezredes szeptember 30-án délután megszemlélte az újra birtokba vett terepszakaszról bevontatott magyar rohamlövegeket:

„[...] megnéztem a 7/2. ro[hamtüzér] üteg visszahozott lövegeit (6 db), egyet az oroszok elvontattak. Három ki van lőve és ki van égve, három azonban saját lábán jött be. Találat nem volt benne. Ez az a csop[ort], melyet sötétben a Rákos[i] csárdánál a meglepés ért, a kezelők kiugrottak és elmenekültek és a löveget [sic!] *ott hagyták. Borítsunk fátylat a múltra! Négy löveg egy héten belül harcképes lesz."*

Az Alföld déli szegélyén védekező magyar 3. hadsereg tehát október 5-ig sikeresen tartóztatta fel a szovjet támadást. Ebben igen jelentős

Prajda Vendel zászlós, a VIII/1. gépkocsizó utászszázad tisztje az 1944. szeptemberi-októberi nagyváradi harcok hevességéről:

„Az ellenség olyan erővel támadott, hogy még Nagyváradról is kiszorított bennünket, majd egy német páncélos alakulattal kiverték a városból az oroszokat, és mi újra betelepedtünk. Nagy erővel, a lakosság igénybevételével tüzelőállásokat, futóárkot, egyszóval védőállást építettünk. Főleg a Kolozsvár felőli oldalon a repülőtéren, ahol a 23-i átállás alkalmából a románok német felségjelű repülőgéppel a 3 német Gigant és kb. 10 Messerschmidt gépet tönkrevertek a földön. Első dolgunk volt az orosz hullákat elásni. A páncélosokból kiugró, égő emberek töpörtyűvé égtek. Irtózatos látvány volt."

Johannes Friessner vezérezredes (balra) Günther Pape ezredessel (háttal középen), a „Feldherrnhalle" páncélgránátos-hadosztály harccsoportjának parancsnokával beszélget. A jobb szélen (hátratett kézzel) Hermann Breith páncélos tábornok, a III. páncéloshadtest parancsnoka látható

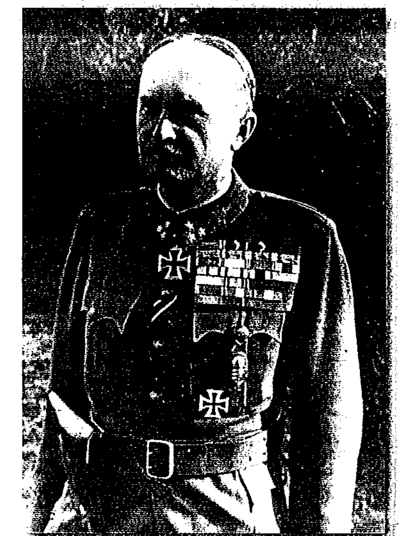
szerepet játszott a magyar 7. rohamtüzérosztály, amely eredményesen támogatta a magyar gyalogságot, majd az 1. honvéd páncéloshadosztályt. A rohamtüzér alakulat szeptember 24. és október 8. között legkevesebb 67 szovjet harckocsit és 14 egyéb páncélozott harcjárművet lőtt ki, továbbá zsákmányolt hat löveget, két páncéltörő ágyút és 18 géppuskát. Saját vesztesége 30-ból 11 megsemmisült StuG. III rohamlöveg és 30 gépjármű volt. Tíz súlyosan sérült rohamlöveget gyári nagyjavításra kellett küldeni, de kilencet sikerült ismét bevethetővé tenni. A harcokban 11 rohamtüzér tiszt és 80 katona esett el, a súlyos sebesültek száma három tiszt és 45 katona volt.
A Vörös Hadsereg Legfelsőbb Főparancsnoksága 1944. szeptember 25-i direktívája alapján a 2. Ukrán Frontnak október 6-án indított támadásával el kellett érnie a Tisza vonalát Csap és Szeged között, a 4. Ukrán Frontnak október 1-jén megindított támadásával keletről áttörve a Kárpátokon a Felső-Tisza felé kellett nyomulnia, hogy a két front Csapnál találkozva bekeríthesse a német Dél Hadseregcsoport Észak-Erdélyben harcoló magyar 2. hadseregét és német 8. hadseregét, illetve az Északkeleti-Kárpátokban működő magyar 1. hadsereg részeit.
Azonban nem csak a szovjet csapatok készültek támadni. A német Dél Hadseregcsoport Johannes Friessner vezérezredes parancsnoksága alatt szeptember 24-től azt tervezte, hogy – a sík terep előnyeit kihasználva – október 12-én 5 páncélos-, illetve páncélgránátos-hadosztály

Debrecen – Nagyvárad – Nagyszalonta körzetében való összevonása után a szovjet-román csapatokat visszaszorítja az erdélyi hegyekbe és ott téli védőállásokat rendez be. Ez lett volna a „Cigánybáró" hadművelet.
Mivel az előkészületek közben, október 6-án megindult a szovjetek támadása, a német 6. hadsereghez beérkezett német páncélos erőket az Alföldön ennek a támadásnak feltartóztatására vetették be.
Nagyvárad mind a németek, mind pedig a szovjetek számára fontos volt, mivel a város a szovjetek csapatösszevonásainak oldalában helyezkedett el, veszélyeztetve azt. Ezért a 2. Ukrán Front október 2-án és 3-án 6. gárda-harckocsihadseregével (176 harckocsival és önjáró löveggel) megpróbálta elfoglalni Nagyváradot, de a magyar és német, erők súlyos veszteségeket okozva, visszaverték a támadásokat.
Ennek ellenére a szovjet 2. Ukrán Front R. J. Malinovszkij marsall parancsnoksága alatt 1944. október 6-án hajnali 4 óra 30 perckor csaknem 800 km-es arcvonalon támadásba lendült. A front balszárnyát a szovjet 46. hadsereg és a frontnak alárendelt román 1. hadsereg fedezte. A jobbszárnyon a szovjet 40. és 7. gárdahadsereg támadott Szurdok – Apahida irányában. A szovjet 27. hadsereg (a „Gorskov" lovas-harckocsi csoport, az 5. gárda-lovashadtest és a 23. harckocsihadtest 146 harckocsival, illetve önjáró löveggel) és a román 4. hadsereg Kolozsvár elfoglalását kapta feladatul, majd tovább kellett támadniuk Zilah felé.
A front főerői Arad északnyugati körzetéből indították meg Debrecen – Nyíregyháza – Csap irányú támadásukat. A főcsapást mérő csoportosítást a „Plijev" lovas-gépesített csoport (4. gárdahadtest, 6. gárda-lovashadtest, 7. gépesített hadtest, összesen 389 harckocsi és önjáró löveg), a 6. gárda-harckocsihadsereg (5. gárda-harckocsi-, 9. gárda-gépesített- és 33. lövészhadtest, 166 harckocsi és önjáró löveg) valamint az 53. hadsereg (18. harckocsihadtest, 72 harckocsi és önjáró löveg) alkotta. A csapatokat a szovjet 5. légihadsereg 1215 repülőgépe támogatta.
A „Plijev" csoport és az 53. hadsereg csapatai a Nagyszalonta – Szeged arcvonalon a hadművelet első napján mintegy 100 km-es szélességben és 40 km mélységben áttörték a magyar 3. hadsereg védelmét.
A szovjet „Plijev" lovas-gépesített csoport erői október 8-ára 90–100 km-t nyomultak előre, és elérték Karcag és Hajdúszoboszló térségét, noha 6-án és 7-én a magyar 3. hadsereg visszavonuló részei és a körzetben lévő német légvédelmi tüzérség 8,8 cm-es (páncélosok ellen is hatékony) lövegei Gyoma és Endrőd, valamint Körösladány körzetében jelentősen megnehezítették átkelésüket a Körösön.
Heszlényi József altábornagy, több hídfőt kialakítva, kénytelen volt hadseregét a Tisza mögé visszavonni. A Szentesnél átkelő magyar 8. gyalog tábori póthadosztály, az 1. páncéloshadosztály, a 2. huszárezred, az 1. huszár tábori pótezred részei, a 7. rohamtüzérosztály StuG. III páncélosai, továbbá a rohamlövegek nélkül, gyalogharcban bevetett 13. rohamtüzérosztály súlyos harcok után, október 8-án adták fel a hídfőt. 1944. október 9-én a szentesi híd környékét ért heves hajnali tüzérségi tűzben vitéz Vastagh György ezredes súlyos sérüléseket szenvedett,

(Fent)
Plijev altábornagy, a róla elnevezett csoport parancsnoka

(Lent)
Heszlényi József vezérezredes, a magyar 3. hadsereg parancsnoka

és a kecskeméti csapatkórházban két nappal később belehalt sebesülésébe. Vastagh ezredes 1944. november 24-én – hősi halála után – megkapta a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmet.

A 6. gárda-harckocsihadsereg azonban továbbra sem boldogult Nagyvárad körzetében. Támadása elakadt a város felé vezető utakon. A város védelmében egyéb kisebb magyar kötelékek mellett a 12. tartalékhadosztály is harcolt.

Október 7-én és 8-án a német 6. hadsereg III. páncéloshadtestének 1. és 23. páncéloshadosztálya sikertelenül próbálta feltartóztatni a szovjet támadást a Sebes-Körös vonalán, Komádi és Szeghalom között. A gyengén feltöltött páncéloshadosztályok mozgékony páncélozott harccsoportjai gyors manőverezéssel próbálták meg kiegyenlíteni a szovjetek többszörös mennyiségi fölényét, de a Sebes-Körös átkelőit tartósan nem tudták elzárni. Erősítést csupán a feltöltését befejező német 13. páncéloshadosztály Törökszentmiklósra előreküldött páncéloscsoportja jelentett, amely október 8-án reggel meg is érkezett, majd továbbhaladt Kisújszállás felé, ahol beleütközött a szovjet 7. gépesített-hadtest erőibe.

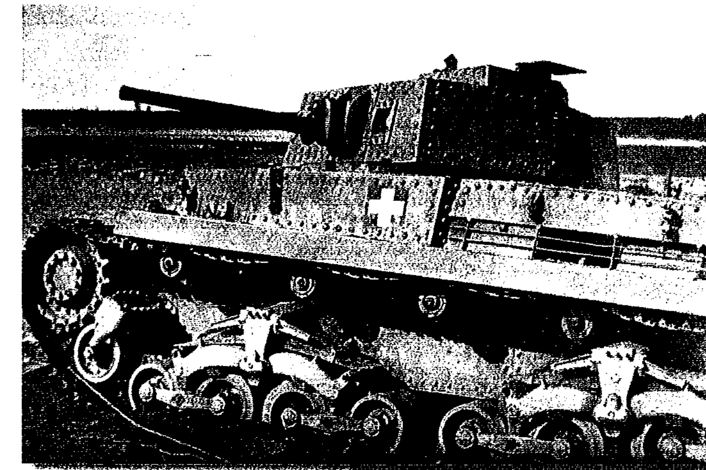
Október 8-án este Malinovszkij marsallnak – moszkvai utasításra – le kellett mondania Debrecen október 9-i elfoglalását célzó terveiről és felsőbb utasításra kénytelen volt a „Plijev" csoport zömét Nagyvárad felé (délkeleti irányba) fordítani, hogy ezzel segítse a város bevételével küszködő 6. gárda-harckocsihadsereg harcát és 10-ére végre foglalja el a várost. Debrecen irányában csak a 6. gárda-lovashadtest csapatai harcoltak tovább, amelyeknek 9-én kellett elfoglalni a helységet.

Október 9-én a „Plijev" csoport zöme megindult Nagyvárad felé, bekerítéssel fenyegetve a térségben harcoló német és magyar erőket. Emiatt a magyar 2. és a német 8. hadsereg még 8-án megkezdte a visszavonulást Észak-Erdélyből. Eközben a német 1. páncéloshadosztály Bihartorda körzetéből nyugat felé támadva Biharnagybajom körzetében átvágta a szovjet gyorscsoport Szeghalom felé vezető egyetlen utánpótlási útvonalát, a 13. páncéloshadosztály pedig kelet felé – kerülővel – elérte Püspökladányt. A 23. páncéloshadosztály részei, egyéb német és magyar csapattöredékekkel (főleg a rohamlövegek nélküli, gyalogharcban is kiválóan küzdő debreceni 16. rohamtüzérosztállyal) együtt, sikeresen állították meg a 6. gárda-lovashadtest Debrecen elleni támadást, de Hajdúszoboszlót elfoglalták a szovjetek.

(Fent)
Vezérezredes 1939 M tábori zubbonya

(Lent)
A m. kir. 1. huszárhadosztály lovassága Kecskemét térségében 1944 októberében
(Dr. Woynarovich Elek felvétele)

Október 10-én reggel 6 óra 20 perckor a német 1. páncéloshadosztály –Püspökladány körzetébe kijutva – felvette a kapcsolatot a 13. páncéloshadosztállyal. Ezzel a német csapatok elvágták a szovjet 6. gárda-lovashadtest utánpótlási vonalait és a nap folyamán erőit bekerítették.

Aznap a Tiszántúlon a német „Breith" páncélos csoport 59 bevethető harckocsival és 66 rohamlöveggel, összesen 125 harcképes páncélossal rendelkezett és további 86, beérkezőben lévő harckocsira és rohamlövegre számíthatott. Többször tervbe vették a magyar 2. páncéloshadosztály harcjárműveinek bevetését is, de ez végül mégsem valósult meg.

A németek saját adataik szerint október 6–10. között 164 szovjet páncélost lőttek ki, illetve zsákmányoltak.

A kialakult helyzetben mindkét fél arra kényszerült, hogy újabb erőket vezényeljen a térségbe. A németek Magyarországra indították a 24. páncéloshadosztályt és a Tiger B nehézharckocsikkal felszerelt 503. nehézpáncélos-osztályt; a Feldherrnhalle páncélgránátos-hadosztályt Tiszafüredről Balmazújváros felé, az annak feltöltésére kijelölt, de egyelőre önállóan harcoló 109. páncélosdandárt pedig Hajdúhadháza felé irányították.

A szovjetek visszarendelték a Tiszától a 18. harckocsihadtestet, amely az 1. légideszant-hadosztállyal azt a feladatot kapta, hogy Karcag

(Fent)
A magyar 1. páncéloshadosztály kilőtt Turán-40 harckocsija a szentesi hídfő közelében 1944 októberében
(Dr. Panyik Tóth István felvétele)

(Lent balra)
Szétlőtt német 8,8 cm-es légvédelmi ágyú a Szentes és Csongrád környéki hídfőharcokban
(Dr. Woynarovich Elek felvétele)

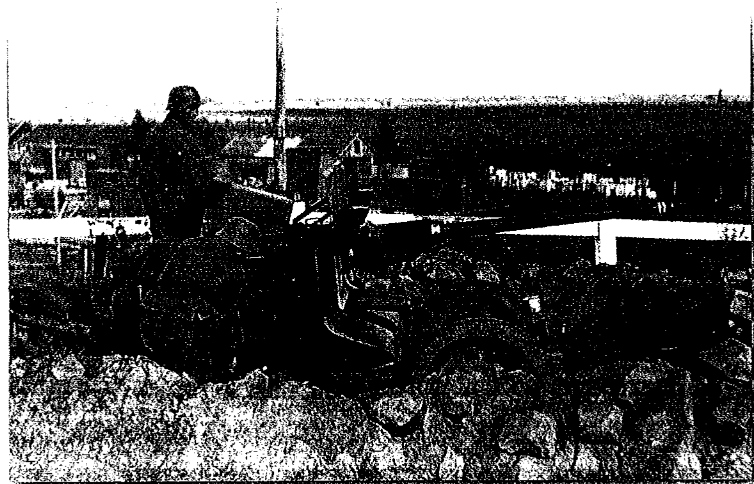
(Lent jobbra)
Vitéz nemes alsótarjai Vastagh György ezredes

és Püspökladány birtokba vételével szakítsa fel a gyűrűt a 6. gárda-lovashadtest körül.
Október 11-én és 12-én a „Plijev" csoport zöme északnyugat felől sorozatos támadásokat intézett a Nagyvárad északi és északnyugati körzetében védő német 23. páncéloshadosztály és a 76. gyaloghadosztály vonalai ellen. A szovjet front tartalékában álló „Gorskov" csoport részeinek a Nagyváradot védő magyar 12. tartalékhadosztály állásait délről támadó szovjet 33. lövészhadtestet kellett segítenie. Ennek eredményeképpen október 12-én Nagyváradot végül birtokba vették a szovjetek.
A 6. gárda-harckocsihadsereg zöme október 9-11. között többszöri kísérlet után sem tudta elfoglalni Komádit, s jelentős veszteségeket szenvedett.
Nagyvárad elvesztése után a német Dél Hadseregcsoport célja az volt, hogy a 6. hadsereggel halogató harcokban feltartóztassa a szovjet előrenyomulást, legalább addig, amíg a német 8. és magyar 2. hadsereg erői Erdélyből visszavonulnak a Tisza mögé. Mivel a csapatok átkelését Nyíregyháza körül tervezték, a Debrecen – Nyíregyháza irányban fekvő helységek zömében védőállásokat és páncéltörő reteszállásokat létesítettek, hogy a rohamozó szovjet lovas-, gépesített és harckocsizó erőket időrabló helységharcokra kényszerítve átmenetileg feltartóztassák.
Malinovszkij marsall október 12-én este utasította a „Plijev" csoportot, hogy észak felé fordulva támadjon Debrecen – Nyíregyháza – Csap irányába, a „Gorskov" csoportnak pedig a német 8. hadsereg visszavonulási útját kellett elvágnia. Másnap a szovjet gyorscsapatok megindították újabb támadásukat.
Október 13-án és 14-én heves harcok folytak a Berettyó – Sebes-Körös közén. Október 13-án Beregbösszörménytől nyugatra a szovjetek öt harckocsival megpróbálták hátulról bekeríteni és megtámadni Komjáthy Loránd százados ott védő 36/II. honvéd gyalogzászlóalját, ám Mérei Sándor főhadnagy, a 12. tartalékhadosztály nehéz páncéltörő ágyús századának egyik szakaszparancsnoka észrevette a fenyegetést, 7,5 cm-es lövegét a helyszínre vontatva három T–34 harckocsit kilőtt, s ezzel a szovjeteket visszavonulásra kényszerítette.
Október 15-én Veress Lajos vezérezredes, a magyar 2. hadsereg parancsnoka a magyar kiugrási kísérlettel összhangban parancsba adta, hogy a magyar 2. páncéloshadosztály és a 25. gyaloghadosztály Nagykárolyon keresztül megállás nélkül Tokaj és a Tisza felé vonuljon vissza, ahelyett, hogy felvenné a harcot az észak felé törő „Gorskov" lovas-harckocsi csoporttal. A magyar páncéloshadosztály

(Fent)
Magyar Bronz Vitézségi Érem

(Lent)
Magyar 1940 M 4 cm-es légvédelmi gépágyú tüzelőállása

bevethető páncélos-állományát ekkor két Panther, 16 Panzer IV, négy Turán–75, 18 Turán–40 harckocsi és két Nimród páncélos gépágyú alkotta.
A szovjetek támadása eközben csak igen lassan haladt Debrecen irányában. Október 16-án a 18. harckocsihadtest végre összeköttetést teremtett a bekerítésben lévő 6. gárda-lovashadtesttel, amely napokig csak légi úton kapott némi utánpótlást.
Derecske körzetében a 23. páncéloshadosztály vívott heves harcokat a „Plijev" csoport részeivel. Október 17-én a szovjet 4. gárda-lovashadtest hadosztályai egész nap folytatták páncélos-támogatással indított rohamaikat a település ellen. A településtől nyugatra két szovjet szakasz két páncélossal (egy T–34 harckocsival és egy – feltehetően SzU–85 – önjáró löveggel) megerősítve meg akarta kerülni a német 76. gyaloghadosztály tüzérségének ütegállásait. Mérei Sándor főhadnagy, a magyar 12. tartalékhadosztály nehéz páncéltörő ágyús századának már említett szakaszparancsnoka észrevette a nehéz terepen mozgó szovjetek szándékát, és 7,5 cm-es lövegét saját kezűleg irányozva, mindkét páncélost kilőtte. A szovjet lövészek (valószínűleg gyalog bevetett kozákok) ezután futva visszavonultak. Ezzel Mérei főhadnagy az alföldi páncéloscsatában összesen öt szovjet páncélost lőtt ki, amiért később megkapta a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét a hadiszalagon a kardokkal.
A magyar 4. gyalog tábori póthadosztály és a 12. tartalékhadosztály roncsaiból egy „riadóezred" felállítását határozták el, amelynek 17-én 8 órakor csatlakoznia kellett a német páncélosok Derecske felé indítandó tehermentesítő támadásához.
Nem kevés ellenkezés és nehézség ellenére a riadóezredet, amely két zászlóaljból (egyenként három puskás- és egy géppuskás-századból), két tüzérütegből és egy páncéltörő ágyús szakaszból (három 7,5 cm-es gépvontatású lövegből) állt, október 16-án délutánra sikerült felállítani. Teljes létszáma körülbelül 800 fő volt, és Debrecen német parancsnoka, Helmuth Hufenbach ezredes alárendeltségébe került. A riadóezred erői csak október 22-én csatlakozhattak újra átszervezés alatt álló eredeti hadosztályaikhoz.
Október 18-án Malinovszkij – látva csapatai szétforgácsolt erőkifejtését – a „Plijev" csoportot, a felzárkózott 6. gárda-harckocsihadsereget és a „Gorskov" csoport erőit Debrecen mielőbbi elfoglalására utasította.
Az október 15–16-i budapesti nyilas hatalomátvétel katonai támogatása

(Fent)
Magyar 1940 M 7,5 cm-es páncéltörő ágyú tüzelőállásban a Nagyvárad-Nagyszalonta úton 1944 októberében

(Lent)
Az 1. huszárhadosztály 7,5 cm-es páncéltörő ágyúja

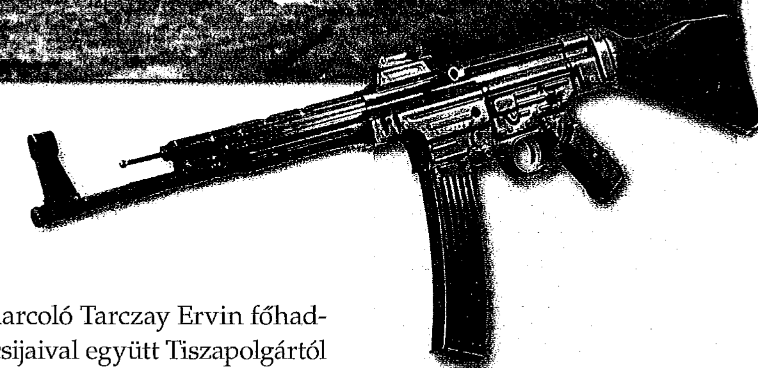
A német 1. páncéloshadosztály Panzer IV harckocsijai ellenlökéshez gyülekeznek egy alföldi településen 1944. október utolsó harmadában (Dr. Woynarovich Elek felvétele)

Egy szemtanú naplójában így rögzítette élményeit 1944. október 27-én, Nyíregyháza visszafoglalásának másnapján:

„Reggel nagy ágyúzásra ébredtünk és csakhamar a már ismert utcai harc hangjait hallottuk. Páncélosok dübörögtek el a ház előtt, vadul ágyúzva. Lovasok, szekerek eszeveszett futásban. A bolsevisták annyira megrémültek, hogy nem tudták, mit is csinálnak. Két oszlopuk egymásnak futott. Aknák zuhogtak, hatalmas robbanások tarkították a zajt.
A német csatarepülők is beavatkoztak a harcba. A német géppuskák nehézkes kattogása, majd a szovjet golyószórók szapora kopogása csitult kissé. Nagybátyám, aki valamennyiünk közül a legmerészebb volt, kimerészkedett, és nemsokára futva jött vissza.
(Folytatás a 28. oldalon)

után felszabadult 24. páncéloshadosztály és az 503. nehézpáncélos-osztály, kiegészülve a 4. SS „Polizei" páncélgránátos hadosztály erőivel, a IV. páncéloshadtest vezetése alatt Szolnok körzetéből október 19-én keleti-délkeleti irányban támadást indított azzal a céllal, hogy kapcsolatot létesítsen a Debrecennél harcoló III. páncéloshadtesttel. A német csapatok átgázoltak a velük szemben álló román csapatokon és elfoglalták Mezőtúrt. Másnap Túrkeve és Kisújszállás körül harcoltak, de október 20-án reggelre az összpontosított szovjet támadás már elfoglalta Debrecent. A várost kiürítő védők Debrecen északi körzetében megkapaszkodtak, és ellenlökésekkel lassították a Nyíregyháza felé törekvő szovjeteket. Ennek ellenére a „Plijev" csoport (alárendeltségében Gorskov csapataival) október 20-án megindult észak felé és főerői 21-én elfoglalták Nyíregyházát, majd előrevetett osztagai elérték Tokaj és Csap körzetét. Úgy tűnt, a szovjet hadvezetés elérte célját: a szovjet csapatok birtokba vették a tiszai átkelőket (köztük október 23-án Dombrádot), és ezzel elvágták a Dél Hadseregcsoport zömének visszavonulási útvonalát.
Október 22-én azonban a német 23. páncéloshadosztály Újfehértó felől támadva elfoglalta Nagykállót, a Nyíregyházáig előretört szovjet 4. gárda- és 5. gárda-lovas-, valamint 23. harckocsihadtest fő utánpótlási vonalának csomópontját. Miután 24-én hajnalban a Tisza felé támadó német 8. hadsereg 3. hegyihadosztályának részei elérték Nagykálló keleti körzetét, a szovjet csoportosítás bekerítésbe került. Október 25-ére virradóra a 10/II. honvéd gyalogzászlóalj MP 44 gépkarabélyokkal és kézigránátokkal felszerelt rohamjárőre a zászlóalj parancsnoka, Fritz Pál őrnagy vezetésével éjszakai harcban

visszafoglalta Dombrádot. Segédtisztje, Töttösy István főhadnagy ekkor 11 szovjet tisztet, közöttük egy vezérkari alezredest fogott el.
Október 25-én a Tisza vonalára visszavont magyar 2. páncéloshadosztályban harcoló Tarczay Ervin főhadnagy saját Pantherével és százada harckocsijaival együtt Tiszapolgártól délre, Kuntanya területén a vele szemben állásban lévő, hat páncéltörő ágyúból álló szovjet páncélelhárító csomópontot lendületes támadással lerohanta és három páncéltörő ágyút zsákmányolt. Eközben oldalról és hátulról két T–34 szovjet harckocsi kerülte meg. A századparancsnok azokat kis távolságra bevárva kilőtte, majd századával csatlakozott a jobbszárnyán előretörő német harckocsicsoporthoz, és a tiszacsegei műútig tört előre. Ezzel együtt százada október 6–25. között öt szovjet harckocsit semmisített meg, továbbá kilőtt egy szovjet önjáró löveget és három aknavetőt is zsákmányolt.
A szovjet csapatok többször is megpróbálták áttörni a „Plijev" csoport körüli gyűrűt, de a déli irányban védő német 1. páncéloshadosztállyal szemben ez nem sikerült. Ezért Malinovszkij arra utasította Plijev tábornokot, hogy Nyíregyházán hagyjon némi erőt körvédelemben, a zömmel pedig október 26-án törjön ki Nagykálló felé. A szovjetek csupán igen súlyos veszteségek árán tudtak kijutni a bekerítésből.
Nyíregyházát 26-án éjjel ismét elfoglalták a németek, így az Erdély felől visszavonuló, majd nyugati irányban támadást indító német–magyar csapatok átkelhettek a Tiszán és új védelmi vonalat építhettek ki a folyó mögött.

(Fent)
Német Panzer IV harckocsik (Dr. Woynarovich Elek felvétele)

(Középen)
Német MP-44 gépkarabély

Magyar 1936 M 4 cm-es légvédelmi gépágyú. A lövegcsőre kilenc repülőgép lelövését jelző győzelmi karikasort festettek.
(Dr. Woynarovich Elek felvétele)

(Folytatása a 26. oldalról)
Örömtől elcsukló hangon kiáltva: 'Itt vannak a németek'. Néhányan a még szaporán tartó harci zaj ellenére azonnal az utcára rohantunk. Azt a látványt, amit ott láttam, sohasem fogom elfelejteni. Az utcán rengeteg ember, csaknem mindegyik sír, ölelik, csókolják a német katonákat. A meghatottságtól alig tudok írni. Meglett emberek, felnőtt férfiak, asszonyok, lányok könnyekkel a szemükben a felszabadultság néma meghatottságával köszöntik az előregördülő páncélkocsikat és autókat. A gyalogosok, autók, páncélosok mind-mind fel vannak virágozva. Nem tudom honnan került elő ilyen hirtelen ennyi őszirózsa.
Az utcán körülpillantva körülbelül 60 méterre tíz döglött ló hevert, azokon túl pedig talán mintha páncélos égett volna. Nagybátyámmal az egyre fokozódó ágyúdörgéssel mit sem törődve, elindultunk a Bessenyei tér irányába. A házunktól körülbelül 200 méterre, ahol a villamos kikanyarodik a Kossuth utcából, két kilőtt T-34-es hevert. Mindkettő erős lánggal égett, és már feketék voltak az égéstől. Mellettük egy szétlőtt szovjet teherautó volt, ez is égett. A németek már a használható gumiabroncsokat szedték le róla. A vezetője ketté volt szakítva mellben, felső része a kormány felé volt beszorulva, és csak a feltépett emberi test látszott. Az úgynevezett Kisállomás mellett egy hat darabra tépett szovjet katona részei hevertek. Külön a feje a mellkassal, kezei, lábai, törzse mindez cafatokban, mintegy tízméternyi körben volt található. Géppisztolya is két darabba szakadt. [...]

Az alföldi páncéloscsata október 31-én a polgári és tiszalöki német hídfők feladásával ért véget. A csatában a szovjet–román erők elfoglalták a Tiszántúlt, közelebb kerültek Budapesthez, a Kárpátokban pedig visszavonták a magyar 1. hadsereget. A kitűzött hadműveleti célt azonban, a Dél Hadseregcsoport zömének bekerítését és szétzúzását, a szovjet 2. Ukrán Front erőinek nem sikerült végrehajtaniuk. A németek nem tudták megállítani a támadókat, de feltartóztatták őket addig, amíg Észak-Erdélyből kivonták erőiket és a Tisza mögé csoportosították át azokat.
A szovjetek saját adataik szerint legkevesebb 525 páncélost és mintegy 84 000 katonát, a románok pedig nagyjából 33 000 főt veszítettek. A német–magyar csapatok vesztesége október 6–28. között becslések szerint mintegy 270 páncélos, valamint mintegy 15 000 német és körülbelül 10 000 magyar katona volt. A szovjet–román erők pürrhoszi győzelmet arattak. A németek és magyarok valós sikerként könyvelhették el erőik zömének megmenekülését.

A budapesti csata

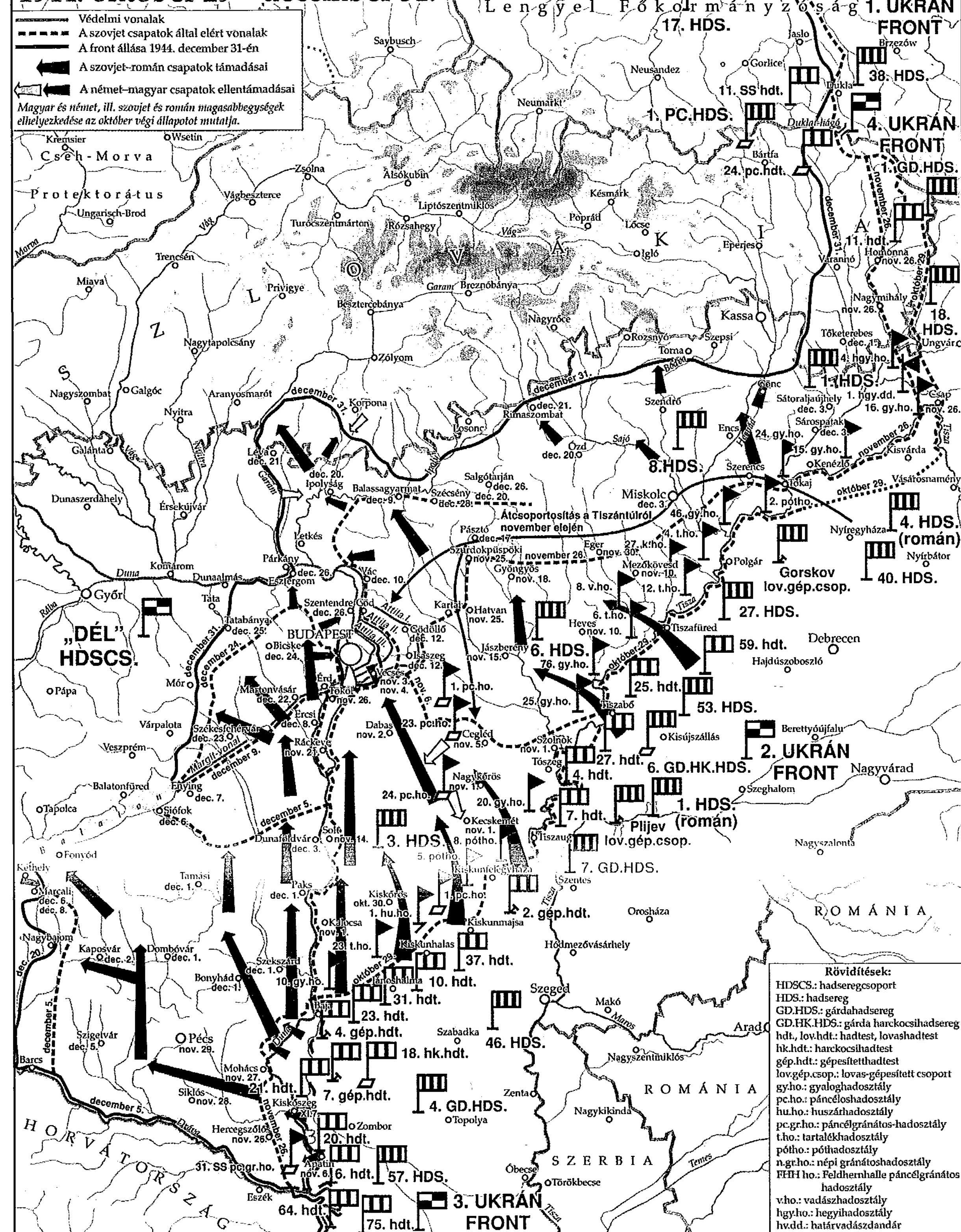
1944

Honvéd alakulatok Budapest védelmében

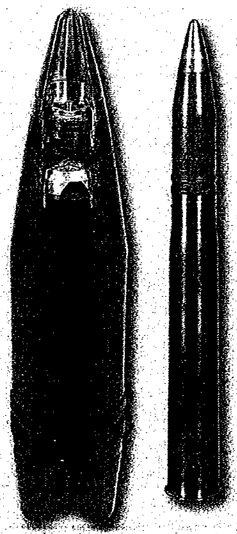
Az 1944. október 15. körüli magyar–szovjet fegyverszüneti tárgyalások alatt a magyar 3. hadsereg megszilárdította állásait a Szolnok – Alpár – Kiskunfélegyháza – Kistelek – Baja vonalon. Északi szárnyán a német LVII. páncélos hadtest (német 24. páncéloshadosztály, magyar 20. gyaloghadosztály és 1. huszárhadosztály); középen a VIII. honvédhadtest (8. gyalog tábori póthadosztály, 1. páncéloshadosztály); déli szárnyán pedig 23. tartalékhadosztály és a 10. gyaloghadosztály várta az újabb szovjet offenzívát.
Az október 29-én kora délután Budapest irányába megindított szovjet támadás következtében a magyar 3. hadsereg 1944. október végén és novemberben további súlyos veszteségeket szenvedett. Erői egy részét (10. gyaloghadosztály, 1. páncéloshadosztály, 1. huszárhadosztály néhány köteléke), a 12. tartalékhadosztállyal kiegészülve, a magyar főváros keleti előterében kijelölt, de csak részben kiépített pesti megerődített hídfőbe – az úgynevezett Attila-vonalba – vonták vissza. Mivel a szovjet csapatoknak 1944. november elején nem sikerült a magyar főváros gyors birtokba vétele, Budapest körül elhúzódó harcok kezdődtek.

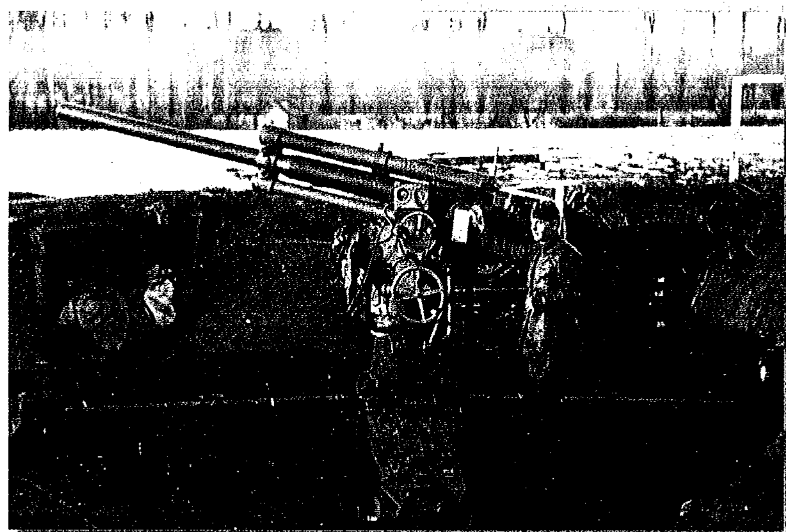
A géppisztollyal rohamozó szovjet gyalogság harcát Budapest körzetében T-34/85 harckocsi támogatta

A magyar 3. hadsereg más kötelékei (8. gyalog tábori póthadosztály, 20. gyaloghadosztály, 23. gyaloghadosztály, 1. huszárhadosztály részei) a Dunántúlra kerültek, ahol a hadosztályok erőit – sokszor zászlóaljanként – német alárendeltségben vetették be.
A magyar 3. hadsereg törzse 1944. november 13-tól a Duna védelmét irányította Ercsitől a Dráváig. A magyar 3. hadsereg harcvezetése azonban 1944. decemberben megszűnt, törzse Nagyigmándra települt.
A magyar 2. hadsereg parancsnokságát, a II. és VII. hadtest törzsét és közvetlen alakulatait október 20-tól ugyancsak a Dunántúlra szállították át a Duna-vonal Ercsi és a Dráva-torkolat közötti védelmének megszervezésére. November 13-án a magyar 2. hadsereg parancsnokságát szintén kivonták az arcvonalból, hogy a Németországban kiképzésen lévő honvédalakulatok felett vegye át a vezetést. A hadsereg 25. gyaloghadosztálya a 3. hadsereg, a 2. gyalog tábori póthadosztály a magyar 1. hadsereg, a 27. könnyűhadosztály és a 2. páncéloshadosztály részei pedig a magyar 3. és a német 6. hadseregből szervezett Fretter-Pico seregcsoport alárendeltségében folytatták a harcot.
A Margit-állásba visszavonult magyar csapatok december elejétől sikeresen támogatták a német erőket abban, hogy átmenetileg feltartóztassák a Dunántúlra átkelt szovjet 3. Ukrán Front észak és északnyugat felé támadó erőit.
December 7-én a szovjet csapatok elfoglalták Baracskát, amelynek védelmében a magyar 23. gyaloghadosztály 42. honvéd gyalogezredének maradványai felmorzsolódtak. A Bicske körzetében kirakodott német 8. páncéloshadosztály részei még aznap visszafoglalták Baracskát. A magyar 10/3. és 1/3. rohamtüzérüteg 11 Zrínyi II rohamtarackja, némi német kísérő gyalogsággal, december 8-án Baracskától délkeletre visszafoglalta Rácszentpétert.
A Székesfehérvár felé törő 4. gárdahadsereg (1944. november 30-án állományában 10 harckocsival és 96 önjáró löveggel) gyors előretörése során a 2. Ukrán Fronttól a 3. Ukrán Frontnak később átadott 46. hadsereggel együtt december 7–10. között felzárkózott ugyan a Margit-állás keleti szárnyára, de áttörni még nem tudta. A német 271. népi gránátoshadosztály, illetve magyar részről a 23. gyaloghadosztály és az 1. huszárhadosztály részei, valamint a Kesseő László vezérőrnagy parancsnoksága alatt harcoló harccsoport ebben megakadályozta.
A több mint 4 000 fős Kesseő-csoport hadrendjébe december 15-én egy-egy tábori, gépvontatású és sorozatvető tüzérosztály, a 105. légvédelmi tüzérosztály parancsnoksága alatt három-három légvédelmi gépágyús, illetve légvédelmi ágyús üteg, a 2. és 3. huszárezred

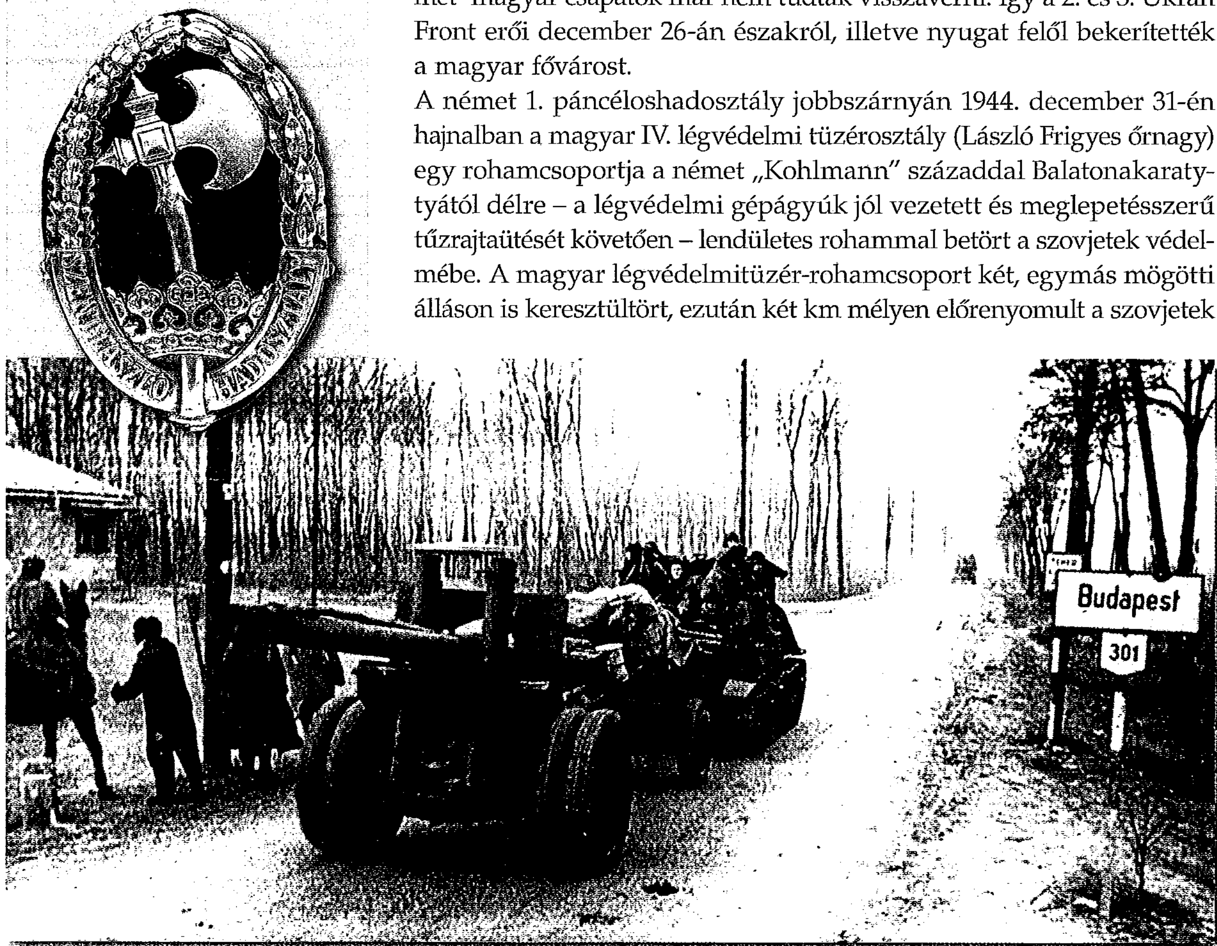

(Fent)
29/33M 80 mm-es légvédelmi repeszgránát lövés (metszet lövedék és hüvely)

(Lent)
Magyar 1929 M 8 cm-es légvédelmi ágyú

aknavető csoportja, négy német gránátoszászlóalj, valamint a Solt gyalogezred töredéke tartozott.
Jóllehet a 3. Ukrán Front csapatai ezen a szakaszon december 9. után védelembe mentek át, a Székesfehérvár felé vezető útirányokban (Belső- és Külsőbáránd, Tác), illetve a Velencei-tónál továbbra is súlyos harcok folytak. A védelemben levő magyar csapatok olykor vállalkozásokat is végrehajtottak.
Ezekben elsősorban az 1. huszárhadosztálynak alárendelt 7. rohamtüzérosztály Martsa Sándor hadnagy vezette ütege, Horváth Endre alezredes vegyes páncélos csoportja, illetve a 2. huszárezred részei vettek részt. December 10-én a 2. huszárezred rohamszakasza, Horváth alezredes csoportjának harckocsiszakaszával, a német 23. páncéloshadosztállyal való összeköttetés felvétele céljából az Agárdon túli Csirip-majorig jutott előre, december 11-én pedig a 7. rohamtüzérosztály ütege Gárdony déli részéig előretörve szétverte a tó mentén támadó szovjet csapatokat. A legsúlyosabb harcok a december 11–13. között több ízben gazdát cserélt Kisvelencénél zajlottak, ahol a 2. huszárezred a magyar rohamtüzérek hathatós támogatásával több ízben visszaverte a szovjet csapatok áttörési kísérleteit.
A december 20-án megindult újabb szovjet támadást azonban a német–magyar csapatok már nem tudták visszaverni. Így a 2. és 3. Ukrán Front erői december 26-án északról, illetve nyugat felől bekerítették a magyar fővárost.
A német 1. páncéloshadosztály jobbszárnyán 1944. december 31-én hajnalban a magyar IV. légvédelmi tüzérosztály (László Frigyes őrnagy) egy rohamcsoportja a német „Kohlmann" századdal Balatonakaratytyától délre – a légvédelmi gépágyúk jól vezetett és meglepetésszerű tűzrajtaütését követően – lendületes rohammal betört a szovjetek védelmébe. A magyar légvédelmitüzér-rohamcsoport két, egymás mögötti álláson is keresztültört, ezután két km mélyen előrenyomult a szovjetek

(Középen)
A Szent László hadosztály jelvénye

(Lent)
Szovjet nehéztüzérség Budapest határában 1944 végén

hátában, akik 10 halottjuk hátrahagyásával pánikszerűen elmenekültek. A rohamcsoport három nehéz páncéltörő ágyút, egy gépágyút, 15 géppuskát, 12 páncéltörő puskát és 10 öntöltő puskát zsákmányolt, két szovjet katonát elfogott, majd zavartalanul visszatért megindulási állásaiba. Saját vesztesége három halott és nyolc sebesült volt. László őrnagy és alakulata ezért hadsereg-parancsnoki dicséretben részesült.
A Dunától északra, a Garam és az Ipoly folyók közén a magyar 2. páncéloshadosztály legyengült erőin kívül az elit seregtestnek szánt Szent László hadosztály harcolt. Ennek felállítását még 1944. október 12-én rendelték el a Szabolcs-hadrend azon rendelkezése alapján, hogy a seregtesten kívüli alakulatokat seregtestekbe kell összevonni, ám a kiszemelt 201. önálló gyalogzászlóalj zöme a nyilas hatalomátvétel után Dunaföldvárnál átment a szovjet oldalra.
A Szent László hadosztály kétzászlóaljas ezredekből alakult meg: 1. ejtőernyősezred, 2. gránátosezred (1 testőr-lövészzászlóalj, 1 csendőrzászlóalj), 3. repülőlövész-ezred (a légierő repülőgép nélkül maradt hajózó és földi személyzetéből). A hadosztályközvetlen alakulatokat leharcolt hadosztályok részeiből állították össze. A már kiképzett ejtőernyős-zászlóaljakat és tüzéralakulatokat november elejétől december közepéig a hadosztály kötelékén kívül a pesti hídfőben, illetve Kéthelynél eredményesen vetették be.
Tassonyi Edömér százados 1/I. ejtőernyős-zászlóalja 1944. november 2-8. között Dunaharaszti és Soroksár védelmében (páncélököllel és páncélrémmel) 14 szovjet páncélost semmisített meg közelharcban. November 17-én a zászlóalj Tápiósáptól északnyugatra megállított egy páncélosokkal támogatott, ezred erejű szovjet–román támadást. December 8-án az 1/I. ejtőernyős-zászlóalj a német 3. lovasdandár két századával, valamint a 69/1. páncélvadász-század három rohamlövegével és egy vadászpáncélosával saját kezdeményezésre, tüzérségi előkészítés nélkül indított meglepetésszerű támadást, elérte Kéthely nyugati szélét, majd az esti órákban a települést is birtokba vette.
December 12-én a Kéthely ellen megindított, páncélosokkal is megtámogatott szovjet támadást a magyar 1/I. ejtőernyős-zászlóalj visszaverte. Tassonyit soron kívül őrnaggyá léptették elő, s 1945 februárjában Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.
Az 1/II. ejtőernyős-zászlóalj Ugron István százados parancsnoksága alatt 1944. december 1-től a Csepel-szigeten, majd december 13-tól a pesti hídfőben, Fótnál harcolt eredményesen.

(Fent)
A Szent László hadosztály ejtőernyősei 1944 novemberében

(Lent)
Tassonyi Edömér hadnagy az 1930-as évek közepén

Ezalatt Pápán tovább folyt a hadosztály felszerelése és kiképzése. A Szent László hadosztály (II. ejtőernyős-zászlóalj, gránátosezred és repülőlövész-ezred) első bevetésére hadosztálykötelékben 1944. december 22. és 1945. január 9. között a garam–ipolyi harcok során került sor, ahol a 2. páncéloshadosztály kisebb kötelékei is támogatták. A támadó szovjet túlerővel szemben védelmezett letkési hídfőben, majd a Garam nyugati partján a hadosztály erői a szovjet 6. gárda-harckocsihadsereggel szemben súlyos veszteségeket szenvedtek, ezért 1945. január elején kivonták őket a harcból. Ezután 1945. március 18-ig Pápán a seregtest személyi és anyagi veszteségeinek pótlása, valamint kiképzése folyt.

Budapest Népéhez!

Jöjjön, aki még fegyvertelenül otthonában ül, hogy az elesettek és sebesültek kezéből kiragadja a fegyvert. Jöjjön mindenki, aki férfi és magyar!

Jelentkezzetek a nyilaskeresztes párt kerületi szervezeténél.

Magyar Nők! Vessétek meg az itthonmaradókat!

Előre a budapesti gátakra a német testvérekkel való közös harcra.

Szégyen és számonkérés lesz azoknak a sorsa, akik ma nem vesznek részt a fővárosunk védelmében.

Beregfy s. k.
honvédelmi miniszter.

Budapestet védelmező Hősökhöz!

Akár honvédek, csendőrök, rendőrök, párttagok, leventék, önkéntesek vagytok az ország szeme, lelke most rajtatok függ.

A barbár ellenség nekilendült, hogy elfoglalja és letiporja fényes, régi fővárosunkat.

Ám ez kettőn mulik: Rajtatok, Budapest hős védőin és Fővárosunk polgárain.

Rátok bizta a Haza a Főváros védelmét, akik minden nehézség ellenére utolsó csepp véretekig és izzó gyülölettel telve dacolni fogtok az Istentelen barbárokkal szemben és megállitjátok a hordákat.

Dicső nevetek össze fog függeni a magyar Haza és Budapest történetével.

Beregfy s. k.
honvédelmi miniszter.

Magyar csapatok harca a főváros területén

A szovjet 2. Ukrán Front megerősített 46. hadserege 1944. október 29-én támadást indított, hogy menetből vegye birtokba a magyar fővárost. Ezt azonban a Duna-Tisza közén védelemben lévő magyar 3. hadsereg mögé átcsoportosított német páncélos- és páncélgránátos-hadosztályok átmenetileg megakadályozták. A német–magyar csapatok a Budapest keleti része körül félkörben kiépítés alatt álló Attila-vonalba húzódtak vissza.

Az Attila-vonal eredetileg nem magát Budapestet volt hivatott védeni, hanem csak az úgynevezett pesti hídfőt. E hídfőnek a Karola- és a Margit-állás összekötésén túl feladata lett volna, hogy kelet felől távol tartsa a szovjet csapatokat a fővárostól, illetve meginduló állásként szolgáljon egy nagy erejű német ellentámadáshoz a Kárpát-medence keleti felének visszafoglalására. Október 12-én Vörös János vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke, a VI. hadtestparancsnokságot (Farkas Ferenc altábornagy) visszarendelte az Északkeleti-Kárpátokban harcoló magyar 1. hadseregtől a pesti hídfő védelmének megszervezésére. A magyar állami vezetés eleinte a védelmi rendszer gyorsított ütemű kiépítése ellenére sem gondolt kifejezetten Budapest védelmére. November elejétől, alig hogy Szálasi Ferenc 4-én letette a nemzetvezetői esküt, megkezdődött a kormányszervek kitelepítése a fővárosból a nyugat-magyarországi úgynevezett gyepüszállásokra. A nemzetvezető ekkor még úgy nyilatkozott, hogy *„Budapest tartását csak abból a szempontból tartanám szükségesnek, ha erről a területről offenzív hadműveletek fognak kiindulni. Ha ezt nem akarják, akkor Budapest kiürítését feltétlen végre kell hajtani...”.*

Karl Pfeffer-Wildenbruch SS tábornok

November második felére a magyar állami és katonai vezetés álláspontja megszilárdult. A nyilas propaganda Budapest minden áron történő megvédését hirdette. Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter, egyben a Honvéd Vezérkar főnöke november 29-én vitéz Hindy Iván altábornagyot gyakorlatilag Budapest teljhatalmú katonai biztosává nevezte ki, aki a budapesti I. hadtest vezénylő tábornokának beosztását megtartva a *„székesfőváros területén magyar vonatkozásban teljhatalommal felruházva”* cselekedhetett (volna). A teljhatalmú magyar vezénylő tábornoknak a későbbiekben egyetlen pillanatra sem nyílott lehetősége a hadműveletek irányítására, hatásköre a fegyelmi, utánpótlási és ellátási kérdésekre korlátozódott.

Szálasi december 10-én, Hitlernél tett első és egyben utolsó látogatását követően, személyesen közölte Friessner vezérezredessel, hogy *„a nagy európai gondolat jegyében kész Budapest nyílt várossá való kinyilvánításától elállni, és a fővárosnak erőddé való felhasználását többé nem ellenzi”.*

December 5-én Hitler Karl Pfeffer-Wildenbruch tábornokot (SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS und der Polizei), a IX. SS hegyihadtest parancsnokát nevezte ki Budapest erőd teljhatalmú parancsnokává. Ezzel a lépéssel nem csak Hindy altábornagyot, de a magyar I. hadtest parancsnokságát is kikapcsolták az érdemi harcvezetésből. A német hadvezetés nem értett egyet a két rendőrtábornok egymást követő kinevezésével egy nagy jelentőségű hídfő védelmének élére, de csupán annyit tudott elérni, hogy Pfeffer-Wildenbruch vezérkari főnökévé a vezetési tapasztalatokkal rendelkező Usdau Lindenau vezérkari őrnagyot nevezzék ki.

Friessner vezérezredes december 22-én a megváltozott hadműveleti helyzetre való tekintettel kérte a pesti hídfő kiürítését. Hitler azonban a pesti hídfő végsőkig tartó védelmét rendelte el, az utolsó pillanatig hallani sem akart másról. Már november 23-án elrendelte Budapest háztól-házig való védelmét, tekintet nélkül a lakosságra és a várható károkra.

A szovjet 2. és 3. Ukrán Front 1944. december 26-án bekerítették Budapestet. A magyar fővárosba szorult mintegy 92 000 főnyi csoportosításban Ungváry Krisztián kutatásai és becslése szerint megközelítőleg 51 000 magyar katona volt:

Német harci tapasztalatok Budapest ostromában (részlet)

„1. A felderítés rendkívül megnehezül, szinte kizárólag csak szemmel való felderítésről lehet szó kis- és a legkisebb távolságon. A felderítő osztagok ritkán érnek el eredményt és gyakran nem térnek vissza.

2. Városi környezetben a harc terhét az egyéni lövész viseli sok kézigránáttal. A nehézfegyverek tűzvezetési pontjaival összeköttetésben lévő mesterlövész különleges hatást érhet el. Az épületharc fegyvere a puska, a rohamkarabély, a kézigránát, a puskagránát, a páncélököl, a lángszóró, és a kötegelt töltet (páncélököl-lövedékek is kézigránátokkal közös zsákban). Különösen a páncélököl az általánosan kedvelt, sokféle használatra alkalmas fegyver támadáskor és védelemben egyaránt, egyenként vagy sorozatban kilőve. A könnyű- és a nehézgéppuska kevésbé használatos. A nehézfegyverek közül az oldalazó tűzre beállított páncéltörő ágyú, felső szögcsoportban a sokféle aknavető, a könnyű és nehéz gyalogsági löveg különösen hatékonyan alkalmazható. Városban a tüzérség és a 8,8 cm-es légvédelmi ágyú földi célok ellen a röppálya nehézségei következtében önmagában kevéssé használható, a főharcöv mélységében, a betörések elreteszelésekor viszont értékesek lehetnek. Magányos lövegek alkalmazása a főharcvonalban vagy közvetlenül mögötte ritkán sikeres, mivel röviddel a tűzmegnyitás után ellentevékenység következtében elvesznek. A rohamlövegek, harckocsik és Hummelek 15 cm-es [önjáró tarackok] (utóbbiak késleltetős gyújtójú gránátokkal) döntő jelentőségűek az elhárító harcban és ellenlökésekkor.

3. A harcelőőrsöket csak kevéssel a főharcvonal elé szabad kitolni és ellenséges támadáskor vissza kell vonni a főharcvonalra, különben nem jutnak vissza és hiányoznak majd a mindenkor alacsony harcos-létszámból. Ezek gyakorlatilag csak fülelő állások, semmi egyéb!
(Folytatása a következő oldalon)

– m. kir. 10. honvéd gyaloghadosztály (7 500 fő)
– m. kir. 12. honvéd tartalékhadosztály (4 000 fő)
– m. kir. 1. honvéd páncéloshadosztály részei (5 000 fő)
– m. kir. 1. honvéd huszárhadosztály részei (1000 fő)
– Billnitzer-csoport (m. kir. 1., 7., 10., 13., 16., és 24. rohamtüzérosztály részei, 2000 fő)
– Kozma-csoport (Budapesti légvédelmi tüzércsoport: a m. kir. I., 201., 204., 206., 207. és 208. légvédelmi tüzérosztály részei, 52. önjáró páncélozott légvédelmi gépágyús zászlóalj – 2000 fő)
– Budapest-őrzászlóalj (800 fő)
– 1. és 2. egyetemi rohamzászlóalj (1000 fő)
– Műszaki csapatrészek (m. kir. VIII., IX. utászzászlóalj, IV. utászzászlóalj részei, VI/2. utászszázad, VII/2., IX/1., 110., 112., 153. kerékpáros utászszázad, VII., VIII. tábori pót utászszázad, 72/101., 72/106. nagyfeszültségű villamos akadályszázad, 134., 138., 401., 404. hadihídoszlop, I/1., I/2., III/1., III/2. honi építőszázad, 101., 102. rohamcsónakszázad, 201., 202., 203. különleges műszaki zászlóalj, 102. fogatolt vegyiharczászlóalj, 101. helyreállító zászlóalj, 101., 102., 104. vasútépítő zászlóalj, 107., 110., 111. vasútépítő század, 101., 109. üzemszázad, 104. vasútépítő szeroszlop, 101. fővezérség-közvetlen villamos üzemszakasz – 7 000 fő)
– Öt csendőrzászlóalj (besztercei, galántai, pécsi, székelyudvarhelyi, zilahi – 3 240 fő)
– Rendőr-rohamzászlóalj (1630 fő)
– Vannay-zászlóalj (638 fő)
– Budapest I., II. rohamzászlóalj (1000 fő)
– Budapest karhatalmi zászlóalj (300 fő)
– Különböző Budapesten szervezett harccsoportok (Berend-, Korányi-, Déri-, Morlin- és Viharos-féle harccsoportok – 2000 fő)
– Budapesten rekedt tüzéralosztályok (12 különféle üteg – 500 fő)
– Budapesti honvédintézetek és vonatalakulatok (3 000 fő)
– Hungarista harccsoportok (1500 fő)
– Kisegítő karhatalmi (KISKA) alakulatok – a harcokban alig vettek részt (7 000 fő).

A tényleges harcban azonban ennek a viszonylag jelentős létszámnak csupán töredéke (mindössze néhány ezer fő) vett részt.
1944. december elejétől a IX. SS hegyihadtest arcvonala Alag–Fót–Mogyoród–Isaszeg–Vecsés–Soroksár vonalában, onnan pedig a Csepel-szigeten keresztül Nagytétényig húzódott.
Alag és Fót között a német Feldherrnhalle páncéloshadosztály részei védtek. December 20-án e német páncéloshadosztály alárendeltségében több magyar alakulat is harcolt. A budapesti karhatalmi zászlóalj (500 fő) Alagtól délre másfél km-es arcvonalon védett.
A különleges műszaki csoport, Sodró László ezredes 201., 202., 203. utászzászlóaljai (összesen 871 fő) a megyeri vízművek, Rákospalota északi és Csömör északi körzetének vonalában létesítettek védőállást, éjjel pedig ugyanebben a vonalban biztosított, alárendeltségében,

a 320 fős 301. csendőrzászlóalj is. A 135 fős I. önálló huszárosztály – alárendeltségében a 42. gyalogezred aknavetőszázadával (146 fő) – Alagon állt tartalékban. A 160–180 fős budapesti rendőrzászlóalj a Feldherrnhalle páncéloshadosztálynál az alagi majorban biztosítást, s járőrszolgálatot látott el.
Mogyoródnál az Ercsi térségéből idevont magyar 10. gyaloghadosztály (850 fő) védekezett. A magyar seregtesttől keletre a német 13. páncéloshadosztály részei helyezkedtek el, amelyeknek a 10. gyaloghadosztályt is alárendelték.
Isaszegnél a magyar 12. tartalékhadosztály (1259 fő) állásai húzódtak. Pécel és Maglód között –a magyar Billnitzer-csoport rohamlövegek nélküli rohamtüzérosztályaival együtt – a magyar 1. páncéloshadosztály zászlóalj erejű maradványai védtek. Vecséstől északra a 8. SS lovashadosztály, ettől délre Soroksárig pedig a 22. SS önkéntes lovashadosztály rendezkedett be védelemre. A Csepel-sziget északi csücskében a 380 fős 4. huszárezred állásai húzódtak.
A német–magyar védők Budapest bekerítésekor az alábbi páncélozott harcjárművekkel rendelkeztek:

	Német csapatok	Magyar csapatok	Összesen
Harckocsi	41	25	66
Rohamlöveg	13	24	37
Vadászpáncélos	38	–	38
Önjáró tarack és gépágyú	34	6	40
Lövészpáncélos	249	–	249
Egyéb	25	18	43
Összesen	400	73	473

4. Ha a főharcvonalban a házak harc közben leégnek, hagyni kell ezeket lángolni, ez mintegy 24 órányi nyugalmat jelent a helyszínen. Utána azonban a romokat azonnal meg kell szállni, különben a bolsevik befészkeli magát oda.

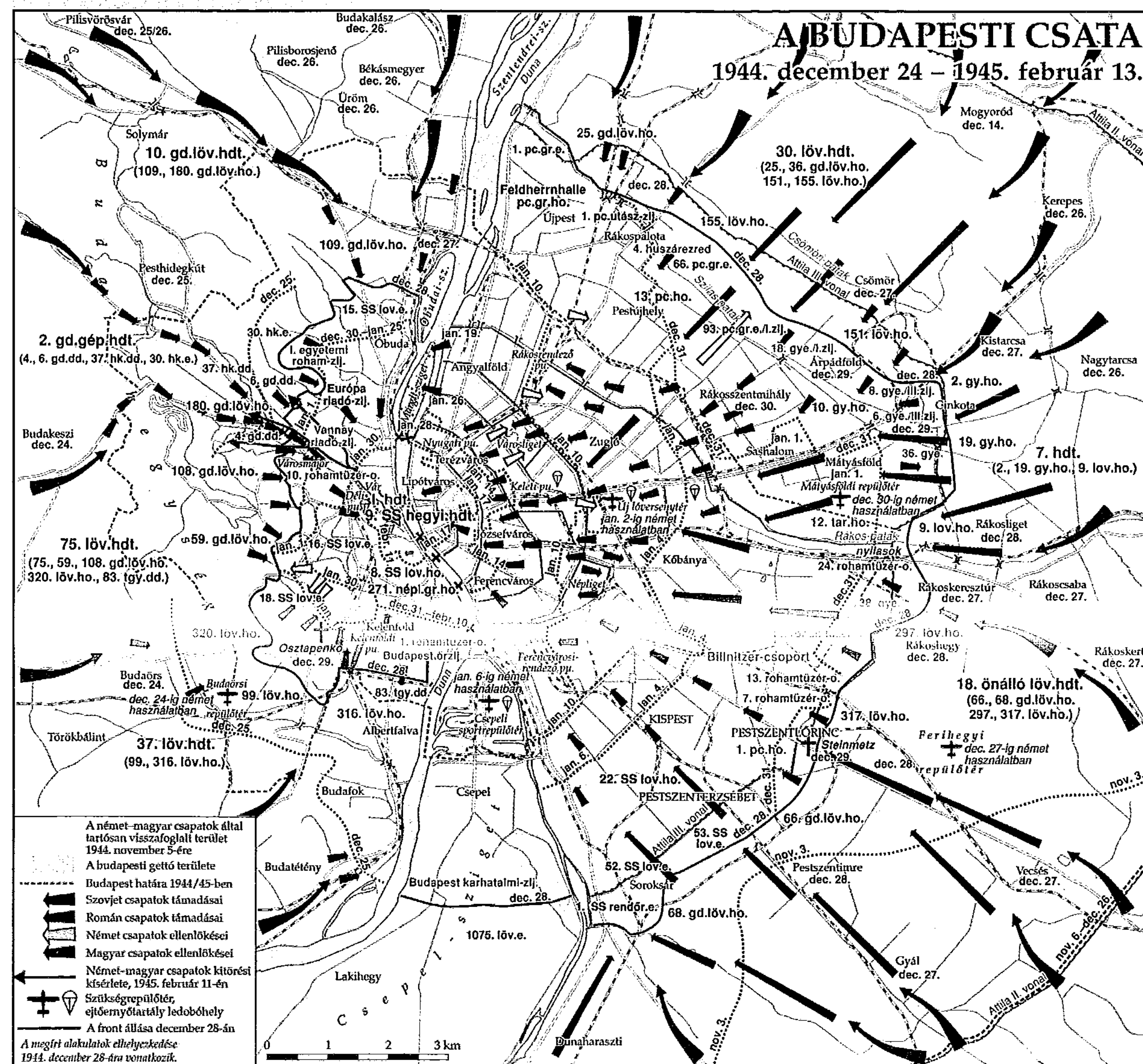
5. Ha a bolsevikok valahol betörnek, akkor akár kisebb létszámú, gyengébb erők ellenlökésével is, de azonnal vissza kell vetni őket. Különösen fontosak a mindenhol készenlétben álló helyi tartalékok. A már ezredszintről érkező tartalékok csaknem mindig későn indítanak ellenlökést. A jól begyakorolt rohamosztagok sok robbanóanyaggal, páncélöklökkel és lángszórókkal különösen alkalmasak helyi tartaléknak. A kiépített főharcvonalat addig kell tartani, ameddig az egyáltalán lehetséges, mivel a kiépítés és a pontos helyismeret megszerzése egyrészt nehéz és időt rabló, másrészt viszont ezek a harcvezetésre nézve döntőek.
Ha megtörtént a betörés, amelyet már a parancsnoki tartalékok ellentámadásaival sem lehet felszámolni, akkor jobb, ha mély, oldalsó elreteszelésekkel elégszünk meg, amelyek ismét az ellenség legjobb oldalazását teszik lehetővé, semmint a főharcvonal még kitartó szakaszait önként feladjuk.

6. A bolsevikok harceljárása:
A bolsevikok 5-6 páncélossal odahajtanak, szétlövik a házakat és a romokat gyalogsággal szállatják meg. Ennek megakadályozására egyebek mellett a saját harckocsik és rohamlövegek különösen értékesek. Ha nem állnak rendelkezésére páncélosok, vagy nem vethetők be, a bolsevikok „beszivárognak", akár a csatornarendszer kihasználásával is, árulók vezetése mellett.
(Folytatás a kövezkető oldalon)

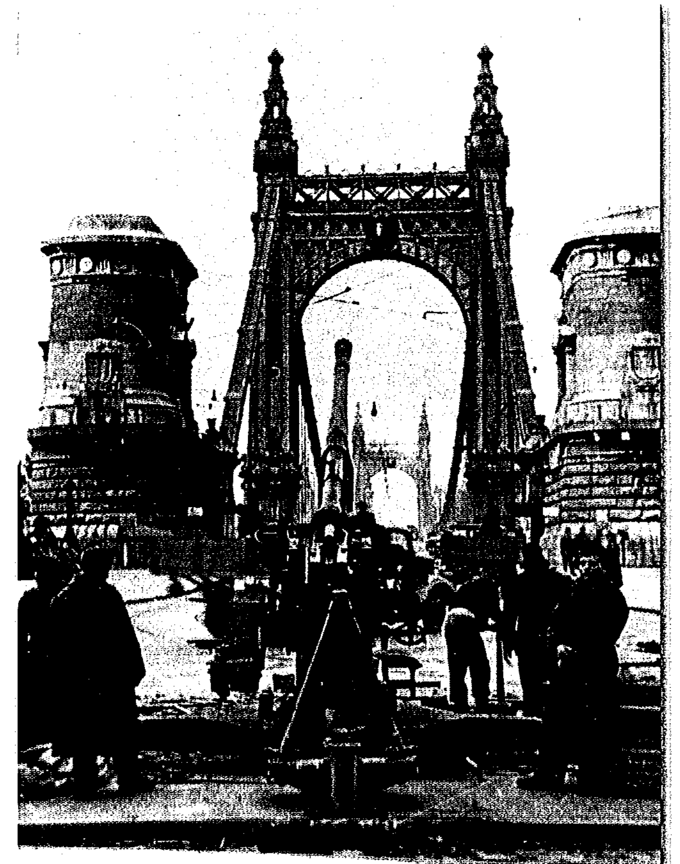
Német 8,8 cm-es légvédelmi ágyú és egy magyar 4 cm-es légvédelmi gépágyú Budapesten a Lövőház utcában 1945 elején

(Folytatás az előző oldalról)
Először 8-10 főnyi gyalogság jön, s legkésőbb a tizenegyediknél már egy szétszedett páncéltörő ágyú alkatrészei vannak, ha nem tudják azt vontatni! Tüzérségüket a főharcvonalért vívott harcban ritkán alkalmazzák, mivel ennek ugyanolyan röppálya-problémái vannak, mint a saját tüzérségünknek. Összpontosított tüzérségi tűz vagy a kevés Budapesten rendelkezésére álló mozsár bevetése esetén a bolsevikok gyalogságukat visszavonták. A sok pince és földfelszín alatti járat következtében a tüzérség hatékonysága amúgy is alacsony volt."

A védelem tűzerejének gerincét az ostrom kezdetén a fővárost védő 222 magyar és 20 német légvédelmi ágyú, illetve gépágyú alkotta, ám a legtöbb magyar eszközt nem lehetett vontatni, így az arcvonal változásával sok közülük odaveszett.
A magyar csapatok felett a budapesti I. hadtest parancsnoka, Hindy Iván altábornagy szűkebb törzsével csak fegyelmi és utánpótlási szempontból parancsnokolt. A hídfőben eredetileg parancsnokló VI. hadtestparancsnokság 1944. november végén feloszlott.
Budapest megerődítése folyamatosan zajlott. A Duna nyugati partjának teljes hosszában, Albertfalvától Óbudáig, támpontokat emeltek, valamint tüzelőállások készültek lövegek és géppuskák részére. Az erődítések nagy része betonból épült. A Várhegy és a Citadella oldalában is állások létesültek. A szilárdabb és jó kilövést biztosító lakóházakba betonból géppuska-tüzelőállásokat készítettek elő.

Az erődítések előtt az alsó rakparton aknákat telepítettek, a rakpart teljes szélességében pedig drótakadályt húztak. A Duna-hidakat előkészítették a robbantásra, a budai oldalon minden hídfőben egy-két nehéz légvédelmi löveg vonult állásba.
December 24-én a szovjet csapatok az IX SS. hegyihadtest arcvonalán nagyszámú páncélossal Etyekről előretörve behatoltak Biára és Budakeszire. Előrevetett osztagaik Budakeszitől 5 km-re északkeletre jártak.
December 25-én a szovjet 46. hadsereg erői Pilisvörösvárról harckocsikkal támogatott támadásokat indítottak Budapest budai része ellen. A fővárosba betört szovjet harckocsik jelentős részét a védők kilőtték. A szovjetek behatoltak Budafokra, elfoglalták Pesthidegkutat, de Budaörstől nyugatra súlyos harcokban visszaverték őket.
Egy szovjet páncélos-ék Budakeszi–Pesthidegkút irányából előretörve a Zugligeten keresztül megközelítette az Új Szent János Kórházat.
A magyar Budapest-őrzászlóaljat, egy csendőrzászlóaljat, valamint a 7. rohamtüzérosztály négy StuG. III rohamlövegét és három Zrínyi rohamtarackját magába foglaló, Veresváry László alezredes vezette magyar harccsoport a szovjet páncélosokat Budagyöngye–Kecskehegy vonaláig szorította vissza, ugyanakkor azonban a Budafok–Budaörs irányából érkező szovjet támadás elől egy német–magyar harccsoport a Kelenföld-vasúti töltés–vasúti híd vonalára kényszerült visszahúzódni.
A Kelenföldi pályaudvartól a Rózsadombig a hadianyaggyárak ezredekbe szervezett munkásalakulatai védtek. A Rózsadombot az I. Egyetemi Rohamzászlóalj szállta meg. A 10. rohamtüzérosztály 1. ütege 11 Zrínyi–II rohamtarackkal Csáthy Dénes főhadnagy parancsnoksága alatt december 24. és január 2. között Buda délnyugati részén 17 szovjet páncéltörő ágyút lőtt ki.
A IX. SS hegyihadtest parancsnoksága a pesti hídfőből még december 24-én megkezdte a 8. SS lovashadosztály átcsoportosítását, és így december 27-ig, nagyjából az Óbudai sziget–Kecskehegy–Zugliget–Csillebérc–Sasad–Albertfalva vonalon, megszilárdította Buda védelmét. A 8. SS lovashadosztály arcvonalának egy részét a magyar 12. tartalékhadosztály vette át.
A magyar főváros ostromának első napjaiban a harcok fő terhét valójában a Rákospalota-kelet–Kőbánya-délkelet (Újmajor) szakaszon védekező német 13. páncéloshadosztály viselte. December 27-ére a 22. SS önkénes lovashadosztály harccsoportjai visszavonultak az Attila-vonal közbülső védőövébe, a Soroksár–Soroksárpéteri–Pestszentimre-észak

Az Erzsébet híd budai hídfőjénél magyar tüzérek egy zsákmányolt szovjet 85 mm-es légvédelmi ágyú mellett

A Budapest körzetében körülzart
német és magyar csapatok Parancsno-
kának.
A 13. páncélos, a „Feldhernhalle"
SS gk., a 271., 8., 22. német hadosz-
tályok és a 239. német rohamlöveg
dandár tábornokaihoz és tisztjeihez.
Az 1. magyar pc. ho., a 10., 12., 20.
magyar hadosztályok, az 1. magy. cs.
ezred, a 3. r. ezred és a 206. pótk.
ezred tábornokaihoz és tisztjeihez.
A Budapest körzetében körülzárt
összes magyar és német csapatok
Parancsnokainak.

December 25-én a 3. Ukrán hadseregcsoport elérve a Dunát, elfoglalta
Esztergomot és egyesült a 2. Ukrán hadseregcsoportnak ebben a körzet-
ben, a Duna balpartján tevékenykedő csapataival, s ezzel a **Budapest**
körzetében levő német és magyar csapatokat teljesen körülzárta.
Ezzel egyidejüleg a Vörös Hadsereg csapatai a szétvert német seregeket
üldözve sikeresen folytatják a támadást **Csehszlovákiában**, s a **Vértes**
hegységen keresztül hatolva befejezik egész Magyarország megtisztitását a
német csapatoktól. A **Baltikum** területén befejezéséhez közeledik **Scherner**
altábornagy körülzárt német harc-csoportjának megsemmisitése. Nyugaton
Hitler nagyhangon világgákürtölt támadása a végét járja és ez a támadás a
háboru menetén már semmit sem változtathat. Önök hathatós segitséget
sehonnan sem várhatnak.
Teljesen reménytelen a helyzete az Önök parancsnoksága alatt, **Buda-**
pest körzetében levő, Magyarország területén szétvert német csapatok ma-
radványainak és azon magyar csapatoknak, amelyek a fegyvert még eddig
nem tették le. A visszavonulás összes utai el vannak vágva számukra. Szem-
mel látható sokszoros túlerőnk, úgy számbelileg, mint fegyverzet tekintetében.
Ön, Tábornok Ur, a körülzárt csapatok parancsnoka és az összes tisz-
tek kétség kivül világosan látják, hogy semmi értelme nincs a további ellen-
állásnak, mert az csupán csapataik pusztulására, nagyszámú békés polgári
lakos feláldozására és Budapest teljes lerombolására vezet.
A hiábavaló véron ás elkerülése végett, valamint azért, hogy Budapestet,
annak történelmi jelentőségü műkincseit és műemlékeit, úgyszintén a főváros
lakosait a pusztulástól megóvjuk, felszólitjuk Önöket hogy szüntessék be az
ellenállást és tegyék le a fegyvert a következő feltételek mellett:
1. Az összes körülzárt német és magyar csapatok az Ön vezetésével
és az Ön törzskarával együtt haladéktalanul beszüntetik a hadmüveleteket.
2. Ön átadja nekünk a tiszti és legénységi állományt, fegyvereket,
hadfelszerelést, szállitóeszközöket és az összes gépeket használható álla-
potban.
3. Ennek ellenében biztositjuk az ellenállást beszüntető összes tábor-
nokok, tisztek és katonák életét és sértetlenségét, a német hadifoglyoknak

vonalra, feladva ezzel Gyál és Vecsés körzetét. Másnap a szovjet 68. gárda-lövészhadosztály csapatai, a 3. harckocsidandár erőivel megerősítve, elfoglalták Pestszentimrét, és ezzel a hadosztályt Pestszenterzsébetre szorították vissza.

Eközben megváltoztak a 22. SS önkéntes lovashadosztály csatlakozási viszonyai is. A 13. páncéloshadosztály ellenségtől való elszakadását a magyar 1. páncéloshadosztály részei fedezték, amelyek ezután kivonásra kerültek, s a Csepel-sziget északi részeinek védelmét, illetőleg folyambiztosítási feladatokat láttak el. A német 13. páncéloshadosztályt átmenetileg a pesti arcvonal északkeleti részére irányították. Helyét a magyar Billnitzer-csoport részei vették át.

December 29-én a 2. és 3. Ukrán Front ultimátumot intézett a bekerített védőkhöz. A feltétel nélküli megadási felszólítást kézbesítő szovjet parlamenterek és kísérőik – máig is tisztázatlan körülmények között – életüket veszítették. Steinmetz Miklós százados és egy kísérője a vecsés–budapesti műúton, I. A. Osztapenko százados pedig a Budaörsi úton, útban visszafelé a 8. SS-lovashadosztály harcálláspontjáról halt meg, miután az ultimátumot a németek felbontás nélkül elutasították.

Január első napjaiban a magyar hadosztályok utolsó gyalogsági egységei is maradéktalanul felmorzsolódtak, arcvonalszakaszaikat német erőknek kellett átvenniük. Egy 1944.

Szovjet gyalogság rohama Budapesten

december 28-án kelt paranccsal el kellett rendelni az összes német hadtápalakulat személyi állományának kiválogatását.

A bekerített védők lőszerrel, üzemanyaggal, kötszerrel és élelmiszerrel való ellátását légi úton próbálták megoldani. A német és részben a magyar légierő főleg Ju–52 szállító-repülőgépeket vetett be, de rajtuk kívül He–111 és Do–17 bombázó-repülőgépeket, és DFS–230 teher-vitorlázó repülőgépeket is alkalmaztak. A szállítmányt leszállás után kirakodták, vagy ejtőernyővel dobták ki. Gondot jelentett, hogy a szovjetek december 24-én elfoglalták a budaörsi, 27-én a ferihegyi, 30-án pedig a mátyásföldi repülőteret. Emiatt két szükségleszállóhelyet – Lóversenypályát és a csepeli sportrepülőteret – és négy ledobóhelyet – a régi Lóversenyteret (ma Puskás Ferenc stadion), a kisrákosi gyakorlóteret (ma József Attila lakótelep), a Tabánt és a Vérmezőt – jelöltek ki. Német kimutatások szerint 1945. február 8-ig összesen 1975,3 tonna, vagyis napi átlagban 47,03 tonna ellátmányt jutattak el a védőkhöz, akiknek napi legkevesebb 80 tonnára lett volna szükségük. Mindebből 417 tonna ellátmányt a magyar 102/1. és 102/2. század repülőgépei szállítottak be vagy dobtak le az ostromlott főváros védői részére.

A pesti hídfőt a Budára átcsoportosított erők kivonása miatt 1945. január 1-ig az elővárosok külső vonalára kellett összeszűkíteni. A szovjet csapatok január 3-án elérték a budapesti külső körvasút mentén húzódó főellenállási vonalat. Elkeseredett utcai harcok során január 5-én elfoglalták a Lóversenypályán berendezett szükségrepülőteret, január 4-én pedig Pesterzsébetet.

visszatérést Németországba, vagy kivánságuk szerinti bármely más
országba a háboru után, a magyaroknak pedig, akik megadják magukat
a Vörös Hadseregnek, kihallgatás és lajstromozásuk után az azonnali
hazatérését.
4. A magukat megadó csapatok tisztikara és legénysége megtart-
hatja egyenruháját, rangjelzéseit, kitüntetéseit, személyes tulajdonát ké-
pező felszerelését és értéktárgyait, a főtisztek pedig ezenkivül megtart-
hatják oldalfegyvereiket.
5. Az összes sebesültek és betegek orvosi segélyben részesülnek.
6. A magukat megadó összes tábornokok, tisztek, altisztek és kato-
nák azonnali élelemmel való ellátása biztositva lesz.
Irásbeli válaszukat 1944 december 30-án, moszkvai idő szerint 12 óra
0 perckor küldjék megbizottaikkal, akik fehér zászlóval, személygépkocsin
jöjjenek a **Budáról Budaörsre** vezető, vagy a **Pestről Vecsésre**
vezető úton.
Meghatalmazott orosz tisztek fogják várni az Önök megbizottait, az
orosz harcállások körzetében 1944 december 30-án, 12 óra 0 perckor a
moszkvai idő szerint.
Abban az esetben, ha visszautasitanák a fegyverletételre vonatkozó
ajánlatot, a Vörös Hadsereg és a légi-erők megkezdik az Önök csapatait
megsemmisitő hadmüveleteket és katonáik, valamint a főváros lakosainak
pusztulásáért, úgyszintén az összes budapesti rombolásokért a felelősség
Önöket fogja terhelni.
1944 december 29.

MALINOVSZKIJ
a 2. Ukrán hadseregcsoport
parancsnoka
a Szovjetunió tábornagya

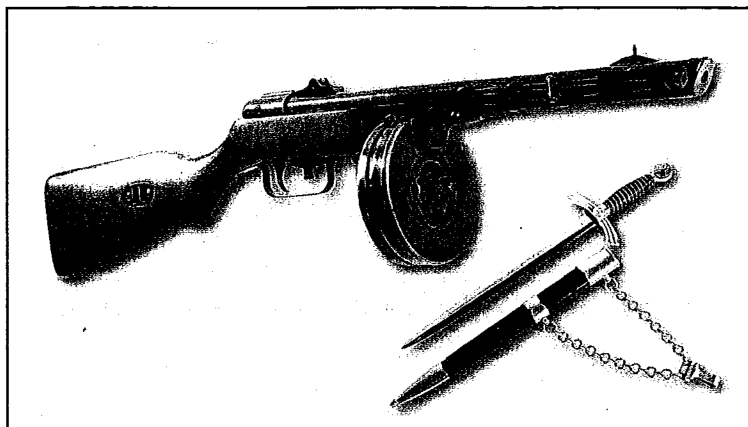
TOLBUHIN
a 3. Ukrán hadseregcsoport
parancsnoka
a Szovjetunió tábornagya

Német és magyar tábornokok, tisztek és katonák!
A Budapest körzetében körülzárt német és magyar csapatok
parancsnoksága nem fogadta el a felajánlott fegyverletétel föltételeit
és most esztelenül halálra itél benneteket.
Tehát saját magatok mentsétek meg életeteket.
A tisztek és altisztek vezetésével, szakaszonként, századonként
csoportosan vagy egyenként tegyétek le a fegyvert és szüntessétek
be a számotokra csak pusztulást hozó ellenállást a Vörös Hadsereg-
gel szemben.
Csak akkor menekülhettek meg, ha megadjátok magatokat!

Átlépési Igazolvány
Служит пропуском

Január 7-én a 13. páncéloshadosztály alárendeltségében harcolt a Billnitzer-csoport három harcképes Zrínyi rohamtarackja, 13 7,5 cm-es páncéltörő ágyú, 39 löveg, és 507 harcképes magyar katona. Ez jelentette a 10. honvéd gyalog- és 12. tartalékhadosztály még harcképes maradványainak harcértékét. A Feldherrnhalle páncéloshadosztály ugyanekkor két magyar nehéz páncéltörő ágyúval, valamint 10 magyar tüzérségi löveggel rendelkezett. Alárendeltségében harcolt a magyar 7. rohamtüzérosztály egyetlen, még harcképes StuG. III rohamlövege is, amely a mai Vidám Park területén pusztult el nem sokkal később, tüzérségi telitalálat következtében. A német hadosztály kötelékében további 176 alárendelt magyar katona harcolt.

Január 8-án Kispestet is ki kellett üríteni, mivel a 22. SS önkéntes lovashadosztály harcértéke a heves védelmi harcok után a magas tiszti

veszteségek következtében erősen lecsökkent, és a hadosztályt végül teljesen ki kellett vonni. Maradványai legkésőbb január 15-én estig vonultak át a budai oldalra. Átkelésüket követően a hadosztály január 18-tól a Duna nyugati partját biztosította a Margitszigettől Kelenföldig.
A körvasút mentén védekező 10. honvéd gyaloghadosztály január 8-án ezt jegyezte fel hadinaplójába:

(Fent)
Szovjet 1941 M 7,62 mm-es PPS géppisztoly és német légierő tiszti tőr hüvellyel és csatlékkal

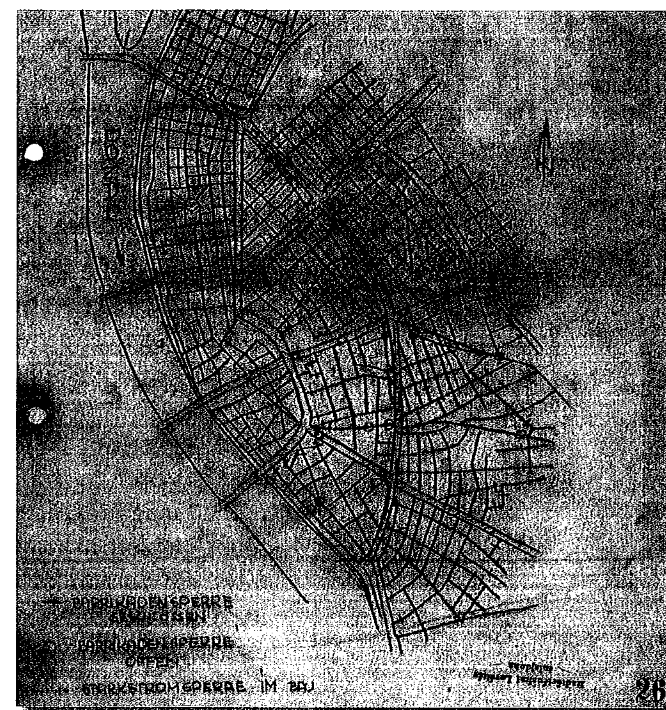
(Lent)
Szovjet 1937 M (ML-20) 152 mm-es ágyútarack

„Az utóbbi időben kapott emberanyag pótlás minősége harckészség és helytállás szempontjából igen gyenge. Állandó felügyeletük és figyeltetésük a harccsoport parancsnokokra súlyos terheket ró. A hadosztály régi legénysége már majdnem teljesen elveszett. Az új pótlások legénysége közül sok a szökevény. A nem hungaristák általában az ellenséghez pártolnak át, a hungaristák pedig Pestre, vagy Budára szökve hagyják ott első bevetésük után az első vonalat. Itt a Nyilaskeresztes Párt védelme alatt keresnek menedéket. Így a hadosztálynak juttatott több, mint 1000 fő hungarista pótlásból jelenleg egy sincs az arcvonalon annak ellenére, hogy véres veszteségük nem is volt."

A szovjet–román csapatok támadásait a súlypontokon páncélosok, lángszórós harckocsik és különleges műszaki alakulatok is támogatták. A szovjetek január 9-én elfoglalták Újpestet és a Csepel-sziget északi csücskét, majd január 11-én a Józsefvárosi pályaudvart. Január 11-én a 18. gárda-lövészhadtest, a 30. lövészhadtest, az 5. áttörő gárda-tüzérhadosztály, a 48. gárda-aknavető- (sorozatvető-) ezred, a 14. műszaki dandár és a román 7. hadtest erőiből létrehozták az úgynevezett Budapest-csoportot. Ennek parancsnoka január 22-ig a 18. gárda-lövészhadtest parancsnoka, I. M. Afonyin vezérőrnagy volt, majd sebesülése miatt I. M. Managarov altábornagyot nevezték ki utódjául.

A város állandó tüzérségi tűz és a szovjet csatarepülőgépek alacsonytámadásai alatt állt. A lakosság a fűtetlen óvóhelyekre és pincékbe szorult. Január elején megszűnt a villany-, a gáz- és a vízszolgáltatás. Az élelmezési helyzet is kritikussá vált: a vonatoszlopok és a csapatok mintegy 22 ezres lóállományát részben levágták, a kenyérfejadag napi 15 dekagrammra csökkent. Az óvóhelyekre szorult lakosságot állandó rettegésben tartották a felfegyverzett nyilas pártszolgálatosok, akiknek egy része ugyan valódi harccselekményekben is részt vett, de a legtöbben csupán katonaszökevények, illetve politikai vagy faji alapon üldözöttek után kutattak, és számos erőszakos tettet – gyilkosságot, fosztogatást – követtek el. A budapesti karhatalmi parancsnokság, amelynek élére az 1933 óta nyugállományban lévő, 67 éves Kalándy Imre altábornagyot nevezték ki, ilyen körülmények közepette minden igyekezete ellenére sem tudta fenntartani a közbiztonságot. A honvéd parancsnokságok és a nyilaskeresztes párt helyi képviselői között napról napra feszültebbé vált a viszony.

(Fent)
A pesti szűkebb hídfő útzárjai német vázlaton 1945 elején
(HM HIM Hadtörténelmi Levéltár)

Január 14-én a 13. páncéloshadosztály alárendeltségében 390 harcképes magyar katona volt. A hadosztály három alárendelt magyar Zrínyi rohamtarackkal, 13 magyar nehéz páncéltörő ágyúval, valamint 39 magyar tüzérségi löveggel rendelkezett. A Feldherrnhalle páncéloshadosztály ugyanakkor saját erőin kívül egy magyar nehéz páncéltörő ágyút, nyolc magyar tüzérségi löveget, valamint 200 harcképes magyar katonát vethetett be.
Január 15-én az arcvonal a pesti hídfőben a Czuczor utca–Lónyay utca–Kálvin tér–Rákóczi tér–Baross tér–Rottenbiller utca–Ferdinánd

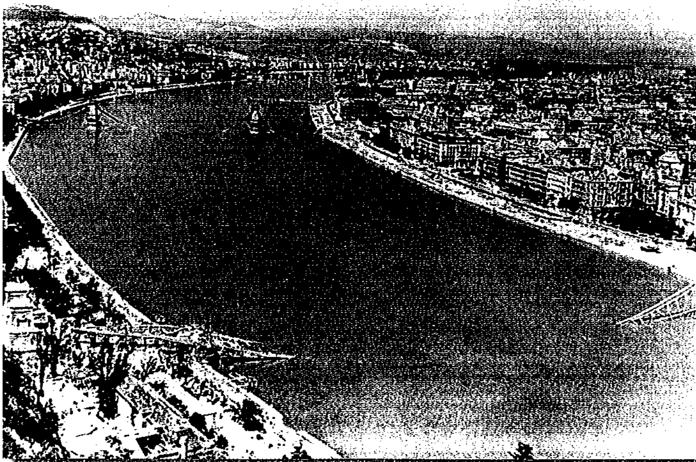
(Balra)
Barikádok Budapesten a Ráday utca-Kálvin tér kereszteződésében

(Jobbra)
Az élelmiszerek és a háztartási cikkek fejadagokban való kiosztását a jegyrendszer biztosította

híd–Csanády utca vonalán húzódott. A budai oldalon ugyanakkor a Margitsziget–Látó-hegy–Olasz fasor–Orbán-hegy–Farkasréti temető–Bocskai út–(déli) összekötő vasúti híd vonalára szűkült össze a német–magyar hídfő.
Január 17-én Pfeffer-Wildenbruch SS-tábornok elrendelte a pesti hídfő feladását, melyet másnap reggel 7 órakor a még álló Duna-hidak felrobbantásával végre is hajtottak. A védők a főváros bekerítésétől január 18-ig bezárólag 58 szovjet páncélost semmisítettek meg, hat páncélost súlyosan megrongáltak, kettőt pedig zsákmányul ejtettek. A légvédelem 56 szovjet repülőgépet lőtt le. A szovjetek többek között elveszítettek 108 páncéltörő ágyút és 174 géppuskát is.
Pest feladásával rövid szünet állt be az ostromban, ugyanis a legtöbb szovjet tartalékot a Konrad–3 hadműveletben támadó német páncélozott harccsoportok ellen vetették be. A magyar fővárost védő német–magyar csapatok 1944. december 25-től a pesti hídfő elestéig többek között 13 szovjet lövészhadosztályt, két román gyaloghadosztályt, egy román lovashadosztályt, egy áttörő tüzérhadosztályt, egy légvédelmi tüzérhadosztályt, jelentős mennyiségű műszaki alakulatot és nagyszámú szovjet repülőgépet kötöttek le.
A bekerítés belső arcvonalán, a budai oldalon felvonult 37. és 75. lövészhadtest összesen hét lövészhadosztályát Tolbuhin marsall 1945. január 2-án a megindult „Konrad" fedőnevű német ellentámadások miatt védelembe rendelte, hogy elháríthassák a védők esetleges kitörési kísérleteit. Az arcvonal helyzete Budán január második feléig alig változott. A fent említett két szovjet lövészhadtest január 21-én, a felmentési kísérletek kudarcait követően, a 7. és 16. áttörő tüzérhadosztály, a 22. önálló páncéltörő tüzérdandár, a 6. gárda- és 80. gárda-aknavető- (sorozatvető-) ezred, illetve a 11. és 12. műszaki dandár csapataival együtt, a fővárost ostromló Budapest-csoport állományába került.
A harcok Budán sem szüneteltek, de a küzdelem súlypontja mégis a pesti hídfőben volt. A IX. SS hegyihadtest a szovjetek január 22. óta ismét felújított támadó tevékenysége miatt arra kényszerült, hogy a nehezen összevont tartalékait a védőállások puszta megtartásáért folyó harcokban vesse be. A 13. páncéloshadosztály kikülönített harccsoportját január 25-ére virradó éjjel a Sashegy és a Duna között alkalmazták. A még meglévő csekély tartalékokat a 8. SS lovashadosztály vonalára kellett vezényelni, mert nélkülük az arcvonal tarthatatlanná vált volna.
A németek utolsó felmentési kísérletének kudarca után, január 29-én megindult Buda módszeres ostroma. Január 31-ig a védők arcvonalát – a Margitsziget feladása mellett – a Margit körút–Kékgolyó utca–Istenhegyi út vonalára kellett visszavenni. Február 5-én a 16. SS lovasezred kivonult a Németvölgyi út és a Farkasréti temető sarkánál húzódó védőállásából, ezáltal a Sashegyet védelmező magyar harccsoportot is a bekerítés veszélye fenyegette. Február 7-én a honvéd alakulatok emiatt elhagyták a Sashegyet, s február 9-én a főellenállási vonal már a Vérmezőn húzódott. Február 10-én a Németvölgyi úti temető körzetéből indított szovjet támadás kettévágta a védők arcvonalát. Már csak a Várhegyen és környékén, valamint a Gellérthegyen létesített állások védői tartották magukat. Mivel a további ellenállás értelmét veszítette, az IX. SS hegyihadtest parancsnoka a megmaradt védőket a Várban gyülekeztette, és február 11-én este megpróbálkoztak a kitöréssel.

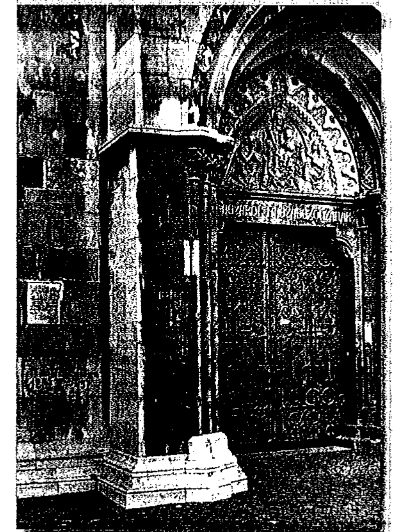
Budapest látképe a felrobbantott hidakkal

Hindy altábornagy már december 26-án javasolta, hogy a pesti hídfőt fokozatosan szűkítve a védők előbb a Budát környező hegyekbe törjenek ki, majd onnan Bicske irányába és Mór felé december 30-án vagy 31-én hajtsák végre az áttörést. Az altábornagy javaslatát a Pfeffer-Wildenbruch SS-tábornok nem fogadta el.
A IX. SS hegyihadtest parancsnoka végül február 11-én határozta el, hogy este 20 órára kitörésre ad parancsot. A védők létszáma ekkor már 23 900 (ebből 9 600 sebesült) németre, illetve 20 000 (ebből 2000 sebesült) magyar katonára, valamint 500 megmaradt nyilaskeresztes pártszolgálatosra csökkent. Budapesten továbbra is 80–100 000 polgári lakos tartózkodott. A német parancsnokok 15 óra és 16 óra 30 perc között szóbeli parancsot kaptak a tervezett kitörésre vonatkozóan, de a magyar csapatokat csak késve, vagy egyáltalán nem tájékoztatták. András Sándor vezérkari ezredes 10. gyaloghadosztályának zöme már január 15-én kezdte kivonni magát a harcokból. A Kozma-légvédelmi csoport törzse, Kozma József ezredessel az élen, a Lánchídnál lévő alagútban berendezett hadtest-harcálláspontról nem a Várba, hanem gépkocsikkal a Gellért Szállóhoz vonult, ahol a nyilas és német csoportot lefegyverezve február 11-én letette a fegyvert a szovjet csapatok előtt.
Pfeffer-Wildenbruch SS-tábornok és Hindy Iván vezérezredes törzsükkel és a csapatok roncsaival, mintegy 16 000 fővel, végül 20 óra körül a Bécsi kapu térről indult meg. Hindy és kísérete az Olasz fasoron keresztül, majd a fedett Ördögárkon át a Bolyai Műszaki Akadémia hűvösvölgyi épületéig jutott el, de ott – akárcsak Pfeffer-Wildenbruch – február 12-én szovjet fogságba esett.
A kitört német–magyar csapatok zöme elesett, megsebesült vagy fogságba esett. A budai hegyekig eljutott mintegy 4000 védőből legalább 624, de legfeljebb 785 fő érte el végül a német vonalakat.
A megtévesztő szovjet frontpropaganda hatására átállt, s a hadifogság helyett a szovjet oldalon való harcot vállaló magyar katonákból az egyes szovjet parancsnokságok 1944. december végétől kezdtek századszintű kötelékeket szervezni. A harcok veszélyes pontjain

(Fent)
Német 8,8 cm-es légvédelmi ágyú a budai várban
Mendlik Lajos festménye

(Lent)
Szovjet műszaki felderítési jelzés a Mátyás templom falán
(Magyarul: AKNA NINCS 1945-II-12)

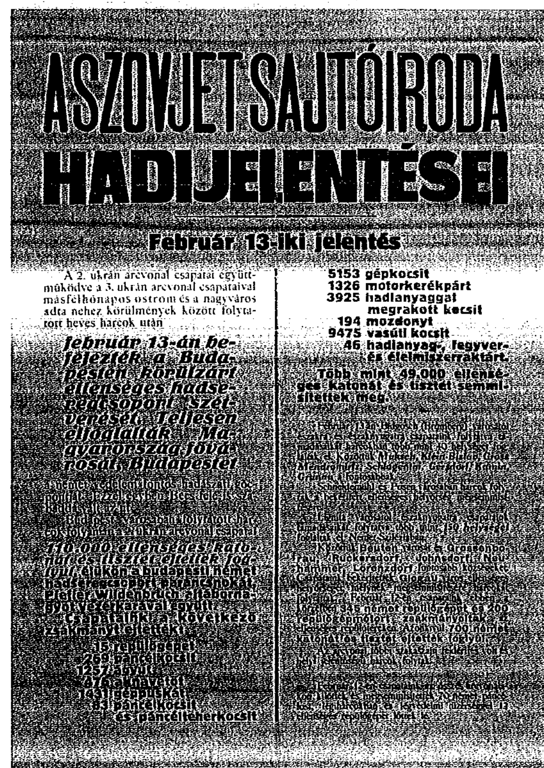

(Fent)
1945. február 11-i kitörés során elesett német és magyar katonák holttestei a Városmajorban (Aggházy Kamill ny.á. ezredes felvétele)

(Balra)
Hadijelentés Budapest elfoglalásáról

(Jobbra)
Szovjet „Budapest bevételéért" Érdemérem

A SZOVJET SAJTÓIRODA HADIJELENTÉSEI

Február 13-iki jelentés

A 2. ukrán arcvonal csapatai együttműködve a 3. ukrán arcvonal csapataival másfélhónapos ostrom és a nagyváros adta nehez körülmények között folytatott heves harcok után

február 13-án befejezték a Budapesten körülzárt ellenséges hadseregcsoport szétverését. Teljesen elfoglalták Magyarország fővárosát, Budapestet.

110.000 ellenséges katonát és tisztet ejtettek foglyul, élükön a budapesti német hadseregcsoport parancsnokát, Pfeffer Wildenbruch altábornagyot vezérkarával együtt.

Csapataink a következő zsákmányt ejtették:

15 repülőgépet
269 páncélkocsit
1257 ágyút
476 aknavetőt
1431 géppuskát
83 páncélkocsit
és páncélteherkocsit
5153 gépkocsit
1326 motorkerékpárt
3925 hadianyaggal megrakott kocsit
194 mozdonyt
9475 vasúti kocsit
46 hadianyag-, fegyver- és élelmiszerraktárt.

Több mint 49.000 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg.

vetették be őket. Egyes források szerint 600-an estek el vagy sebesültek meg közülük a Déli pályaudvar, a Farkasréti temető és Budafok területén. A szovjet oldalra került magyar katonák legnagyobb csoportja az ostrom utolsó napjaiban szakadt el kötelékétől. Elsősorban a 10. gyaloghadosztály alakulataiba, főleg 6. gyalogezredbe tartozó honvédek voltak ők, akik a 18. gyalogezred korábbi parancsnoka, Variházy Oszkár alezredes parancsnoksága alatt már 1945. február 2-től a Gellért tér és a Körtér környékén gyülekeztek. Oda húzódtak a német csapatok kitöréséhez csatlakozni nem akaró egyéb magyar alakulatrészek is, például a 7. rohamtüzérosztály és a 12. tartalékhadosztály részei. Az 1945. február 15-én 2 534 fővel a Kelenvölgyben megalakult Budai Önkéntes Ezred magja (a 6. gyalogezred február 9–12. között fogságba esett katonái) a február 13-i fegyverletétel miatt már nem kerültek harcba.

A „Konrad" hadműveletek

1944

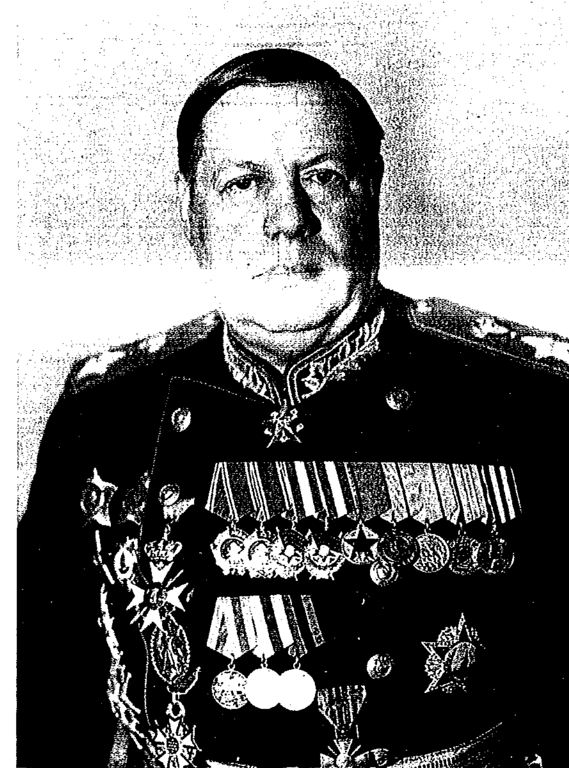
Német páncélos támadások Budapest irányában

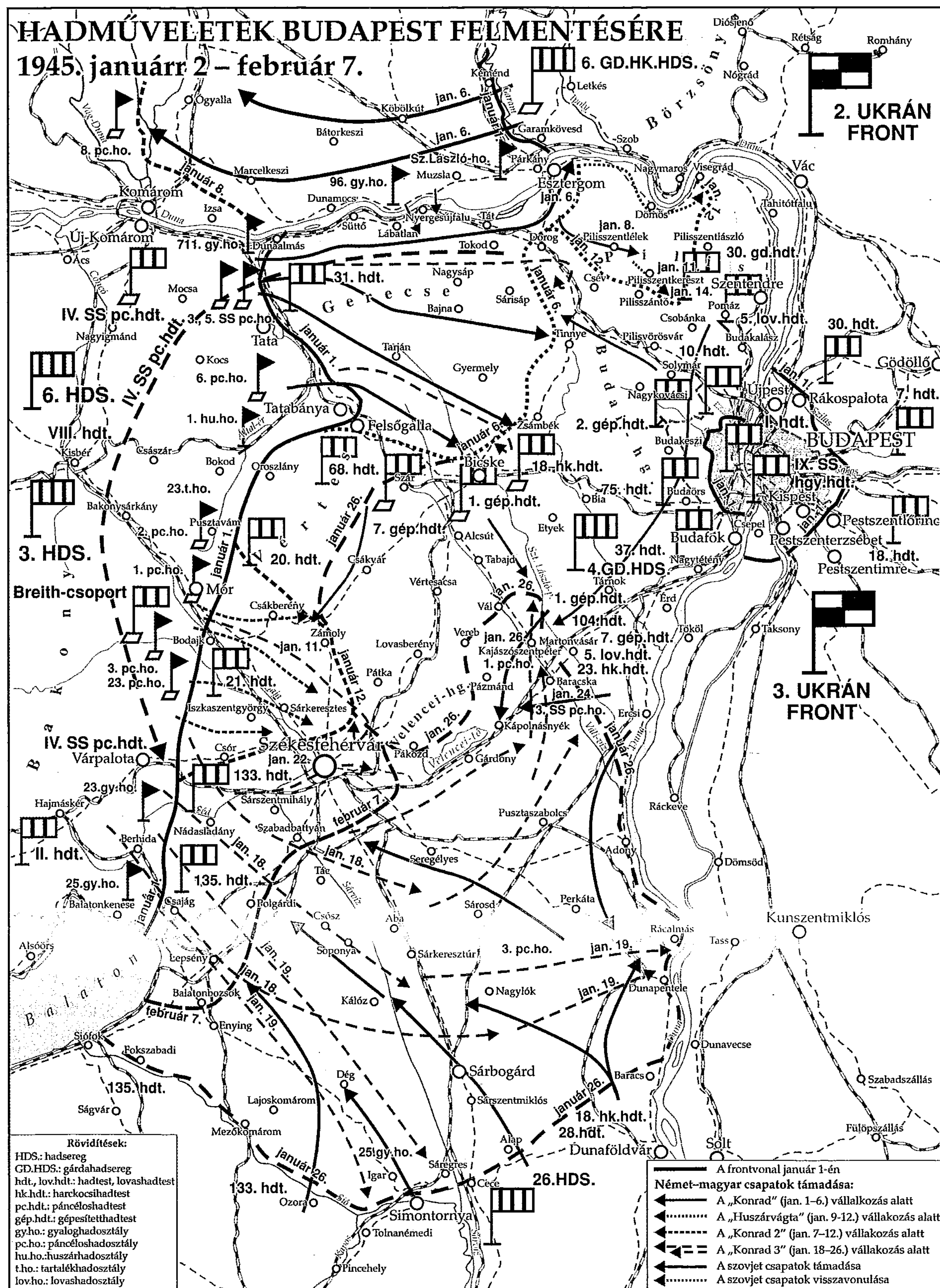
1944. december 24-én este Adolf Hitler – értesülve Budapest csaknem megvalósult bekerítéséről – elrendelte a IV. SS páncéloshadtest Magyarországra vezénylését és bevetését Budapest felmentése céljából. Ezúttal megerősítő gyalogságról is gondoskodtak: a német 96. és a 711. gyaloghadosztály is a magyarországi hadszíntér felé vette az irányt. Heinz Guderian, a német szárazföldi hadsereg megbízott vezérkari főnöke stratégiai okokból helytelenítette a megkérdezése nélkül foganatosított átcsoportosítást. A tapasztalt páncéloshadtestre ő a berlini irányban küszöbön álló szovjet offenzíva megfékezésekor számított.

Az SS páncéloshadtest parancsnoka, Herbert-Otto Gille SS Obergruppenführer und General der Waffen-SS a bekerítésben vívott védelmi harcot is igen jól ismerte, tekintve, hogy 1944. március 19-én repülőn érkezett a bekerített Kowelbe és annak április 4-én történt felmentéséig sikerrel irányította a védelmet. Az aktív tevékenység sem volt azonban ismeretlen számára: 1944 februárjában Cserkasszinál az 5. SS páncéloshadosztály harccsoportjával belülről áttörte a szovjet gyűrűt és két német hadtestet mentett meg ezzel a megsemmisüléstől. A német hadvezetés egy része tehát joggal remélhette, hogy Budapest esetében is lehet esélye a sikerre.

A tervezett támadással kapcsolatban két változat látott napvilágot. A „déli megoldás" (Südlösung) esetében Székesfehérvártól kiindulva kelet-északkeleti irányban támadtak volna, páncélosok számára kedvező terepen. A felvonuláshoz azonban öt teljes napra, a mozgásokhoz 900 köbméterrel több üzemanyagra lett volna szükség, mint az északi változatban. Az „északi megoldás" (Nordlösung) előnye a gyorsabb felvonulás és a kisebb üzemanyagigény volt, de a terep hegyvidéki jellege miatt a páncélosok manőverezése Tata irányából délkelet felé támadva akadályokba ütközhetett. A kétséget Walther Wenck altábornagy, a szárazföldi haderő vezérkarának vezetési csoportfőnöke oszlatta el, amikor 1944. december 30-án, Eszterházán tartott megbeszélésen elfogadta a Dél Hadseregcsoport északi megoldást támogató érveit. Megállapodtak Otto Wöhler gyalogsági tábornokkal – aki december 23-tól a hadseregcsoport új parancsnoka volt –, hogy a támadás 1945. január 1-én este északon indul „*Konrad*" fedőnévvel. Wöhler december 31-én esti táviratában a Balck-seregcsoport által végrehajtandó

F. I. Tolbuhin marsall, a 3. Ukrán Front parancsnoka

„Konrad" hadművelet céljaként elsősorban a Budapest és a Vértes-hegység között lévő szovjet erők szétzilálását és megsemmisítését, valamint a Budapesttel való kapcsolat megteremtését jelölte meg.
A támadásban részt vevő német csapatok igen vontatottan érkeztek be. A támadás kezdetéig a IV. SS páncéloshadtest 3. hadosztályának 66 %-a, 5. hadosztályának 32 %-a, a 96. gyaloghadosztálynak 43 %-a érkezett meg.
Mindezidáig – főként szovjet feldolgozásokra és emlékezésekre alapozva – a szakirodalomban tartotta magát a nézet, hogy a *„Konrad"* hadműveletek idején a támadó német csapatok páncélosok tekintetében fölényben voltak a szovjet 3. Ukrán Fronttal szemben. Az újabb kutatási eredmények alapján viszont úgy tűnik, január 2-ától kb. 260 német harckocsi és rohamlöveg állt szemben az átcsoportosított szovjet tartalékok mintegy 450 páncélosával.
A támadás napján, annak megindítása előtt a német III. páncéloshadtest 1. páncéloshadosztályának harccsoportja, megtévesztő céllal, Székesfehérvártól 22 km-re nyugatra támadást indított Ősi elfoglalására, de a bevett helységet hamarosan fel kellett adnia. A szovjet felderítés nem tudta megállapítani, hogy a németek a 4. gárdahadsereg arcvonalának melyik szakaszán készülnek támadni, de leginkább Székesfehérvár körzetét tartották veszélyeztetettnek.
A IV. SS páncéloshadtest – addig beérkezett erőivel – 1945. január 1-én este 19 óra 30 perckor indította támadását (*„Konrad-I."*). A balszárnyon 76 páncélossal a 3. SS páncéloshadosztály, attól délre 48 páncélossal az 5. SS páncéloshadosztály indult meg. A jobbszárnyat a Pape-hadosztálycsoport fedezte 84 páncélosával. A 96. gyaloghadosztály ezrednyi erővel hídfőt létesített Mócstól délre és Nyergesújfalunál. A kezdeti sikerek ellenére azonban, öt napi szakadatlan, igen heves helységharcokkal súlyosbított támadás után, a mintegy 28–37 km-t előrenyomult páncéloshadtest arcvonala még csak a Bicske nyugat/északnyugat–Csabdi nyugat/északnyugat–Mány északnyugat–Szomor délkelet–Kirva nyugat–Epöl kelet/délkelet–Dág észak és nyugat–Csolnok nyugat/északnyugat–Esztergom vonalon húzódott. Esztergomot a német 711. gyaloghadosztály január 6-án visszafoglalta, Bicske és Zsámbék körzetében azonban a szovjet csapatok megállították a német támadást, mivel annak lassú üteme lehetőséget kínált a tartalékok átcsoportosítására és új védelmi vonal kiépítésére, a gyenge német tartalékok pedig addigra elfogytak. Január 6-án a 2. Ukrán Front 7. gárda- és 6. gárda-harckocsihadserege Garam menti állásaiból támadást indított Komárom irányába. A mintegy 200 páncélossal indított szovjet kísérlet a német LVII. páncéloshadtest

A Budapest felmentésére induló IV. SS-páncéloshadtest 5. Wiking SS-páncéloshadosztályának lövészpáncélosát egy Panther harckocsi követi a Pilisben 1945 január elején

(benne a Szent László hadosztály) szívós védekezése és a Kelet-Poroszországból átcsoportosított német 20. páncéloshadosztály január 10-i ellenlökése következtében megrekedt, sőt a szovjet csapatokat vissza is szorították a németek, anélkül, hogy a Dunától délre lévő csoportosításukat jelentősen meggyengítették volna.
Január 7-én a Breith-hadtestcsoport a német I. lovashadtest (4. lovasdandár, 1. és 23. páncéloshadosztály, valamint a 3. páncéloshadosztály páncéloscsoportja) erőivel Székesfehérvár északnyugati körzetéből Csákvár irányába indított támadást, hogy az elakadt IV. SS páncéloshadtest előtt harcoló szovjet csapatok utánpótlási vonalait elvágja, és az SS csapatok Budapest felé történő további előrenyomulását elősegítse. Ennek nyomán az ott védelemben lévő szovjet 20. gárda-lövészhadtest mögött tartalékban álló 7. gárdahadtest részei, majd az 1. gárda-gépesített hadtest ellenlökései miatt Székesfehérvár térségében újabb – immár a második – páncélos *ütközet* alakult ki. Az igen súlyos harcok közepette a németek csupán csekély területnyereséget értek el, de lekötötték a szovjetek jelentős páncélos erejét és súlyos veszteséget okoztak nekik.
Január 9-én az I. lovashadtest tovább támadott. Ez volt a *„Konrad-II."* hadművelet első csatanapja. A német lovas- és páncéloscsapatok csupán a Zámolynál kibontakozó ütközetben 74 szovjet páncélost lőttek ki. Magát Zámolyt január 11-én foglalták el. Január 9-ére virradó

Szovjet T-34 harckocsi és egy tehergépkocsi kel át a Garam folyón 1945 januárjában

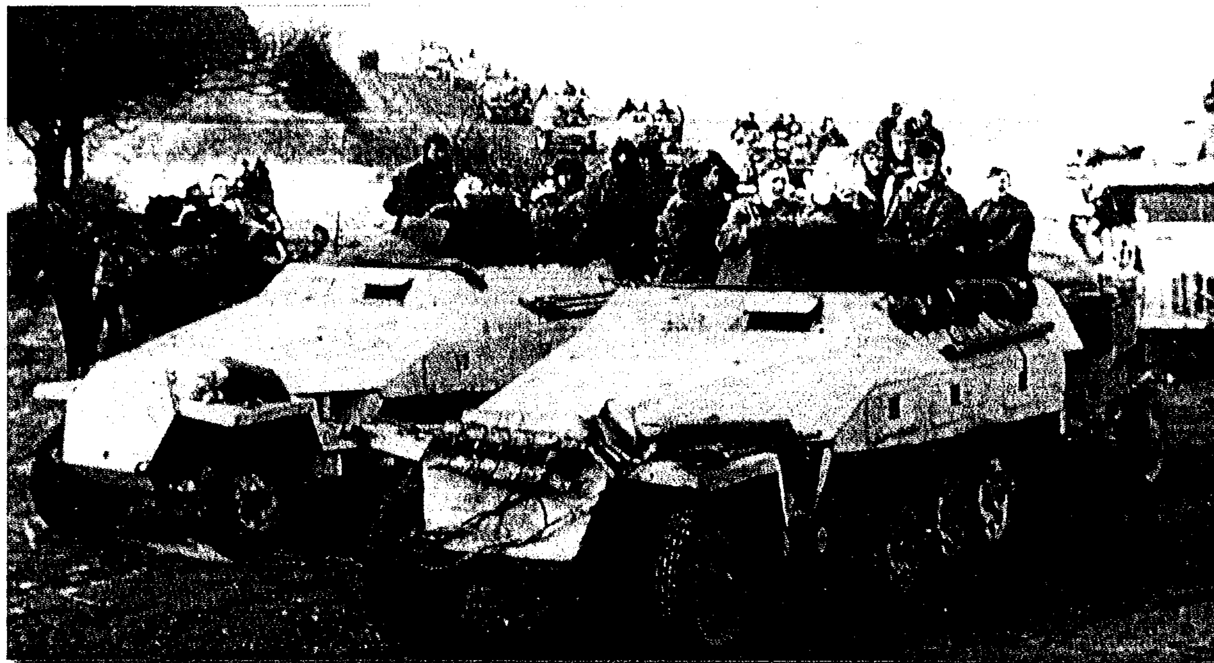

Német páncélgránátosok lövészpáncélosa egy szovjet tehergépkocsi mellett halad el a „Konrad" hadművelet idején, 1945 januárjában

éjszaka a IV. SS páncéloshadtest áthelyezte támadásának súlypontját a balszárnyra. Az 5. SS páncéloshadosztály 10. „Westland" SS páncélgránátos ezredének megerősített ezredcsoportját Esztergomtól délre gyülekeztették, hogy a 711. gyaloghadosztály állásain keresztül délkelet felé, Szentendre és Pomáz irányába újabb támadásra készüljön fel.
A 96. gyaloghadosztály által Esztergomtól keletre birtokba vett terepszakaszról a Dél Hadseregcsoport kockázatos vállalkozást készített elő. A súlyos budapesti ellátási helyzet javítása céljából egy ellátmányt szállító konvojt akartak bejuttatni a bekerített magyar fővárosba. Ezt úgy képzelték, hogy Ernst Philipp ezredes harccsoportja (két század gyalogság, 5 páncélos, 9 páncélozott jármű) áttöri a szovjet biztosító vonalat és a Duna partján vezető úton előretörve eléri Budapestet, a konvoj pedig a harccsoportot követve jut át a gyűrűn. A január 10-én megindult akció 11-én elért ugyan Pilismaróttól 3 km-nyire északnyugatra, de ott az északi partról érkező szovjet tűz lehetetlenné tette a továbbhaladást. A 711. gyaloghadosztály is csak nagyon lassan nyert tért: az Esztergom–Budapest irányban heves erdei harcok sorát vívta. A támadási ütem fokozására bevetett megerősített „Westland"-ezredcsoport mozgását az időjárás akadályozta.
Január 11-én a „Westland"-ezredcsoport a magyar 1. SS rohamvadászezred részeivel közösen támadva betört Pilisszentkeresztre és másnap el is foglalta a helységet. Azonban akkorra Hitler már nem bízott a támadás sikerében és még aznap döntés született, hogy a támadást abban a térségben leállítják és a IV. SS páncéloshadtestet Székesfehérvártól délnyugatra gyülekeztetik egy új támadás céljából, amely gyakorlatilag a „déli megoldás" céljait valósítaná meg. Gille

tábornok mindent megpróbált a támadás folytatása érdekében, de végül engednie kellett és megkezdődött az SS páncéloshadosztályok átcsoportosítása. Noha a támadásban résztvevő SS-katonák – 21 km-re a magyar fővárostól – már közelinek látták Budapest sikeres felmentését, s a támadás leállítását nem értették, a valóságban erejük csak a védőkhöz vezető folyosó létrehozásához lett volna elegendő, de megtartására már nem, így a Budapesttől 15 km-re északra csoportosuló szovjet 5. gárda-lovashadtest őket is könnyen bekeríthette volna.
Január 17-ig a IV. SS páncéloshadtestet – megtévesztésül Komáromon keresztül – új gyülekezési körletébe, Zirc térségébe szállították. Ebből a szovjetek azt a téves következtetést vonták le, hogy az SS páncéloshadosztályokat elszállítják a magyarországi hadszíntérről. Az SS csapatok által visszafoglalt hegyvidéki terület védelmét az ezred erejű magyar 23. gyaloghadosztály és a német 711. gyaloghadosztály vette át.
A január 18-án reggel 5 órakor induló *„Konrad-III."* hadművelet céljaként a következőket jelölték meg: a Duna elérése keleti irányban, hogy a Balaton és a Vértes között elhelyezkedő szovjet csapatokat elvágják, majd észak felé fordulva áttörés Budapest felé, hogy a budapesti védőkkel újra megteremthessék a harcászati kapcsolatot. A súlyponti csoportosítás a 3. és 5. SS páncéloshadosztályt, az 1. és 3. páncéloshadosztályt, illetve az 1. páncéloshadosztálynak alárendelt 509. nehézpáncélos-osztályt (Tiger-B nehézharckocsikkal) és a 24/I. páncélososztályt tömörítő IV. SS páncéloshadtest volt. A támadásban a III. páncéloshadtest és az I. lovashadtest erői is részt vettek. A támadás a harmadik székesfehérvári páncélos *ütközet* nyitánya volt, amelyben kezdetben összesen mintegy 300 német és magyar páncélos vett részt.

Az 5. SS-páncéloshadosztály önjáró tüzérosztályának menetoszlopa a „Konrad" hadművelet idején

A támadás az első napokban – a helyenként szívós szovjet védekezés ellenére – eredményes volt. Január 19-én reggel a 3. páncéloshadosztály Dunapentelénél elérte a Dunát, s a németek ezzel gyakorlatilag 24 óra leforgása alatt kettévágták a 3. Ukrán Frontot. Az 1. páncéloshadosztály még aznap elvágta a Székesfehérvár–Seregélyes útvonalat, amely a szovjetek egyik legfontosabb utánpótlási vonala volt. Január 20-án a 3. páncéloshadosztály egy része észak felé fordult, de Adony előtt a szovjetek megállították. Időközben a január 18-án Bicske térségéből átcsoportosított szovjet 18. harckocsihadtest korábban bekerített részei – elegendő bevethető német tartalék hiányában – kitörtek a bekerítésből és a német utánpótlási vonalakat fenyegették, így a 3. páncéloshadosztály kénytelen volt ismét dél felé fordulni.
Január 21-én megindult a Székesfehérvár elleni német támadás. A német 1. páncéloshadosztály Ney Károly SS Sturmbannführer magyar legénységű SS harccsoportjával, a német 23. páncéloshadosztály részeinek támogatásával súlyos helységharcban 22-én reggelre visszafoglalta a várost.
Január 25-ig a IV. SS páncéloshadtest az Adony–Baracska terepszakaszt, nagyjából a Váli-víz mentén húzódó vonalat érte el. A többszöri irányváltásokkal tarkított német páncélos támadásokat azonban a szovjet páncélelhárító körletek, az 5. gárda-lovashadtest, a beérkező szovjet harckocsizó és egyéb tartalékok e térségben lényegében feltartóztatták. Ezen a napon a IV. SS páncéloshadtest – a 3. páncéloshadosztály állománya nélkül – már csak 50 bevethető páncélossal rendelkezett. Ennek ellenére január 25-én este még egy utolsó kísérletet tettek a Velencei-tó és a Duna között időközben megszilárdult szovjet védelem áttörésére. A 3. SS páncéloshadosztály és az 1. páncéloshadosztály részei Baracska és Pettend körzetéből északnyugati irányban támadást indítottak. Január 26-án délután, miután 16 óra tájban nagy nehézségek közepette átkeltek a Váli-vízen és az 1/I. és 24/I. páncélososztály Panther nehézharckocsijai a Gyúrói-majortól 2 km-re nyugatra harcoltak, sikerült rádiókapcsolatot létesíteni a Budapesten harcoló Dörner harccsoporttal. A csoportosítás egyik parancsnoki harckocsijában azonban hamarosan vették a támadás beszüntetését és a harccsoport Vereb körüli gyülekezését elrendelő rádióparancsot is. Ekkor voltak a támadó német csapatok a legközelebb a bekerített magyar fővároshoz, ám a páncélosok teljesítették a visszavonulási parancsot.
Jellemző, ahogy a szovjet hadtörténeti irodalom a *„Konrad-III."* hadműveletről vélekedik:

„A Nagy Honvédő Háború folyamán az ellenséges ellencsapás gyakori jelenség volt. Ezt tapasztalhattuk a volgai csatában, az aktivkai és a begoduhovi ütközetekben, Korszuny-Sevcsenkovszkij körzetében, valamint a szovjet-német arcvonal más olyan szakaszain is, ahol a német fasiszta csapatok 'katlanba' kerültek. De a legerősebb ellencsapást Budapest alatt mérték."

Január 27-én megindult a 3. Ukrán Front már két nappal korábbra tervezett ellencsapása a Velencei-tótól északra és délre. A front két

Egy sárkeresztúri lakos visszaemlékezése a „Konrad 3" hadművelet első napjaira:

„1945. január 18-án a Sárkeresztúr, […] 36. számú házunkba hat német SS-katona tért be. Gépkarabély és Panzerfaust volt a fegyverük. Barna kenyeret és 'Hitler-szalonnát' [sűrű, darabolható lekvárt – Sz. N.] ettek, majd lepihentek. Bátyámat és engem arra kértek, hogy néhány óra múlva keltsük fel őket. Úgy aludtak, mintha nem lenne háború.
Reggel lett a felkelésből, amikor is egy SS-tiszt valamiféle parancsot adott. Később tudtuk meg, hogy szovjet tankok közeledtek Sárbogárd felől. Azok fogadására rendelték őket a Káloz–Sárosd és a Székesfehérvár–Sárbogárd út kereszteződéséhez. Ott a Bruzsa féle vendéglő épületében vettek harcálláspontot [létesítettek tüzelőállásokat – Sz. N.]. A harckocsi-dübörgéseket sorozatos robbanások követték. Majd azt tapasztaltuk, hogy a szovjet páncélosok Sárbogárd felé elvonultak. A mi házunk az útkereszteződéstől légvonalban ca. 400 méterre volt. A nap folyamán a hat SS-katonából négy visszatért a házunkba. Tőlük tudtuk meg, hogy négy T–34-es tankot kilőttek, a személyzet bennégett a tankokban. A társaik közül kettőt egy mesterlövész orosz katona a Bruzsa vendéglővel átellenben álló Lóránt féle vendéglő padlásáról agyonlőtte. Egy társuk a Lóránt vendéglő mellett lévő transzformátor ház tetejére mászva, az alig hat méterre lévő padlásablakon behajított egy kézigránátot, amivel megölte a mesterlövészt."

(Fent)
Marjay Tamás 1955-ben
(HIM Központi Irattár)

(Lent)
A magyar királyi
„gróf Hadik András"
4. honvéd huszárezred jelvénye

csapásmérő csoportosításának (északon a 23. harckocsihadtesttel, az 5. gárda-lovashadtesttel és a 104. lövészhadtesttel, délen pedig a 18. harckocsihadtesttel, a 30. és a 133. lövészhadtesttel) Sárosd irányába találkozó irányú csapást kellett mérni a német csoportosítás bekerítése és megsemmisítése céljából. Noha a szovjetek több helyen kisebb-nagyobb német harccsoportokat átmenetileg valóban elvágtak, a IV. SS páncéloshadtestet nem sikerült bekeríteniük.
A visszavonulás során intézett német páncélos ellenlökések igen súlyos veszteségeket okoztak a szovjeteknek. A *„Konrad"* hadműveletek és a szovjet ellencsapás alatt – 1945. január 1. és február 15. között – a 3. Ukrán Front mintegy 62000 katonát és több mint 900 páncélost veszített. A német–magyar csapatok vesztesége körülbelül 21 000 német és 4000 magyar katona, valamint mintegy 320 páncélos volt. A szovjet csapatok visszaszorították ugyan a németeket, de Székesfehérvárt nem tudták visszafoglalni. Sőt, a február 16-án megmerevedő arcvonalak mentén a németek némi területnyereséget is elkönyvelhettek. Ennek a kiszögellésnek mintegy három hét múlva igen nagy jelentősége lett. Ugyanis március 6-án innen indult meg a második világháború utolsó nagyobb német támadó hadművelete „Tavasz ébredése" („Frühlingserwachen") fedőnéven.

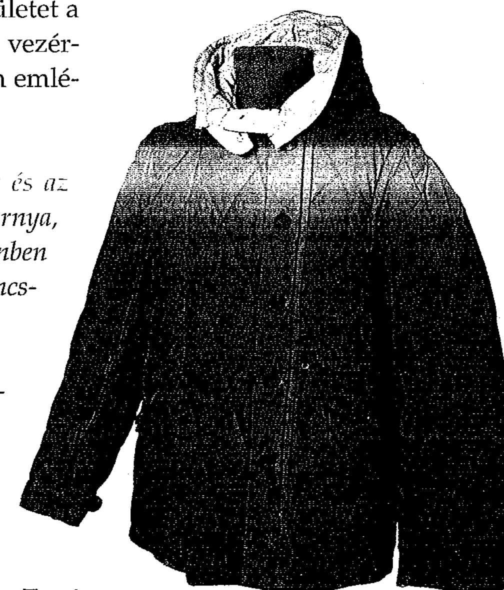
A magyar csapatok részvétele a felmentési kísérletekben

A magyar honvédalakulatok a Budapest felmentését célzó *„Konrad"* hadműveletekben zömmel csak a német támadó csoportosítások szárnyainak biztosítását kapták feladatul. A magyar állományú SS alakulatok azonban a német páncéloshadosztályok alárendeltségében, azokkal közös terepszakaszon harcoltak.
A magyar 1. huszárhadosztály némi feltöltés és átszervezés után 1945. január közepén azt a feladatot kapta, hogy kövesse a Vértesben a német csapatok elől hátráló szovjet erőket.
E feladat végrehajtása során Marjay Tamás hadnagy, a magyar 4/I. huszárosztály egyik nehézfegyverszakaszának parancsnoka 1945. január 25-én, a Kőhányáspuszta elleni támadásnál, igen heves szovjet tüzérségi és gyalogsági tűzben, sorozatos rohamokat vezetett az egyes támpontok ellen és áttörte a szovjet védelmet. A Nagybükk elleni rohamnál a hadnagy két nehézfegyverekkel is megerősített szovjet támpontot semmisített meg kézigránáttal. Szakasza volt az első, amely a támadást végrehajtó magyar erők közül elérte a Kotló-hegyet, ahol katonái további négy szovjet megerősített támpontot küzdöttek le. A szovjet csapatok ellenlökése este a hegyen bekerítette a 4/I. huszárosztályt, amelynek katonái három napig utánpótlás nélkül is kitartottak állásaikban. Január 28-án végül a huszárok kitörést hajtottak végre, amelynek során Marjay hadnagy súlyosan megsebesült. Négy éjszakát töltött sebesülten a fagyos terepen, mígnem február 1-jén egy magyar járőr rálelt az öntudatlan tisztre, akinek, fagysérülés miatt, mindkét lábszárát és ujjai utolsó perceit amputálni

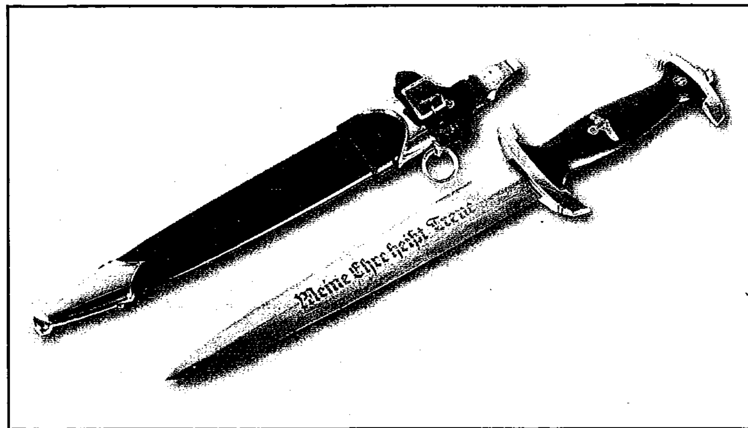
kellett. Hősies helytállását 1945. február 26-án a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel jutalmazták.
1945. január 26-án a magyar VIII. hadtest 1. huszárhadosztályának csapatai a nap folyamán újabb támadásokat indítottak Kőhányáspuszta elfoglalása céljából. Súlyos közelharc árán délután végre sikerült elfoglalniuk a helységet és az onnan 2 km-re délkeletre lévő útelágazást. E harcokban kitűnt Mihályi István alezredes 4/I. huszárosztálya, amely a szovjet 52. lövészhadosztály vele szemben álló 431/2. lövészzászlóalját gyakorlatilag megsemmisítette. Az 1. huszárhadosztálynak alárendelt 42. honvéd gyalogezred részei Vérteskozmát igyekeztek birtokba venni, de a helységbe már betört magyar erőket a szovjeteknek két ízben is sikerült visszaverni.
1945. január 20-án Kalkó Gyula vezérkari ezredes 25. honvéd gyaloghadosztályának 25. gyalogezrede vonult fel a Sió-csatorna mentén Siófok és Mezőkomárom között, hogy a német 1. és 23. páncélos-felderítőosztályok erőit leváltsa. A magyar hadosztályt a IV. SS páncéloshadtest jobbszárnyának fedezésére vonták előre Tihany és Balatonfűzfő közötti korábbi védőállásából.
1945. január 27-én 9 órakor a szovjetek a Balck-seregcsoport déli szárnya ellen is megindították ellencsapásukat. Ekkor északon a IV. SS páncéloshadtest csapatait már egy órája rohamozták a 4. gárdahadsereg egységei.
A szovjet 233. lövészhadosztály erői a Malom-csatornától nyugatra, Simontornya és Alsómajor területéről erős tüzérségi és aknavető tűztámogatással indítottak támadást a magyar 25. gyaloghadosztály 26/I. gyalogzászlóalja ellen és elfoglalták Jánosházamajort. Előretörésüket Igartól 500 méterre délre a magyar 25. honvéd felderítőosztály Igarról délkeleti irányban végrehajtott ellenlökése és a német 1. páncélos-felderítőosztály Igartól északkeletre indított ellenlökése meg tudta állítani. A településtől 2 km-re délkeletre lévő területet a német–magyar csapatok vissza is foglalták. Heszlényi József vezérezredes, a magyar 3. hadsereg parancsnoka külön parancsban emlékezett meg e helytállásról:

„Megállapítottam, hogy a 26/I. zászlóalj, a 25. felderítőosztály és az 1. német páncéloshadosztály felderítő-zászlóalja [sic!] a Simonytornya, Sáregres területéről megindult igen erős ellenséges támadással szemben derekasan és vitézül helytállt. Ezért az említett alakulatoknak és parancsnokainak hadseregparancsnoki elismerésemet fejezem ki."

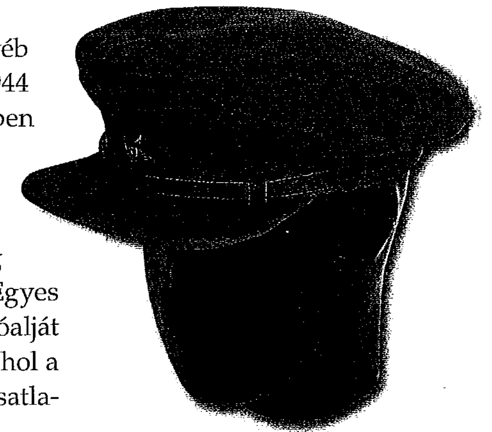
Magyar 1942 M paplankabát

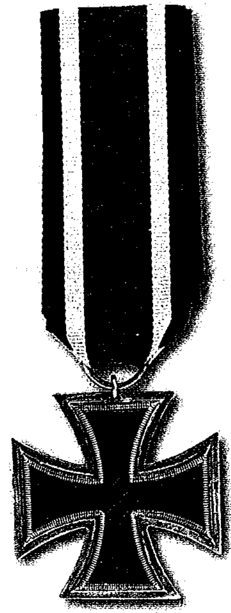
Az 1945 elején átszervezett és feltöltött 54/I. honvéd gyalogzászlóalj (524 fő) páncélromboló rajjal és önálló hungarista rohamszakasszal a *„Konrad-III."* idején a német támadás éle mögött haladt. 1945. január 20-án este ez a gyalogzászlóalj fedezte az 5. SS páncéloshadosztály hátát Nagylángtól keletre.
1945. január 24-én az 5. SS páncéloshadosztály páncélozott harccsoportja és a 9. SS páncélgránátos-ezred erői az Adony–Ercsi útvonal mentén előretörve 10 óráig átkeltek a Váli-víz alsó folyásán,

Német SS tőr hüvellyel és csatlékkal

de támadásuk a megerősödött szovjet védelem tüzében a torkolattól 4 km-re északra ismét elakadt. A páncéloscsoportot és a 9. SS páncélgránátos-ezredet a magyar 54/I. gyalogzászlóaljjal váltották le, majd a német kötelékeket nyugat felé átcsoportosították.
1945. január 27-én a IV. SS páncéloshadtest keleti szárnyát fedező 5. SS páncéloshadosztályt délután több erős szovjet támadás is érte, de az Aggszentpétertől északkeletre foglalt hídfőt a németek még tartották. Innen délkeletre azonban a szovjetek támadása az ott védő 54/I. honvéd gyalogzászlóaljat visszavetette. A magyarokat üldöző szovjet lövészerők átkeltek a Váli-vízen és 1 km-t nyomultak előre délnyugati irányban.
1945. január 8-án Tatán az SS magyar legénységű 25. és 26. sízászlóalját ezredkötelékben, 1. SS rohamvadászezred néven vonták össze, amelynek létszáma mintegy 1500 fő lehetett. A január 9-én és 10-én harcászati gyakorlatokat végző ezredet a IV. SS páncéloshadtest 5. SS páncéloshadosztályának rendelték alá.
A magyar SS ezred első bevetésére január 11-én az 5. SS páncéloshadosztály 10. SS páncélgránátos-ezredével együtt Esztergomtól délkeletre, Pilisszentkereszt előtt került sor, ahol a magyar kötelék súlyos veszteségeket szenvedett.
Másnap a magyar SS rohamvadászezred katonái Pilisvörösvár térségében támadtak, melynek során sikerült betörniük a helységbe. Erőik egy része Pomáz előtt állt. Az elszenvedett súlyos veszteségek miatt (148 fő elesett vagy eltűnt, sokan megsebesültek) az ezredet január 13-án Tatára vonták vissza feltöltés céljából.
Január 14-én az alakulatot Csórra helyezték át, s mivel akkor már csupán 900 fős létszámmal rendelkezett, a feltöltés tovább folytatódott.
Január 18-án a német IV. SS páncéloshadtest 3. páncéloshadosztályának alárendeltségében kísérő gyalogságként kerültek alkalmazásra.
Január 19-én és 20-án a Dunapentele irányában folytatott előretörés során az alakulat mintegy 160 halottat és 70 sebesültet veszített.
Mindezek után az 1. magyar SS rohamvadász-ezred visszakerült az 5. SS páncéloshadosztály alárendeltségébe, s a „Ney" SS harccsoport elemeivel keveredve részt vett Székesfehérvár visszafoglalásában.
A város visszavételét követően az alakulat részekre szakadozott. Egyes elemei újra a német IV. SS páncéloshadtest alárendeltségébe kerültek. Az erősen leharcolt II. zászlóalj január 25-én Lepsény és Balatonvilágos térségében harcolt, míg előrevetett osztagai Balatonszabadi előtt álltak. Négy nap múlva az ezred elcsigázott egységei számára Csórt jelölték ki gyülekezési körletként.
Február 2-tól az 1. magyar SS rohamvadászezred a „Margit" állásban folytatott elhárító harcokat az 5. SS páncéloshadosztály alárendeltségében.

Szovjet tiszti tányérsapka

A Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége (KABSZ) zöméből és egyéb önként jelentkezettekből Ney Károly tartalékos főhadnagy 1944 októberében a Waffen-SS-szel kötött különegyezmény keretében magyar állományú SS harccsoportot szervezett Súron. Az alakulat a 22. SS lovashadosztály alárendeltségébe került.
1944. december 25-én Ney magyar SS alakulatát kivonták a lovashadosztály állományából, s az egységet a zömmel még beérkezésben levő IV. SS páncéloshadtestnek rendelték alá. Egyes adatok szerint 1944. december 28-án és 29-én Ney egyik zászlóalját a hajmáskéri kiképzőtárból elszállították Balatonakarattyára, ahol a magyar 25. gyaloghadosztály és a német III. páncéloshadtest csatlakozásának biztosítása volt a feladata.
A „Ney" SS ezred a Budapest felmentését célzó első támadások során (1945. január 1-12.), a IV. SS páncéloshadtest páncélgránátosokban szűkölködő páncéloshadosztályainak gyalogsági támogatását látta el. A *„Konrad-I."* és *„Konrad-II."* hadművelet harcaiban az ezred I. zászlóalja a 3. SS páncéloshadosztály, míg II. zászlóalja az 5. SS páncéloshadosztály alárendeltségében került bevetésre.
Közben január 11-én Ney különítményének harmadik zászlóalja is elérte a hadrafoghatóságot. Ekkor a harccsoport teljes létszáma hozzávetőlegesen 2000 fő volt.
Az első felmentési kísérletek kudarcát követően a „Ney" harccsoportot kivonták a IV. SS páncéloshadtestből és teljes állománya felett 1945. január 13-án a német 1. páncéloshadosztály rendelkezett.
A január 18-án, hajnalban meginduló harmadik felmentési kísérlet (*„Konrad-III."*) kezdetekor az ezred erejű „Ney" SS harccsoportot a német 1. páncéloshadosztály Székesfehérvárt délnyugat felől támadó egyik harccsoportjának részeként vetették be.
Január 20-án a Ney-féle magyar SS alakulat 400-420 fős harccsoportját (parancsnoka Vadon Pál SS Hauptsturmführer) hajnali 5 órakor ébresztették, hogy 07.00 órára elérjék megindulási állásaikat, ahonnan egy, a magyar csapatnak alárendelt SS századdal együttműködve részt vettek a IV. SS páncéloshadtest Székesfehérvár elfoglalását célzó támadásában.
Január 21-én reggel 9 órától 14 óráig Ney SS harccsoportja elfoglalta a Sárvíz-csatorna Székesfehérvár felé eső (keleti) partján, Sárszentmihály magasságában lévő szovjet állásokat, miközben a harcok során mintegy 40 sebesültet vesztett. A Sárpentele határában tartott pihenő után a vasúti töltés jobb- és baloldalán a magyar SS harccsoport, a német századdal és hat német páncélossal megerősítve, lassan megindult a Székesfehérvár külterületein levő piactéri kisállomáshoz, amelyet délután 16 óra körül értek el. A töltés mentén körülbelül 40-50 foglyot ejtettek.
Ezután a harccsoport folytatta előrenyomulását Székesfehérvár külterületeinek elfoglalásáért. Közben, jobbszárnyuktól körülbelül 500 méterre, egy 400-500 fős szovjet egység közelítette meg a már mögöttük hagyott Sárpentelét, a rádión kért tüzérségi támogatás és egy német–magyar ellenlökés azonban a szovjeteket visszaszorította Székesfehérvárra.

Német Vaskereszt II. osztálya

A Székesfehérvár elfoglalását célzó hadműveletek során, január 20-án és 21-én a Ney-féle magyar SS alakulatnak 17 szovjet páncélos megsemmisítését tulajdonítják. Egyes források szerint a harcokban elért eredményeiért Hitler az ezredet, az „SS Regiment Ney" feliratú úgynevezett karcsík (Ärmelstreifen) viselésével jutalmazta.
Ney alakulatának részei január 22-én még javában utcai harcokat folytattak a városban. A magyar SS katonákról egy székesfehérvári lakos is megemlékezett:

„Fél órával később magyar katonai járőrök jöttek az óvóhelyre. Fehér csuklya volt rajtuk, bal karjukon fekete szalag, halálfejjel. Bemutatkozásuk a tisztelgés után a következő volt: „Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége!" Elmondták, hogy Budapestre szorult német erők kiszabadítására érkeztek Fehérvárra is. Céljuk, a Velencei-tó déli partján a főútvonal mentén előretörni a Főváros felé..."

Székesfehérvár január 22-i visszafoglalását követően a „Ney SS ezred" még közreműködött a városban levő szovjet ellenállási pontok felszámolásában, majd ezt követően az alakulat zömét – egyetlen zászlóalj méretű kötelékét leszámítva, mely a későbbiek folyamán a városhoz közeli 182-es magaslatért vívott harcokban vett részt – kivonták az arcvonalból és feltöltés végett ismét Súrra helyezték át.
A kötelék január 27-én foglalta el a 182-es magassági pontot, amelynek megtartásához azonban már nem volt elegendő ereje. A magaslat a város birtoklása szempontjából kulcsjelentőséggel bírt, s éppen ezért számtalanszor gazdát cserélt.
Másnap, január 28-án a Ney-féle magyar SS harccsoport még Székesfehérvár térségében harcoló részeit a IV. SS páncéloshadtest alárendeltségébe utalták, ahol február 3-ig a 3. SS páncéloshadosztály irányítása alatt állt.
A harcok közepette Ney harccsoportja február 2-án Székesfehérvártól keletre visszavert egy szovjet gyalogsági támadást, majd ellenlökésével elfoglalta a Székesfehérvártól keletre, a 182-es magassági pont közelében levő szőlővidék keleti szélét.
Január 29-én a „Ney" SS ezred a német 356. gyaloghadosztály közvetlen alárendeltségébe került. A következő napokban az ezred a IV. SS páncéloshadtest seregtesteivel – többek között a másik magyar SS alakulat, az 1. SS rohamvadászezred részeivel – együtt Székesfehérvártól észak-északkeletre harcolt a város visszavételét megkísérlő szovjet erőkkel, majd február 5. után a „Ney" SS harccsoport még arcvonalban maradt részeit is hátravonták Súrra.
A „Ney SS ezred" sikeres harctevékenysége elismeréseként a IV. SS páncéloshadtest harcálláspontján február 27-én az ezred 12 tagjának II. osztályú, míg három tagjának I. osztályú Vaskeresztet adományoztak. Dr. Ney Károlyt soron kívül SS őrnaggyá (SS Sturmbannführer) léptették elő. Magyar részről az alakulat tagjai semmilyen kitüntetésben nem részesültek.

Magyarországi harcok 1956-ban

A szovjet csapatok a második világháború után a szövetséges hatalmak megállapodása értelmében továbbra is Magyarországon állomásozhattak. Ezt a helyzetet az 1947. február 10-én aláírt békeszerződés állandósította, amelynek egyik cikkelye biztosította, hogy a szovjet csapatok meghatározott erejű és összetételű csoportosítása addig hazánkban lehet, amíg Ausztria szovjet megszállás alatt áll. 1947-től 1955-ig négy hadosztálynyi erő tartózkodott Magyarországon, főként az utánpótlási vonalak biztosításának feladatával. 1949-ben – a jugoszláv–magyar viszony megromlása után – Rákosi Mátyás kérésére – Magyarországra érkezett a 2. gárda-gépesített hadosztály. Ausztria semlegessé válása után a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának jogi alapja az 1955. május 14-én megkötött Varsói Szerződés lett, amelyhez hazánk is csatlakozott. 1955 szeptemberében felállították a Különleges Hadtestet. Parancsnoka P. Ny. Lascsenko altábornagy volt. Állományát a két gárda-gépesített hadosztály, a 195. gárda-vadászrepülő- és a 177. gárda-bombázórepülő hadosztály és a 20. pontonos hidászezred adta, valamint további légvédelmi és egyéb szakcsapatok. A hadtest a vezérkar útján a Szovjetunió honvédelmi miniszterének alárendeltségébe tartozott. Feladata a Magyar Néphadsereggel együtt az osztrák határ védelme és a közlekedési útvonalak biztosítása volt.
1956 júliusában a hadtest „Hullám" fedőnéven karhatalmi tervet dolgozott ki, amelynek célja *„a szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme, adott esetben helyreállítása"* volt. Az alakulat erre való felkészítése azonban 1956. október 23-ig nem történt meg.

Tüntetés a Petőfi szobornál 1956. október 23-án

Forradalomból szabadságharc, 1956. október 23–24.

1956. október 22-én, a Budapesti Műszaki Egyetemen tartott gyűlésen a diákok a lengyelországi események hatására összeállították követeléseiket, és a varsói változásokkal való szolidaritás érdekében másnapra tüntetést hirdettek. A diákok többek között követelték a szovjet csapatok kivonását és a többpártrendszer újbóli megteremtését. Mivel a teljes program megjelentetésére sem a sajtó, sem a rádió

nem vállalkozott, maguk kezdték terjeszteni röplapjaikat az utcákon és a budapesti üzemekben is.
1956. október 23-án 12 óra 53 perckor a Kossuth Rádió ismertette a belügyminiszter közleményét, amely a tervezett tüntetést betiltotta, de 14 óra 23 perckor mégis engedélyezték. Délután 15 órakor indultak el a diákok a Petőfi-szobortól. A pesti egyetemisták a Margit hídon át, a budaiak a Duna-parton végigvonulva jutottak el a Margit híd budai hídfőjénél álló Bem-szoborig.

Tüntetők felvonulása Budapesten, a Margit hídon 1956. október 23-án

Délután 5 óra körül érkeztek az első tüntetők a Kossuth Lajos térre. Egy óra múlva a tömeg már mintegy kétszázezer főre nőtt, ám Nagy Imre csak este 9 órakor mondott beszédet a Parlament erkélyéről. A késő délután Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épületénél is tüntetők jelentek meg, hogy beolvastassák a diákok 16 pontját. Az épület védelmét megerősítették, a katonák egy része azonban a tüntetők mellé áll. Este 10 óra körül megkezdődött a Rádió hajnalig tartó ostroma.
A tüntetők 21 óra 37 perckor ledöntötték a Dózsa György úti Sztálin-szobrot. Budapest több pontján támadások érték a telefonközpontokat, a nyomdákat és több fegyvergyártással foglalkozó üzemet. Késő éjszaka már rendőrőrsöket és katonai intézményeket támadtak meg a felkelők, továbbá megrohanták a Szabad Nép székházát is.
Az első – áldozatokkal járó – fegyverhasználat azonban nem Budapesten, hanem Debrecenben történt, ahol az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) tüzet nyitott a belügyminisztérium megyei főosztálya elé vonuló tömegre. Négyen meghaltak, sokan megsebesültek.
Este 8 óra körül megkezdődött a Magyar Dolgozók Pártja központi vezetésének rendkívüli ülése. Gerő Ernő október 23-án este a szovjet csapatok beavatkozását kérte Moszkvától, ahol 21 óra körül parancsot is adtak a székesfehérvári szovjet Különleges Hadtest csapatainak Budapest megszállására.
A bevonni tervezett szovjet csapatok egy részét már moszkvai döntés megszületése előtt harckészültségbe helyezték.
A kijelölt öt hadosztályból kettő a Különleges Hadtest alárendeltségében eleve Magyarországon volt. A szovjet Kárpáti Katonai Körzetből a 128. gárda-lövészhadosztályt és a 39. gárda-gépesített hadosztályt, Romániából pedig a 33. gárda-gépesített hadosztályt csoportosították át. Ezek az erők összesen 31 550 katonával, 1130 harckocsival és önjáró löveggel, 615 löveggel és aknavetővel, 185 légvédelmi löveggel, 380 páncélozott szállító járművel és 3930 gépjárművel rendelkeztek. A Magyarországon állomásozó két repülőhadosztály mellett újabb két magasabbegységet helyeztek riadókészültségbe a Kárpáti Katonai Körzetben, összesen 159 vadász- és 122 bombázó-repülőgéppel.
Az éppen átszervezés alatt álló Magyar Néphadsereg állományában három lövész- és két gépesített hadosztály volt hadra fogható állapotban, valamint egy további lövészhadosztály szükség esetére. Ezek összesen mintegy 120 000 katonával, 700 harckocsival és önjáró löveggel, 5000 löveggel és aknavetővel rendelkeztek.
A szovjet 2. gárda-gépesített hadosztály, valamint a 17. gárda-gépesített hadosztály 83. harckocsiezrede és 331. tüzérezrede október 23-án 22 óra 30 perc és 23 óra között megkezdte 75–120 km-es menetét Budapest felé.

(Fent)
Nagy Imre, október 24-től miniszterelnök

(Lent)
A ledöntött Sztálin szobor feje a Rákóczi út és a Nagykörút sarkán

ÁVH tányérsapka

Az első szovjet katonai avatkozás, 1956. október 24–31.

1956. október 24-én hajnali 3 és 4 óra között a fővárosba megérkeztek az első szovjet páncélosok. Elsőként a 2. gárda-gépesített hadosztály 37. gárda-harckocsiezrede vonult be a fővárosba és védelmi állást foglalt a Honvédelmi Minisztérium körül. A reggeli órákban beérkező 4. gárda-gépesített ezrednek az Astoria Szállót, a Rádió épületét és a Nemzeti Múzeum környékét, a 6. gárda-gépesített ezrednek pedig az Országház, a pártközpont, a Nemzeti Bank, a főposta, a Nyugati pályaudvar körzetét, valamint a szovjet nagykövetséget és a szovjet katonai kórházat kellett védenie. Az 5. gárda-gépesített ezred Csepel üzemeit biztosította. A 87. gárda-nehézharckocsi–önjárólöveg-ezred a Keleti pályaudvar, illetve a Corvin-köz környékének birtokbavételéért folytatott harcokat.

A felkelők reggelre elfoglalták a rádió épületét. Az adást már ezt megelőzően a Parlamentből közvetítették. Reggel 8 óra 45 perckor a rádióban kihirdették a statáriumot. Budapesten leállt a termelés és szünetelt a tanítás. A déli órákban a felkelők elfoglalták az Athenaeum Nyomdát.

Délelőtt 10 órakor Budapestre érkezett a 17. gárda-gépesített hadosztály 56. gárda-gépesített ezrede és egy felderítő százada is. Az ezred a Kelenföldi pályaudvar, a Budaörsi repülőtér és a törökbálinti tüzérraktárak biztosításán túl a budai hídfőket is ellenőrizte. A felderítő század A. I. Mikojant és M. A. Szuszlovot, a szovjet állampárt központi bizottsága elnökségének tagjait kísérte a veszprémi repülőtérről Budapestre.

A Roosevelt téren felvonuló tüntetőkre az ÁVH állománya tüzet nyitott. A sortűznek több halálos áldozata volt.

A Rádió környékén folytatódtak a harcok. Délután kigyulladt és leégett a Nemzeti Múzeum természettudományi gyűjteményének egy része.

Felkelő csoportok alakultak a Baross téren, a VIII. és IX. kerület déli részén, a Corvin mozinál, valamint a Tompa és a Berzenczey utcában is. A Margit híd budai hídfője közelében lévő Bem laktanyából a felkelők nagy mennyiségű fegyvert zsákmányolnak.

Egy magyar tiszt egy felderítésre indult An-2 repülőgépről ezt látta:

„Az 5-ös út felett repülve értük el a fővárost. A Boráros téren láttunk először tüzelő harckocsikat. A hídfeljáró irányába lőttek. A körút felett repülve, az Üllői út–Ferenc körút kereszteződésénél több kiégett járművet is láttunk. A körúton több száz méteren keresztül egymást követő harckocsikat láttunk, lövések, robbanások villanását, füstjét észleltük. A harckocsik menet közben lőttek."

Советские солдаты!

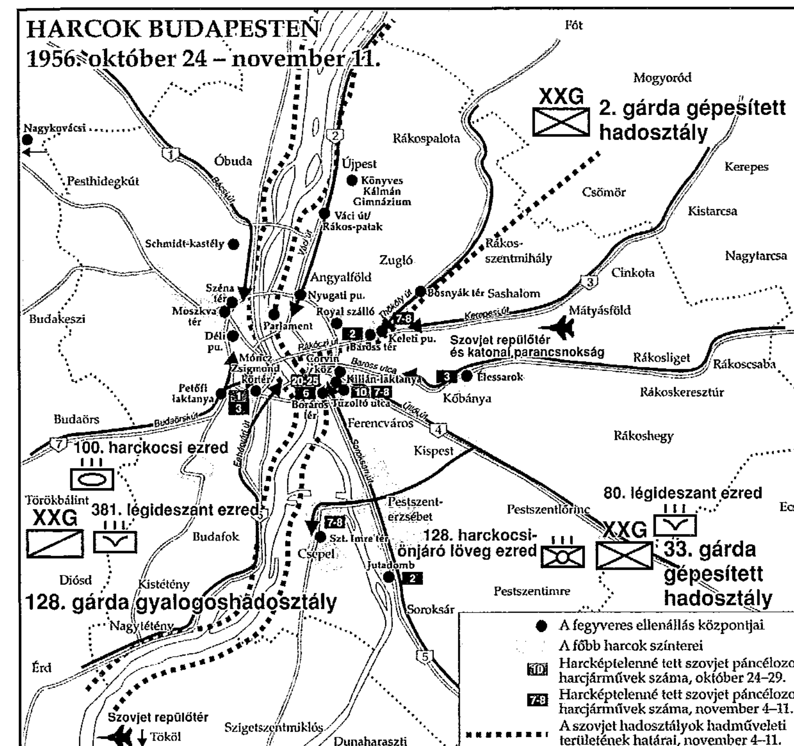
Вы изгнали отсюда немецких фашистов. А теперь вы хотите пойти по их следам? Хотите поработить независимую Венгрию?
Мы этому не можем поверить. Не стреляйте! Возвратитесь домой!

Революционная венгерская молодежь

Szovjet katonák!

Ti vertétek ki innen a német fasisztákat. Most az ő nyomukba akarnátok lépni? Le akarjátok gázolni a független Magyarországot? Nem hihetjük ezt. Ne lőjetek! Térjetek haza!

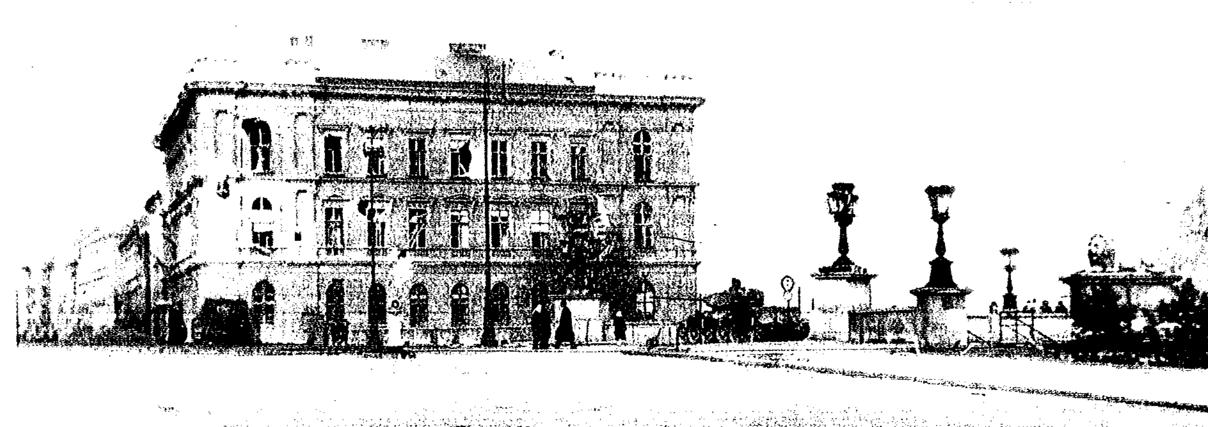
A forradalmi magyar ifjúság

(Középen)
Egy lekűzdött szovjet ISz-3 (balra) és T-34/85 harckocsi (jobbra) az Üllői úton a Corvin-köz magasságában 1956 október végén (Szüllő Attila engedélyével)

(Lent balra)
Szovjet SzU-76M önjáró löveg (balra) és egy T-34/85 közepes harckocsi (jobbra, mindkettő valószínűleg a 128. gárda-lövészhadosztály állományából) Budapesten a Lánchíd budai hídfőjét biztosítják 1956. október 25. körül (Szüllő Attila engedélyével)

(Lent jobbra)
A Szabad Magyar Rádió homlokzata október 30. körül

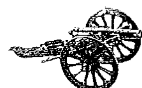

A nap végére Budapesten mintegy 6000 szovjet katona tevékenykedett, 290 harckocsival és önjáró löveggel, mintegy 120 páncélozott szállító járművel és 156 löveggel. A szovjetek a fővárosban addig összesen 20 halottat és 48 sebesültet, négy kilőtt harckocsit és négy páncélozott szállító járművet, valamint néhány felgyújtott gépkocsit veszítettek.
Székesfehérváron a városháza előtt tüntetőkre a szovjet csapatok tüzet nyitnak. Hat fő vesztette életét.
Aznap további szovjet csapatokat irányítottak Magyarországra. Moszkvában a TASZSZ közleményt adott ki az „ellenforradalmi lázadás" leveréséről.
1956. október 25-én a reggeli órákban szovjet és magyar alakulatok visszafoglalták a Rádió épületét.
Reggel beérkezett a fővárosba Romániából a szovjet 33. gárda-gépesített hadosztály, állományában 182 T–34/85 harckocsival, hat PT–76 úszó könnyű harckocsival, 18 ISz–3 nehézharckocsival, 21 ISzU–152 és 26 SzU–100 önjáró löveggel, 76 páncélozott szállító járművel, valamint 83 löveggel és aknavetővel, 12 BM–13 sorozatvetővel, 12 légvédelmi ágyúval és 32 légvédelmi gépágyúval.
A budai oldalon este az ugyancsak beérkezett 128. gárda-lövészhadosztály (saját harckocsikkal és önjáró lövegekkel) felváltotta a 17. gárda-gépesített hadosztály nyugati határhoz vezényelt alakulatait. Ezzel mintegy 20 000 főre nőtt a Budapesten harcoló szovjet csapatok létszáma,

Zsákmányolt szovjet harckocsi a Nagykörúton

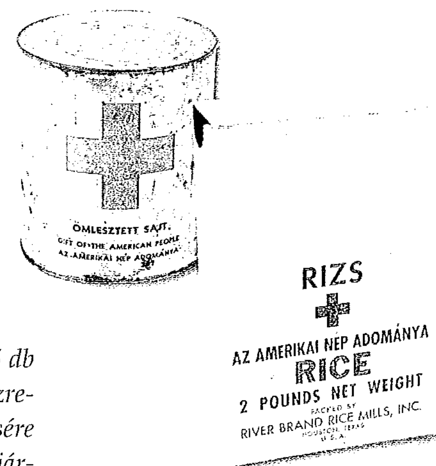

de a gépesített és lövészezredekben egyenként csupán 600-800 főnyi gyalogság volt.
Aznap már négy magyar (6., 8., 12. és 15.) gépesített és egy (33.) harckocsiezred (összesen mintegy 7 400 katona és 64 magyar T–34/85 harckocsi) volt a fővárosban. Közülük 4 638 fő összesen 65 helyszínen főleg fontos objektumokat őrzött, kisebb részük járőrözött vagy a szovjet csapatokkal együtt a felkelők ellen harcolt. Részlet az esztergomi 33. harckocsiezred jelentéséből:

„[Október] 25-én reggel 05.00-kor a honvédelmi miniszter parancsára 5 db harckocsival T. J. százados, a 2. zászlóalj parancsnoka, Maléter Pál ezredessel az Üllői út, Nagy-körút sarkán lévő fegyveres csoportok szétverésére vonult el. A Kálvin tér környékén az út azonban elszórt aknákkal volt járhatatlanná téve. Menet közben 3 harckocsi lemaradt és a másik útvonalon a kijelölt célt 2 harckocsi közelítette meg. A Kossuth Tüzértiszti Iskoláról 150 növendék jött és a harckocsik fedezete mellett, mint gyalogság ténykedett volna. Azonban a fegyveres felkelő csoportok lefegyverezték őket. Maléter ezredes parancsára 2 db harckocsival be akartak törni a Kilián laktanyába. Azonban ez nem sikerült. Maléter ezredes parancsára a harckocsik tüzet nyitottak a Corvin-mozi irányába, ahonnan már előzőleg géppuska- és páncéltörő tűz fogadta a harckocsikat. Kb. 2-3 órás tűzharc után a felkelők 1 harckocsit felgyújtottak, amit a kezelők eloltottak. Ezután 1 harckocsi visszavonult eredeti helyére.
Az ottmaradt 1 harckocsi T. J. százados parancsnoksága alatt a tüzet tovább folytatta, miközben a harckocsiját találat érte. A tüzet csak a kormány által kiadott 'tüzet szüntess' jelre szüntették meg. Az egész kocsi kezelőszemélyzete ezután a Kilián laktanyába ment és [október] 29-ig ott tartózkodott."

A szovjet csapatokkal továbbra is súlyos harcok folytak a Nagykörút és az Üllői út kereszteződésének körzetében. Az Amerikai úton is felkelő csoport alakult. Lakihegyen a felkelők zsákmányolt aknavetővel lőtték a rádióadót. A nap folyamán elfoglalták a IX. kerületi rendőrkapitányságot is.
Huszonötödikén délelőtt 10 és 11 óra között mintegy 8–10 000 ember vonult a Kossuth Lajos térre. A Parlamentet őrző szovjet katonák, akik egy része három, barátságosan viselkedő harckocsin érkezett, hamarosan már barátkoztak a tüntetőkkel. A déli órákban, 11 óra 15 perc körül I. A. Szerov, a KGB elnökének utasítására újabb szovjet harckocsik érkeztek a térre és tüzet nyitottak a páncélosokra is felmászó békés tömegre. Ezzel egy időben magyar határőrök is géppuskatüzet lőttek a szerintük az *„ellenforradalmárokat támogató"* szovjet páncélosokra. A sortűznek 61 magyar és három szovjet halálos áldozata, valamint 284 sebesültje lett.

(Fent)
Segélyként érkezett élelmiszerek dobozai

(Lent)
Csoportkép HB-IRX egyéni jelzésű DC-3 típusú szállítógép előtt a Ferihegyi repülőtéren, mely a Nemzetközi Vöröskereszt szolgálatában Bécs-Budapest között 1956 október végén többször megfordult

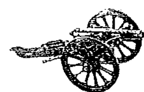
Korabeli jelentés részlete arról, hogy 1956. október 26-án az esztergomi 33. harckocsiezred egyik páncélosa tüzet nyitott saját bajtársaira (HM HIM HL)

Este 16.00-kor jelentés érkezett, hogy Pest felől harckocsival nagyobb civil tömeg meg akarja támadni a Budai Nagy Antal laktanyát, és fegyvert akarnak szerezni. A Bécsi utat Pest felől biztosító útlezáró őrsünk, mely meg volt erősítve egy harckocsival, az akkor a laktanyában tartózkodó Mecséri ezds. kinek a harckocsi alárendeltségében volt, parancsot adott, hogy tüzet nyisson a harckocsi a tömeg előtt jövő harckocsira. A harckocsi tüzet nyitva a civil tömeg előtt jövő harckocsit kilőtte. A tömeg a lövésre szétszaladt, a harckocsi kezelőszemélyzetét, harckocsival együtt elfogtuk és átadtuk Mecséri ezds-nek, ugyanis a kilőtt harckocsi is az Ő állományába tartozott.

Tüntetést rendeztek több vidéki városban is, többek között Ózdon, Pécsett, Szegeden, Dunapentelén, Esztergomban, Vácott és Nagykanizsán. Győrött a karhatalmi alakulatok tüzet nyitottak a tüntetőkre. Nyíregyházán és Várpalotán a felkelők megtámadták a városon áthaladó szovjet katonai tehergépkocsikat.
1956. október 26-án a déli órákban már a Soroksári úton, a Jutadomb környékén is harcok folytak. Délután felkelők elfoglalták a csepeli rendőrkapitányságot.
Délután 17 óra 32 perckor a rádióban közzétették az Elnöki Tanács amnesztiarendeletét, amely mindenkire vonatkozik, aki legkésőbb aznap 22 óráig leteszi a fegyvert.
Varsóból vér- és gyógyszerszállítmány érkezett meg a Ferihegyi repülőtérre. Ez volt az első Magyarországnak nyújtott külföldi segítség.
A Thököly út–Dózsa György út környékén és a Széna téren felkelőcsoportok alakultak. Felkelők szállták meg a Móricz Zsigmond körteret és a Danuvia Fegyvergyárat is.
Kecskeméten a délelőtt folyamán tüntetések kezdődtek. A katonák sortüzének három halálos áldozata volt. Estére a felkelők és a katonák között összecsapás robbant ki. A cigánytelepet a Magyar Néphadsereg két MiG–15 vadászrepülőgépe lőtte.
Dunapentelén harcok folytak a Magyar Néphadsereg és a felkelők között. Mosonmagyaróváron a határőrök a tüntetők közé lőttek, amelynek szomorú eredménye 52 halott és 86 sebesült lett. Esztergomban a Sötétkapunál a magyar katonák nyitottak tüzet a tüntetőkre. Itt 15 fő meghalt, legalább ötvenen megsebesültek. Zalaegerszegen rendőrök és pártfunkcionáriusok lőttek a tömegbe. Nagykanizsán a városi pártbizottság előtti sortűznek halott és sebesült áldozatai lettek. Tatán hajnalban a felkelők megtámadták a laktanyát. Tatabányán este a tüntetők elfoglalták és a megyei rendőrkapitányságot és a Hunyadi Lövésztiszti Továbbképző Iskolát, az őrségét pedig lefegyverezték. Záhonynál a szovjet csapatok pontonhíd építését kezdték meg a Tiszán.

Szovjet katonák holttestei a József körúton

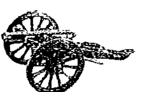
1956. október 27-én a VIII. kerületben a felkelők megtámadták a felvonuló szovjet alakulatokat.
Pesterzsébeten felkelők tartották megszállva a rendőrség, a tanács, a pártbizottság és a vásárcsarnok épületét.
Kecskeméten a Magyar Néphadsereg erői nagyszabású tisztogató akciót hajtottak végre. Dunapentelén a felkelők megtámadták a helyi katonai parancsnokság épületét.
Kalocsán, Kiskunhalason, Kecelen, Berzencén, Várpalotán, Bajon és Örkényben tüzet nyitottak a tüntetőkre. Tiszakécskén a magyar 62. vadászrepülő-ezred egyik repülőgépéről lőtték a felvonulókat: 17 halott és 110 sebesült marad a helyszínen.
Lökösházán és Battonyán a lakosság segítségével felszedték a vasúti síneket, hogy megakadályozzák újabb szovjet csapatok beszállítását az országba Románia felől.
A vidéki városok közül Baján, Miskolcon, Ózdon, Győrben és Mosonmagyaróvárott megkezdték a nemzetőrség szervezését. Egerben a felkelők elfoglalták az ÁVH épületét.
1956. október 28-án hajnalban jelentős szovjet–magyar erőt (11 T–54 és hét T–34/85 harckocsit, két PT–76 úszó felderítő harckocsit, valamint 360 magyar katonát páncélozott szállító járműveken) vontak össze a Corvin közi felkelők ellen. A támadást a Nagyvárad tér, illetve a Kálvin tér felől, két irányból tervezték, ám az Üllői úton felderítésre vezényelt három T–34/85-öst, majd az utánuk küldött három T–54 harckocsi egyikét megsemmisítették a felkelők, ezért a főerőket már be sem vetették.
Aznap felfüggesztették a kijárási tilalmat, rádióközleményben szólították fel a fiatalokat, hogy csatlakozzanak a szerveződő nemzetőrséghez.
A VII. kerületben, valamint a Kisfaludy utcában újabb felkelőcsoport jön létre.
Kecskeméten repülőgépről ismét lőtték a cigánytelepet, majd a Magyar Néphadsereg erői átfésülték a városrészt. A harcokban több felkelő és katona halt meg.

(Fent)
Fegyveres felkelők figyelik a József körutat a Corvin közből

(Lent)
Az Üllői út-Ferenc körút kereszteződése 1956. október végén.
A felkelők a Magyar Néphadsereg egyik műszaki-mentő harckocsijával (balra) vontatták el a helyszínről a szovjet csapatok itt harcképtelenné tett páncélozott harcjárműveit (Sziillő Attila engedélyével)

(Fent)
Szovjet ruhába öltöztetett madárijesztő a József körút és a Baross utca sarkán

(Lent)
A piliscsabai ezred harckocsija a barátkozó tömegben

Debrecenben, Ráckevén és Nyíregyházán aznap megalakult a nemzetőrség.
Hegyeshalomnál lezárták a határátkelőhelyet. Vácott és Kalocsán a laktanyát, Fóton a lőszerraktárat, Békésen a járási rendőrkapitányságot támadták meg a felkelők.
Moszkvában Hruscsov tartott beszámolót a magyarországi helyzetről és határozatot hoztak a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok megerősítéséről.
1956. október 29-én a Honvédelmi Minisztériumban tárgyalások folytak a felkelő csoportok képviselőivel.
Este 20 óra körül a szovjet csapatok parancsot kapta a tüzelés beszüntetésére. Ezzel egy időben fegyverszüneti tárgyalások kezdődtek a Corvin közben, majd a budapesti rendőr-főkapitányság épületében a rendőrség, a Magyar Néphadsereg és a felkelők képviselői között.
A rádióban bejelentették, hogy másnap délután megkezdik a szovjet csapatok kivonását a magyar fővárosból. A középületek védelmét a szovjet őrség fokozatosan magyar csapatoknak adta át.
Ettől függetlenül a VIII. és IX. kerületben újabb összecsapásokra került sor a szovjet csapatok és a felkelők között. A VII. kerületi pártházat felkelők foglalták el. A Corvin közi felkelők vezetői megkezdték a környék csoportjainak egyesítését, s így mintegy 1000–1200 főre nőtt a körzetben tevékenykedő felkelők létszáma. A Tűzoltó utcai felkelők azonban önálló csoporttá szerveződtek.
Kecskeméten ritkultak, de még aznap is folytatódtak az összecsapások.
Szabadszálláson katonák a tüntető tömegbe lőttek.

Békéscsabán, Szegeden, Sárváron és Pécsett megkezdték a nemzetőrség szervezését.
Záhonyban felrobbantották a széles nyomtávú pályaudvar bejáratát, hogy megakadályozzák a szovjet szerelvények beérkezését. A mozdonyokat használhatatlanná tették.
1956. október 30-án reggel a Honvédelmi Minisztérium közölte a rádióban, hogy folytatódik a szovjet erők kivonása Budapestről, pedig annak első üteme valójában csak aznap délután 15 órakor kezdődött

(Fent)
Szovjet vegyes páncélos oszlop kivonulása Budapestről

(Lent)
Az MDP Budapesti Pártbizottság Köztársaság téri épülete

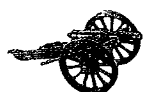
meg. A tervek szerint a szovjeteknek éjfélig az V. kerület kivételével a főváros egész területéről ki kellett vonulniuk.

Az MDP Budapesti Pártbizottság Köztársaság téri épületénél tűzharc tört ki a felkelők és a pártház őrsége között. A védők megerősítésére – a helyismerettel nem rendelkező esztergomi 33. harckocsiezred állományából – üzemképtelen rádiókkal kiküldött hat harckocsi, utánozva a felkelők már a téren tartózkodó zsákmányolt páncélosát, tévedésből a pártházat kezdte lőni. Egy magyar repülőgép fedélzetéről ezt látták:

„A színház környéke tele volt fedezékből lövöldöző fegyveresekkel. Az épület ablakaiból is lövések villantak. A színház jobb oldalán, a platánfák alól harckocsi tüzelt a szemközti többemeletes épületre. Leírtam egy kört és harckocsikat láttam felvonulni a Fiumei út felől. Jöttükre a lövöldözők a színházban kerestek menedéket és a magányos harckocsi is beszüntette a tüzet. A harckocsik elvonultak az ostromlott épület előtt, majd kipufogóikból füstfelhőt okádva balra fordultak. A három első tank kifutott a tér közepére és szembe állt fel az ostromlott házzal. A másik három füstbe merülve ismét balra fordult és beállt az ott lévő tank mellé. Nagyobb kört írtam le és forduláskor már láttam, hogy a négy harckocsi tüzel az épületre, amit elborított a robbanások füstje. A fegyveresek előre törtek és a környező utcákból is előrelódult a tömeg. A tér közepén álló harckocsik nem lőttek, az egyik kivált közülük és nagy sebességgel elment valahová."

Mindszenty József bíboros, hercegprímás

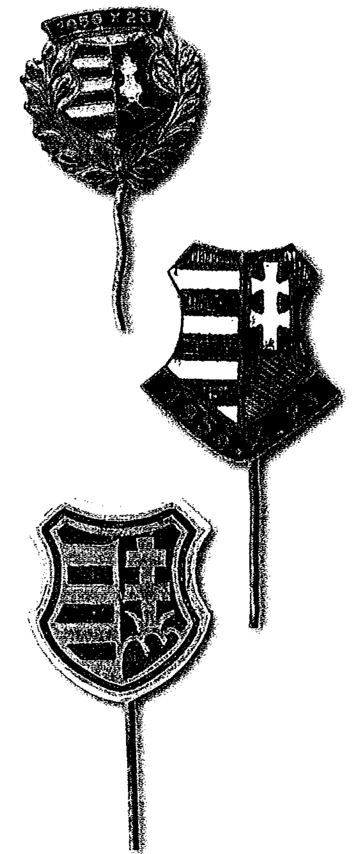
ENSZ-csapatokat Magyarországra?
Nem volt elég a külföldi csapatokból?

Magyar földön csak magyar katonát!

Vonuljanak ki az orosz csapatok, de helyettük más sem kell!

Küldjön az ENSZ gazdasági segítséget!

EGYETEMI FORRADALMI BIZOTTSÁG

Jelvények a forradalom idejéből

Ezután a felkelők megostromolták az épületet, amelynek elfoglalása után a tömeg több védőt kegyetlen módon meglincselt. A harcban számos felkelő is életét vesztette. A védők közül 23 áldozata volt az ostromnak és a népítéletnek.

A Széna téri felkelők három magyar harckocsi támogatásával megszállták a Maros utcai ÁVH laktanyát. A VIII. kerületben felállították a nemzetőrséget.

Debrecenben és Jászberényben is megkezdődött a nemzetőrség szervezése, Salgótarjánban azonban kommunista „tiszti század" alakult.

Az Újpesti Nemzeti Bizottság fegyvereseket küldött Mindszenty bíborosért, akit a rétsági laktanyába vittek.

1956. október 31-én a Honvédelmi Minisztériumban megalakult a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány. Király Bélát a Nemzetőrség főparancsnokává és Budapest katonai parancsnokává, Maléter Pál ezredest a honvédelmi miniszter első helyettesévé, Kovács István vezérőrnagyot a vezérkar főnökévé nevezték ki.

A Kilián laktanyában megalakult a Forradalmi Karhatalmi Bizottság. A Ferenc téren nagy létszámú nemzetőrséget szerveztek.

Október 31-ére virradóan megérkezett Rétságra az Újpesti Nemzeti Bizottság különítménye. Reggel 6 órakor Pálinkás (Pallavicini) Antal őrnagy vezetésével elindult a Mindszenty bíborost szállító gépjárműoszlop, amely 9 órakor érkezett meg a budai Várba. A bíboros védelmére egy magyar SzU–76M önjáró löveget is kirendeltek az Úri utcába.

Aznap dél körül befejeződött a szovjet csapatok kivonulása Budapestről, de egyes adatok szerint némely alakulatok visszamaradtak (például a Népligetben).

Éjszaka újabb szovjet csapatok vonultak be Magyarországra. Moszkvában, az SZKP KB Elnöksége ülésén Hruscsov a forradalom katonai letörését javasolta. A szovjet vezetés a katonai beavatkozás mellett döntött.

A „Vihar" előtti csend, 1956. november 1–3.

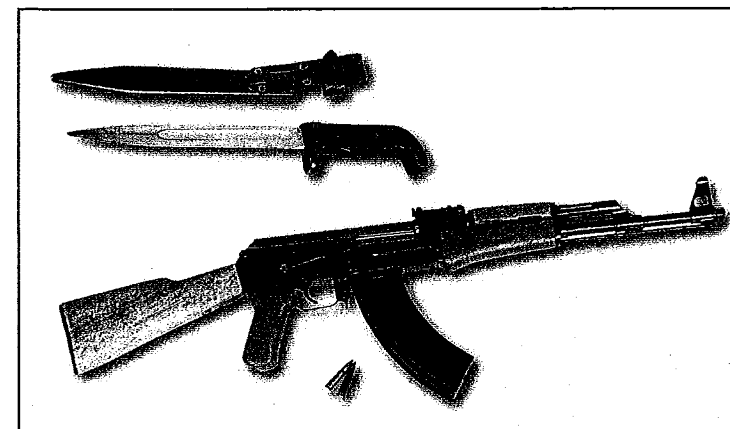
1956. november 1-jén reggel 7 óra 30 perckor a szovjet csapatok körülvették a Ferihegyi repülőteret. A nap folyamán a szovjet haderő valamennyi magyar repülőteret körülzárta és elfoglalta.
A kormány tiltakozott Andropov budapesti szovjet nagykövetnél az újabb szovjet csapatok bevonulása és Budapest körülzárása ellen.
A Budapesti Karhatalmi Parancsnokság a város külső védelmi rendszerének megtervezésével Márton András ezredest bízta meg, de ő beosztását november 4-ig nem vette át. A főváros körül mintegy 50 légvédelmi üteg települt, összesen körülbelül 400 légvédelmi ágyúval és gépágyúval. Király Béla közölte Nagy Imre miniszterelnökkel, hogy a budaörsi repülőtér a kormány kezében van, s szükség esetére két repülőgépet állított készenlétbe.
A súlyos helyzetre való tekintettel a kormány felmondta a Varsói Szerződést, kinyilvánította Magyarország semlegességét, s az ENSZ-hez fordul támogatásért. Az ország semlegességének védelmére a négy nagyhatalom segítségét kérte.
Este 19 óra 50 perckor Nagy Imre bejelentette a semlegességet a rádióban.
A kormány megtiltotta a magyar alakulatoknak a szovjet csapatokkal szembeni ellenállást.

Szovjet harcászat és haditechnika 1956-ban

A szovjet csapatok 1956-ban Budapesten vetették be először harci helyzetben az új T–54 közepes harckocsit, a PT–76 úszó könnyűharckocsit és a lövészek AK–47 gépkarabélyát is; a második világháborúban rendszeresített, de akkor már be nem vetett T–44 harckocsikat is alkalmazták Budapesten.
A szovjet csapatok 1956 októberében követett fő harceljárásának lényege az volt, hogy harckocsikból, önjáró lövegekből és páncélozott szállító járművekből álló, nagy sebességgel mozgó oszlopokkal minél nagyobb erőt demonstráltak, amely reményeik szerint elrettenti a tömegeket a cselekvéstől. Ez eredményes volt 1953-ban a Német Demokratikus Köztársaságban, de Budapesten nem vált be. A magyar fővárosban ugyanis a fegyverhez jutott forradalmárok felvették a harcot.
A főváros sűrűn beépített területein, többemeletes házak rengetegében a páncélosok csak megfelelő gyalogsági és tüzérségi támogatással, kisebb rohamcsoportokban tudtak volna hatékonyan harcolni. A kis létszámú gépesített lövészgyalogságot a felül nyitott BTR–40 és BTR–152 páncélozott szállító járművek kiszolgáltatottá tették az emeletekről – tehát magassági előny birtokában – gyalogsági fegyverekkel tüzelő, gyújtópalackokat („Molotov-koktélokat") és kézigránátokat dobáló felkelőkkel szemben. A zárt búvónyílásokkal harcoló harckocsik és önjáró lövegek kezelői alig láttak valamit, nem csoda, hogy már az aknának látszó tárgyak (ládák, lefordított lábasok és palacsintasütők) is irányváltoztatásra bírták őket. A felkelők sokszor olajjal tették síkossá az utakat vagy felszedett kockakövekből, villamosokból és vasúti kocsikból emeltek akadályokat a szovjet páncélosok előtt. A tüzérséget és a légierőt, nyilvánvaló politikai okokból, az októberi harcokban nem vetették be.
(Folytatás a 74. oldalon)

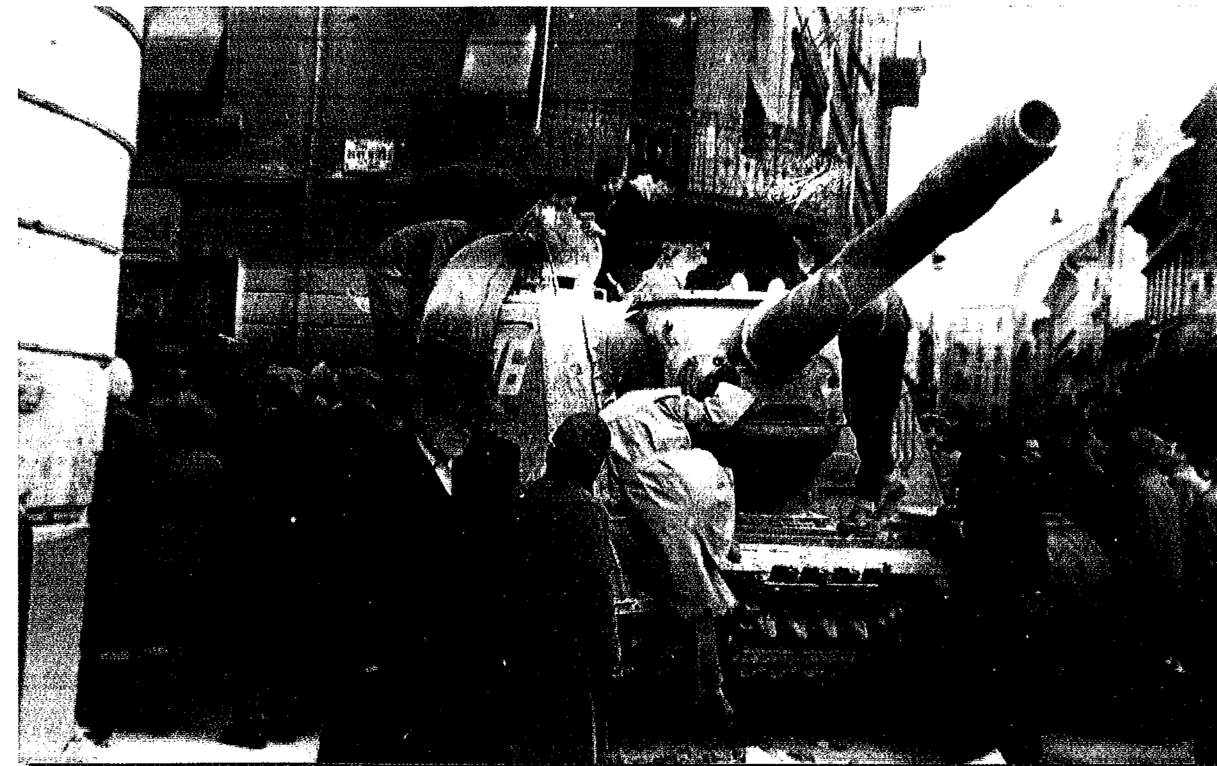

Csiba Lajos százados a nyugati újságíróknak elmagyarázza a „Molotov fröccs" működését

(Fent)
Szovjet AK-47 típusú gépkarabély szurony hüvellyel és csatlékkal

Éjszaka a Budapest körül elhelyezkedő szovjet csapatok megkezdték a városban elhelyezkedő magyar védelem felderítését.
A Baross téri felkelők nemzetőrséget alakítottak, a corvinisták Pongrátz Gergelyt választották meg főparancsnokuknak.
Győrött megyei nemzetőrség alakult.
Megkezdődött Szolnok város védelmének kiépítése. Tüntetés zajlott Kaposvárott. A Néphadsereg ottani erői átálltak, hat tisztet letartóztattak.
Teljes harckészültségbe helyezték a Jugoszláv Néphadsereget, amely megkezdte a felvonulást a magyar határra.
1956. november 2-án megszervezték Pécs védelmét.
A szovjet haderő lezárta a Győrből a nyugati határ felé vezető utat és elfoglalta a kiskunlacházai vadászrepülő-ezred laktanyáját.
A szovjet csapatok magyarországi főhadiszállását Szolnokon állították fel. Moszkvából megérkezett I. Sz. Konyev marsall, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnoka, és aznap kiadta a parancsot a november 4-i támadásra.
1956. november 3-án Mindszenty József bíboros sajtótájékoztatóján a nyugati nemzetek, különösen a nagyhatalmak politikai és gazdasági segítségét kérte.

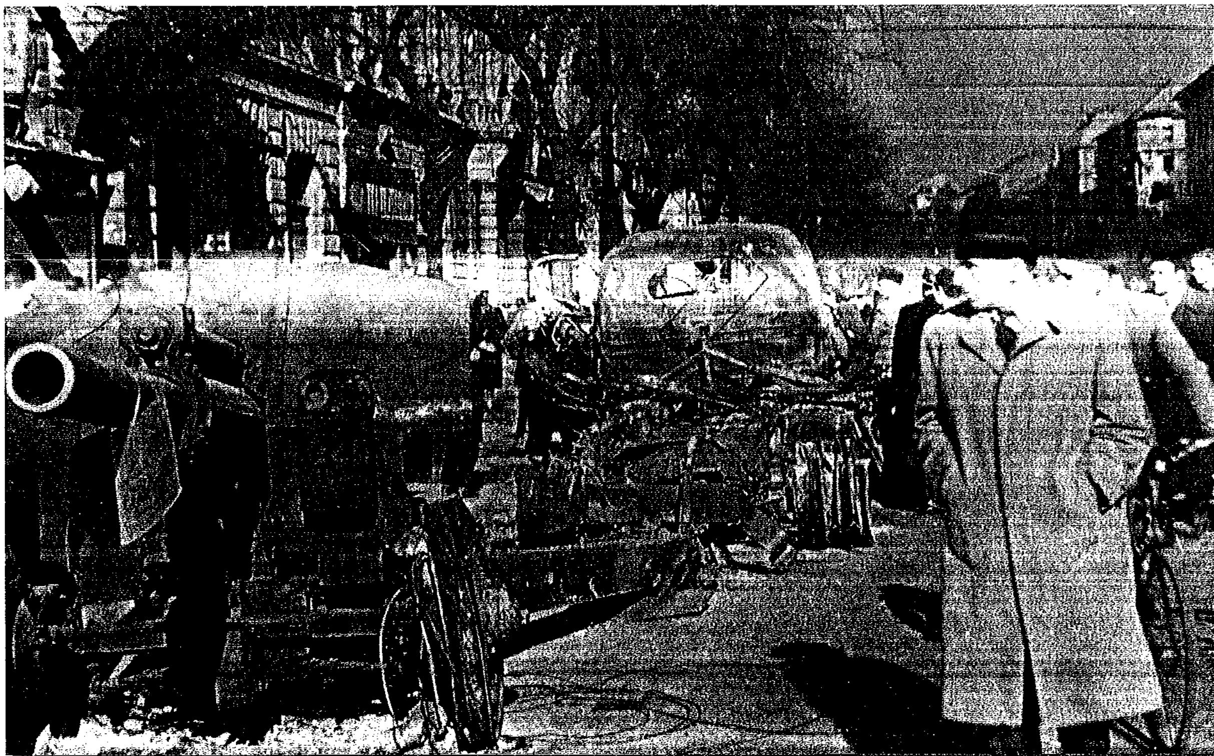

(Lent)
Felkelők által elfoglalt szovjet ISzU-152 típusú nehéz önjáró löveg a Déry Miksa utcában

(Folytatás a 72. oldalról)
Helységharcban döntő a helyismeret (átjárók, földalatti helységek és folyosók, stb.), amivel ugyancsak inkább a felkelők rendelkeztek. A második világháborúban is itt harcolt idősebb szovjet katonák a megváltozott városkép miatt sokat nem segíthettek. November elején a szovjet harceljárás alapvetően megváltozott. A hadosztályokon belül a főbb objektumokat elfoglalására és különleges feladatokra (a magyar vezetők elfogására) előrevetett osztagokat alakítottak. Ezek egyenként egy zászlóaljnyi gyalogságból, 10–12 harckocsiból, valamint páncélozott szállító járműveken mozgatott ejtőernyős deszantosokból álltak. Felkészültek, hogy az épületharcokban – immár rohamcsoportok keretében bevetett lövész- és harckocsi alakulataik támogatására – jelentős tüzérségi tüzet, gyújtó hatású lövedékeket, lángszórókat, füstgránátokat, műszaki alegységeket és robbanóanyagot is alkalmazzanak.
(Folytatás a következő oldalon)

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság értekezletet tartott a budapesti rendőr-főkapitányság épületében, számos felkelőparancsnok részvételével. Délben a Parlamentben megkezdődtek a magyar–szovjet tárgyalások a csapatkivonások részleteiről. A szovjetek ígéretet tettek a megszállás leállítására.
Budapest körül újabb magyar alakulatok foglalták el védelmi állásaikat a Jutadombnál, a Nagykőrösi útnál, a Határ útnál, Soroksár határában, a Jászberényi útnál, a Kőbányai útnál, a Zalka Máté téren, az Éles saroknál, valamint a Csajkovszkij parkban és felkészülnek a védelemre.
Este 22 óra körül Tökölön a szovjet KGB letartóztatta a csapatkivonásról tárgyaló Maléter Pál vezette magyar kormányküldöttséget.
Pécsett nemzetőr és katonai alakulatok a város védelmére rendezkedtek be. A dunapentelei nemzetőrségnek Kalocsáról fegyvert és lőszert szállítottak. Zalaegerszegen és Nagykanizsán is a fegyveres védelem mellett döntöttek.
A szovjetek körülzárták Győrt és Debrecent, elfoglalták a záhonyi vasútállomást és lezárták az osztrák–magyar határt.
A második szovjet katonai beavatkozás terve a „Forgószél” fedőnevet kapta. Ennek keretében Budapesten a Különleges Hadtest (parancsnoka P. Ny. Lascsenko altábornagy, harcálláspontja Tökölön) alárendeltségében a 2. és 33. gárda-gépesített hadosztálynak és a 128. gárda-lövészhadosztálynak kellett felszámolnia a fegyveres ellenállást. A pesti oldalt a Rákóczi út–Thököly út vonalától északra a 2. gárda-gépesített hadosztálynak, attól délre, beleértve a Csepel-sziget északi csücskét is, a 33. gárda-gépesített hadosztálynak kellett birtokba vennie és megtisztítania. A budai ellenállást a 128. gárda-lövészhadosztálynak kellett megsemmisítenie.

1938 M 122 mm-es tarack a József körúton

FEGYVERES FIATALOK!

Hozzátok szólunk, akik még harcoltok. Budapest utcáin drága magyar vér folyik. Kerüljétek az oktalan vérontást. Az új kormány következetesen kielégíti jogos követeléseiteket.
Fiatal hazafiak! Elég volt a vérontásból! Kevesen vagyunk magyarok, ne follyon többé honfivér. Tegyétek le a fegyvert és a népi kormány nem állít benneteket statáriális bíróság elé. Ne féljetek megadni magatokat a rendfenntartó fegyveres erőknek.
Fiatal hazafiak! Jöjjetek, várunk benneteket a kormány kegyelmével.

Nem lessz bántódásotok!

Őrizzétek meg ezt a cédulát, amely átlépési igazolványnak számít!

A rendfenntartó fegyveres erők parancs...ksága

Honfitársak! Felkelők! Rendőrök! Katonák!

Elárulták a forradalmat!
De még nem veszett el!
Nagy Imrét és Losonczi Gézát az oroszok letartóztatták. Kádár, Rónai, Kossa, Apró, Marosán, Münnich kormányt alakítottak Szolnokon. Ez az állítólagos kormány: áruló. Megkoronázva minden eddigi sztálinista árulást, 16 pontos kiáltványt adtak ki. A 16 pont lényege, hogy minket „burzsoá” ellenforradalmároknak neveznek és ellenünk akarják megvédelmezni a hazát, ezért hívtak be újabb orosz csapatokat.
Magyarok, ne adjátok fel a harcot!
Az új kormányt csak az oroszok támogatják, fegyverrel, tankokkal és önkénnyel!
Az oroszokat nem fűti a Haza szeretete!
Az oroszok parancsra lőnek!
Nekünk csak a szívünk parancsol!

Szabadságharcosok, ne tegyétek le a fegyvert!

Katonák, ne hagyjátok magatokat félrevezetni!
Minden vívmányunk veszélyben van!

Veszélyben a haza!

Fegyverbe, magyarok!

A Magyar Forradalmi Ifjúság

A Tökölre korábban beérkezett 108. gárda-ejtőernyős deszantezrednek le kellett fegyvereznie a Tököli repülőtér körzetében tüzelőállásban lévő hat magyar légvédelmi üteget, illetve 100–100 főnyi deszantost át kellett adnia a két gárda-gépesített hadosztálynak, amelyek, rohamcsoportokat alakítva belőlük, a páncélosok támogatására vetették be őket.
A 2. gárda-gépesített hadosztályból két harckocsi- és egy önjárótüzérzászlóaljat a 33. gárda-gépesített hadosztálynak rendeltek alá.
Az ország vidéki területeit a szovjetek két részre osztották. A Dunántúlon a szovjet 38. összfegyvernemi hadsereg törzse (parancsnoka K. U. D. Mamszurov altábornagy, harcálláspontja Székesfehérvár) készült fel a támadásra a 17. és 39. gárda-gépesített hadosztály, a 27. gépesített hadosztály, a 31. gárda-légideszant hadosztály és a 61. légvédelmi tüzérhadosztály erőivel.
A Dunától keletre a 8. gépesített hadsereg törzse (A. H. Babadzsanjan altábornagy, harcálláspontja Debrecen) vonta össze a 11., 32. és 35. gárda-gépesített hadosztályt, a 31. harckocsihadosztályt, a 70. gárda-lövészhadosztályt, valamint a 60. légvédelmi tüzérhadosztályt.
Az egyesített fegyveres erők főparancsnoksága (I. Sz. Konyev marsall) Szolnokon rendezkedett be, közvetlen alárendeltségében a 7. és 31. gárda-légideszant hadosztály részeivel.
A szovjet csapatok összesen mintegy 60 000 katonával és 6 000 páncélozott harcjárművel készültek fel a magyar forradalom és szabadságharc leverésére.

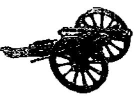
(Folytatás az előző oldalról)
A felkelők gyalogsági fegyverei (zömmel 1891/30 M. Moszin-Nagant ismétlő karabélyok, PPS–41 géppisztolyok és különféle pisztolyok) szinte kizárólag a Magyar Néphadseregben és a rendvédelmi szerveknél rendszeresített, főleg szovjet gyártmányú eszközök voltak. Szovjet adatok szerint a harcokban a felkelőktől mintegy 2000 olyan fegyvert koboztak el, amelyeket a második világháború után külföldön gyártottak (erre egyéb bizonyíték még nem került elő).
A nehézfegyverzetet (páncéltörő ágyúkat, tábori tarackokat, néhány páncélozott harcjárművet) a szovjetektől zsákmányolták, vagy az átállt magyar alakulatoktól szerezték. Fényképek tanúsága szerint a felkelők kezébe került néhány T–34/85 harckocsi, egy T–54 harckocsi, egy PT–76 úszó könnyűharckocsi, néhány BTR–40 páncélozott szállító jármű és egy ISzU–152 nehéz önjáró löveg is.
(Folytatás a következő oldalon)

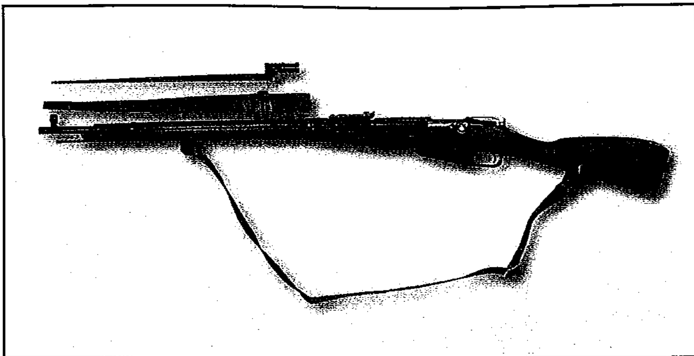
(Folytatás az előző oldalról)
A zsákmányolt T-54 harckocsit 1956. október végén a budapesti brit nagykövetség alkalmazottainak is volt lehetősége alaposabban megvizsgálniuk. E tapasztalatok nyomán indult meg a brit 105 mm-es L7 harckocsilöveg kifejlesztése, amelyet később a NATO-haderők harckocsijaiban rendszeresítettek.
A novemberi harcok során a magyar tűzerő gerincét a páncélosok ellen is alkalmazható 85 mm-es légvédelmi ágyúk, valamint 37 mm-es és 57 mm-es gépágyúk alkották.

A második szovjet katonai beavatkozás, 1956. november 4–11.

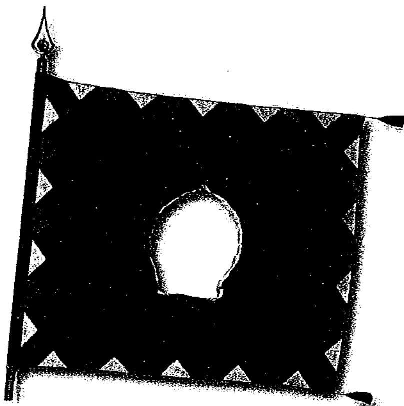
November 4-én hajnali 4 óra 15 perckor megindult a szovjet csapatok támadása Budapest és az ország számos nagyvárosa ellen.
Nagy Imre miniszterelnöknek nem lehetett pontos képe a helyzetről, azt sem tudta, mi történt a Tökölön tárgyaló magyar küldöttséggel. Csak arról tájékoztathatta az országot, hogy a szovjet csapatokat nem a kormány hívta be, de nem adott, nem adhatott parancsot az ellenállásra, noha nem is tiltotta meg a védekezést. A Tökölön letartóztatott Kovács István vezérőrnagytól kapott írásbeli utasítás alapján azonban a Honvédelmi Minisztériumban tartózkodó tábornokok megtiltották a magyar csapatoknak az ellenállást.
A szovjet csapatok alapvetően két fő feladat végrehajtását kezdték meg. Egyrészt meg kellett szállniuk a katonai objektumokat és le kellett fegyverezniük a Magyar Néphadsereget és a nemzetőr alakulatokat. Még az éjszaka körülzárták a magyar laktanyákat, majd hajnalban fegyverletételre szólították föl az egységeket. Az ellenállás legkisebb jelére tűzcsapással válaszoltak (például Záhonyban, Komáromban, Békéscsabán, Szombathelyen, Székesfehérvárt stb.). A gyors és meglepetésszerű támadással szemben a Magyar Néphadsereg nem védekezhetett, alig egy-két helyen történt kísérlet az ellenállásra. Ebben bizonyára a Honvédelmi Minisztériumból érkezett parancs is közrejátszhatott.
Budapesten a szovjet csapatok gyorsan birtokba vették a Duna-hidakat, az Országházat, a Honvédelmi-, a Bel- és a Külügyminisztériumot, a pályaudvarokat és a fontosabb középületeket.

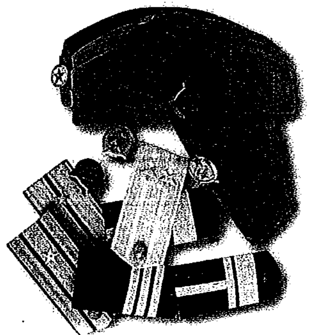

A Petőfi laktanyát védő magyar alakulatok (közöttük a 33. harckocsiezred) egy része ugyan fölvette a harcot, de hamar belátták a küzdelem kilátástalanságát és letették a fegyvert. A szovjet T–54 harckocsik itt két magyar T–34/85 harckocsit kilőttek. Délelőtt 10 óra körül a magyar 51. légvédelmi tüzérosztály állományából a soroksári főutat ellenőrző szakasz (Rémiás Pál hadnagy parancsnoksága alatt) és nemzetőrök, valamint a hozzájuk csatlakozó civil fegyveresek légvédelmi lövegek támogatásával tűzharcba bocsátkoztak egy szovjet egységgel a Jutadombnál. Két harckocsit, két sorozatvetőt és egy személygépkocsit kilőttek, de a rövid tűzpárbaj után a katonák elhagyták állásaikat.
Mindössze két helyszínen, Csepelen és Dunapentelén jött létre tartós és szervezett együttműködés a Magyar Néphadsereg és a fegyveres felkelők között. E településeket azonban a november 4-i szovjet támadás még nem érintette.
A laktanyák elfoglalása közben a szovjet csapatok számos helyszínen az ellenállás legkisebb vélt vagy valós jelére tüzet nyitottak a magyar csapatokra (például Budapesten, Szolnokon, Dunaföldváron). Ennek számos haláleset és sebesülés lett a következménye. A magyar sorállományt ezután lefegyverezték és a legtöbb esetben hazaküldték. A tisztek is csak oldalfegyverüket tarthatták meg, de csak akkor, ha előzőleg fegyveres ellenállásra nem került sor.
Budapesten a felkelők nagyobb arányban vették fel a harcot. A város számos pontján alakultak ki heves összecsapások. A fegyveresek természetesen nem hihették, hogy legyőzik a nagy erőkkel támadó szovjet csapatokat, de bíztak abban, hogy sikerül kitartaniuk addig, amíg a nemzetközi közvélemény és a nagyhatalmak politikai nyomása megfékezi a támadókat. Alaptalanul bíztak az Egyesült Nemzetek Szervezete diplomáciai (a Szabad Európa Rádió híradásai alapján akár katonai) segítségében.
A minden támadásra harckocsitűzzel válaszoló szovjet csapatok megtörték a lakosság ellenállóerejét, s így egyre gyengült a támogató kapcsolat a fegyveresek és a lakosok között. A legerősebb támadások az október 28. előtti harcokban ismertté vált területeket érték, a Corvin közt és környékét, a VIII–IX. kerületet, a Boráros teret és tágabban a Keleti pályaudvar környékét; Budán a Széna teret és környékét, valamint a Móricz Zsigmond körteret.
November 5-én a fővárosban harcoló szovjet erőket újabb alakulatokkal erősítették meg: beérkezett a 31. harckocsihadosztály 100. harckocsiezrede T–54 harckocsikkal, a 66. gárda-lövészhadosztály 128. harckocsi-önjárólöveg ezrede, 145. gárda-lövészezrede, 135. gárda-tüzérezrede, a 27. gépesített hadosztály 97. gépesített ezrede, valamint a 7. és 31. gárda-légideszant hadosztály 80. és 381. gárda-ejtőernyős deszantezrede, illetve két nehézaknavető-osztály.

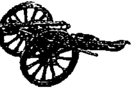

(Fent)
1948M 7,62 mm-es Moszin-Nagant ismétlőpuska szuronnyal

(Középen)
A nagykanizsai 29. lövész ezred 1950 M kivágott címerű zászlaja

(Lent)
Szovjet mintájú tábori sapkák, váll-lapok és Rákosi-címeres sapkajelvények

A Ferenc körút és az Üllői út kereszteződése a második szovjet támadás után (Balogh Lajos felvétele)

A Corvin-köz védői ellen november 5-én délután 15 órakor – 170 löveg és aknavető kétórás tüzérségi előkészítése után – a szovjet 71. harckocsiezred és a 104. gárda-gépesített ezred erői rohamosztagokat alakítva indítottak összpontosított támadást. Noha a mozi épülete is kigyulladt, a Pongrátz Gergely vezette fegyveresek ellenállását a szovjet rohamok csak november 6-án reggelre tudták megtörni. A szovjetek itt öt harckocsit és nyolc löveget zsákmányoltak (zömük eredetileg is szovjet eszköz volt).
Súlyos harcok folytak Budán is, főleg a Moszkva tér, a Vár és Móricz Zsigmond körtér környékén. A szovjet 128. gárda-lövészhadosztályt megerősítették a 381. gárda-ejtőernyős-deszantezred részeivel.
A fegyverszünet után szerveződött felkelő csoportokat a beavatkozást megelőzően kevésbé mérte fel a szovjet felderítés, így ezek viszonylag tovább tudták tartani magukat.
A Steiner Lajos parancsnoksága alatt egyesült VII. kerületi felkelők egészen november 9-ig eredményesen védekeztek Dob utcai támpontjukon. Ekkor Nagykovácsi felé vonultak vissza, hogy egyesüljenek a hírek szerint ott még kitartó fegyveresekkel.
A felkelőcsoportok szervezésére és kiképzésére október 28-ától kiküldött katonatisztek a támadás megindulása után viszonylag hamar elhagyták az egységeket, mivel értelmetlennek tartották a véráldozatot, a fegyveresek pedig nem rájuk, hanem korábban megválasztott parancsnokaikra hallgattak, s így fölöslegesnek érezték magukat.

A Magyar Néphadsereg állományából is számos helyen csatlakoztak sorkatonák, tisztek a fegyveres harcot vállalókhoz. Kőbányán az Éles sarok környékén, ahol az ellenállók a 135. önálló honi vegyes légvédelmi tüzérezred hat lövegével november 8-ig kitartottak, Silye Sámuel tizedes irányította és szervezte a küzdelmet. November 4-én az Éles saroknál álló két 85 mm-es légvédelmi ágyú négy szovjet páncélost lőtt ki.
Egységüktől elszakadt katonatisztek vették át az irányítást az óbudai Schmidt-kastélynál, ahol a felkelők november 7-ig több sikeres támadást hajtottak végre a szovjet csapatok ellen.
Budapesten a legtovább Csepel és Újpest tartotta magát. Ezeket a városrészeket a főváros centruma ellen irányuló első szovjet támadás elkerülte, ezért a felkelők jobban föl tudtak készülni az ellenállásra. Csepelen a nemzetőrség és a Magyar Néphadsereg 77. honi légvédelmi tüzérezrede 6. ütegének 20 katonája az Imre tér környékén együttes erővel fordult szembe a szovjetekkel, akik ugyan a nehézfegyverzet nagy részét meglepetésszerűen elfoglalták, de a tüzértisztek irányításával megfelelő helyre telepített néhány légvédelmi löveg napokon át komoly veszteségeket okozott a támadóknak: kilőttek három harckocsit és egy páncélozott szállító járművet, illetve november 6-án lelőttek egy Il–28 bombázót is. A csepeliek sorozatvetőjükkel még a tököli felszállópályát is tűz alá vették. A szovjetek bejutását

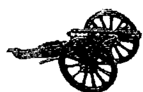
Szovjet csapatok bevonulnak Budapestre

Beszámoló a pesterzsébeti harcokról 1956 novemberéből

November 4-én reggel szovjet páncélosok és tankok tűz alá vették a Határ út mentén lévő kis munkásházakat, mert azokból állítólag tüzeltek kézifegyverekkel a felvonuló szovjet erőkre. A szovjet tankok a Gubacsi út Határ úti torkolatától jobbra és balra helyezkedtek el s tüzeltek a közeli házakra. A házakból és a környékről sok felkelő viszonozta a tüzet és benzines palackokkal igyekeztek megtámadni a tankokat. Egyik szakaszon egy fiatal, kb. 18-19 éves leány hat ízben sikeresen dobott benzines palackot a tankokra, s hat tankot felgyújtott, illetve megsemmisített. A hetediknél rajtavesztett, mert elfogták és szuronyokkal és késekkel felkoncolták. Fellépése nagyon bátorítólag hatott az ott harcoló felkelőkre.

Budapestre az utak felrobbantásával és a Vasműből az utakra kitolt szerelvényekkel is akadályozták. Tervezték a hidak felrobbantását, erről azonban végül letettek. Az egyre nyomasztóbb szovjet túlerő csak november 11-én törte meg a csepeliek ellenállását.
Budapesten kívül is számos helyen ütköztek ellenállásba a szovjetek, noha a Forradalmi Katonatanácsok a harc nélküli megadás mellett döntöttek, és ezt tanácsolták a nemzetőr egységeknek és katonai alakulatoknak is.
Az azonnali fegyverletétel és a harc fölvétele közötti köztes megoldásnak tűnt a fegyveresek kivonása a településről, ami lehetővé tette a küzdelem későbbi felvételét. Több városból (például Keszthely, Szekszárd, Pécs, Tatabánya, Miskolc, Sátoraljaújhely területéről) vonultak ki felfegyverzett fiatalok (sok esetben katonatisztek irányításával) a környező hegyekbe, erdőkbe. A sátoraljaújhelyi nemzetőrök mintegy kétszáz fős egysége másnap rajtaütött a helyi pártvezetők által szervezett értekezleten. Foglyaikat november 7-én engedték szabadon, majd 10-én letették a fegyvert és visszatértek a városba.
A dunapentelei helyőrség tisztjei és a városi nemzeti bizottság a hathatósabb ellenállás érdekében felfegyverezte a harcra jelentkező civileket is. A munkásvárost november 7-én 14 óra 30 perckor támadták meg a szovjetek. A harckocsikkal bekerített települést MiG–17 repülőgépekkel és nehéztüzérséggel lőtték. A vadászrepülőgépek tűz alá vették a felállított légvédelmi ütegeket, amelyek viszonozták a tüzet. Az óriási túlerő két óra alatt legyűrte az ellenállást, a védelem délután összeomlott. A harcokban nyolc fő meghalt, 35 fő megsebesült és 41 közepes és könnyű légvédelmi löveg vált harcképtelenné.
Több egyetemi városban a diákok álltak a fegyveres ellenállás élére. A nehézfegyverzettel is rendelkező soproni csoportok reggel az ellenállás mellett döntöttek. Támogatásukra a környező falvakból nagy számban érkeztek nemzetőr egységek, délután az egyetemisták mégis az ellenállás feladása és az Ausztriába való távozás mellett döntöttek.
Komoly fegyveres küzdelemre került sor Veszprémben, ahol a szovjetek csak súlyos harcok árán tudták elfoglalni a felkelők várban kiépített állásait, de a védők még másnap is folytatták az ellenállást a város különböző pontjain.
Pécsett az egyik egyetemista zászlóalj, a hozzájuk csatlakozott nemzetőr és bányász alakulatokkal együtt, katonatisztek irányításával szállta meg a városból a Mecsekre vezető utakat, és legalább kilenc harckocsi harcképtelenné tétele mellett két napig megakadályozta a szovjetek feljutását. November 6-án visszavonultak Vágot-pusztára, ahol Horváth Géza megszervezte a „mecseki láthatatlanok" többszáz fős csapatát. November 9-én kilőttek egy szovjet parancsnoki gépkocsit, a benne utazó Kornyusin őrnagy, Pécs szovjet városparancsnoka életét vesztette. Több, nehéztüzérséggel is támogatott támadás súlyos veszteségeket okozott soraikban. Emiatt november 19-én a csapat megmaradt része a harc feladása mellett döntött, és november 22-én Jugoszláviába távoztak.

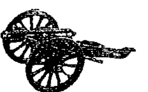

A szomorú mérleg

Az 1956. évi magyarországi harcok következtében mintegy 2500 fő halt meg és mintegy húszezren megsebesültek. Körülbelül 200000 magyar állampolgár hagyta el hazáját.
A jelentős anyagi károkat szenvedett Budapesten a harcokban 1945 fő veszítette életét. A harc közben meghaltak több mint fele még nem töltötte be 30. életévét. A Magyar Néphadsereg állományából 279 fő (közülük 105 fő a felkelők oldalán), a Belső Karhatalomból 90 fő, a rendőrségtől pedig 41 fő veszítette életét az eseményekkel összefüggésben.
A szovjet csapatok 1956-os magyarországi beavatkozása során 85 tiszt, valamint 584 tiszthelyettes és sorkatona esett el. A sebesültek létszáma 138 tiszt, továbbá 1402 tiszthelyettes és sorkatona volt. További két tiszt, illetve 49 sorkatona és tiszthelyettes eltűnt. A szovjet élőerő-veszteség tehát összesen 2260 fő volt.
A harcokban tanúsított teljesítménye okán 26 fő érdemelte ki a Szovjetunió Hőse címet, közülük 14-en ezt posztumusz kapták meg.
A magyar levéltárakban rendelkezésre álló adatok alapos összesítése után Eörsi László a szovjet csapatok budapesti harcokban elszenvedett teljes páncélos-veszteségét legkevesebb 68, legfeljebb 76 páncélozott harcjárműre (főleg harckocsira) becsüli.
1956 őszén a magyar forradalom olyan szabadságharcba torkollott, amelyet Király Béla találóan így jellemzett: *„ez volt az első háború a szocialista országok között"*.

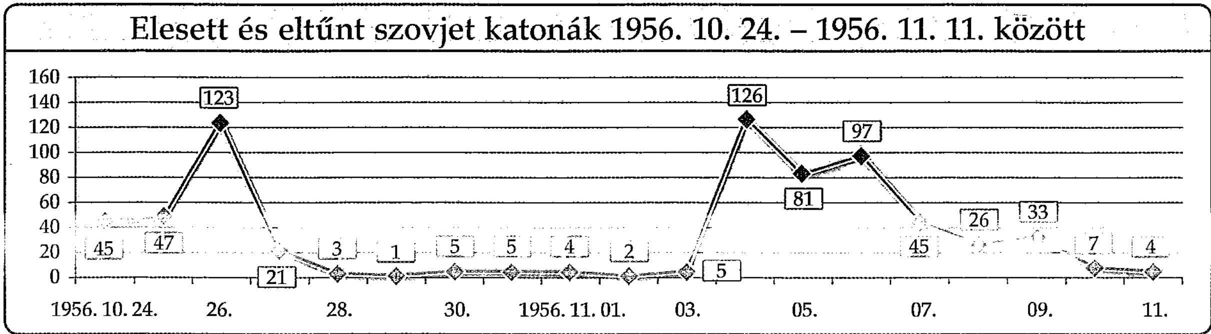
Szovjet csapatok Budapesten

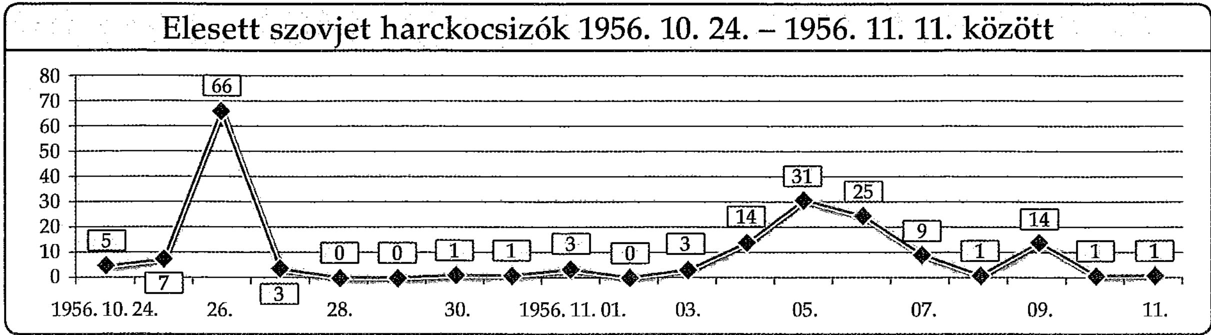

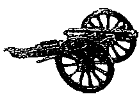

A szovjet csapatok végleges (kijavíthatatlan megsérült) haditechnikai vesztesége 1956. október 24 – november 11. között (hivatalos adatok szerint)

- 26 harckocsi (22 T–34/85, három T–54, egy ISz–3);
- három önjáró löveg (egy-egy ISzU–152, SzU–100 és SzU–76M);
- 10 páncélozott szállító jármű (hét BTR–152, három BTR–40);
- négy BM–13 rakéta-sorozatvető;
- kilenc légvédelmi ágyú (76 és 85 mm-es);
- négy 85 mm-es hadosztály- (páncéltörő) ágyú (D–44);
- kilenc 122 mm-es tarack;
- nyolc 160 mm-es aknavető;
- három 82 mm-es B–10 hátrasiklás nélküli löveg;
- 38 gépjármű;
- öt M–72 motorkerékpár;
- 178 SzKSz öntöltő karabély;
- 213 AK–47 gépkarabély;
- hat SzVT mesterlövész-puska;
- 39 Makarov pisztoly;
- 14 Sztecskin pisztoly;
- 71 TT pisztoly;
- 26 rakétapisztoly;
- 28 DP golyószóró;
- nyolc RP–46 golyószóró;
- kilenc RPD golyószóró;
- kilenc SzG–43 géppuska;
- 13 SzGM harckocsi-géppuska;
- öt ZU–2 14,5 mm-es kétcsövű légvédelmi nehézgéppuska;
- 19 RPG–2 kézi páncéltörő rakétavető.

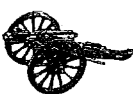

A Magyarországon bevetett szovjet csapatok

Alakulat	Harckészültségbe helyezve	Magyarországra érkezett	Honnan vezényelték?
A Különleges Hadtest törzse és közvetlen alakulatai	1956. 10. 23. 20.00.	–	–
2. gárda-gépesített hadosztály	1956. 10. 23. 20.00.	–	–
17. gárda-gépes ített hadosztály	1956. 10. 23. 20.10.	–	–
177. gárda-bombázórepülő hadosztály	1956. 10. 24-ére virradóra	–	–
195. gárda-vadászrepülő hadosztály	1956. 10. 24-ére virradóra	–	–
128. gárda-lövészhadosztály	1956. 10. 23. 19.45.	1956. 10. 24. 00.15-07.00.	Szovjetunió
33. gárda-gépesített hadosztály	1956. 10. 23. 22.35.	1956. 10. 24. 11.00-12.00.	Románia
A 8. gépesített hadsereg törzse és közvetlen alakulatai	1956. 10. 28-ra virradóra	1956. 10. 28. és 1956. 11. 04. között	Szovjetunió
70. gárda-lövészhadosztály	1956. 10. 26.	1956. 10. 28. 06.00.	Szovjetunió
32. gárda-gépesített hadosztály	1956. 10. 27.	1956. 10. 28. és 1956. 10. 29. között	Szovjetunió
60. légvédelmi tüzérhadosztály	1956. 10. 27.	1956. 10. 30. és 1956. 11. 01. között	Szovjetunió
11. gárda-gépesített hadosztály	1956. 10. 28-ra virradóra	1956. 11. 01.	Szovjetunió
31. harckocsihadosztály	1956. 11. 01-én éjjel	1956. 11. 03. 08.00.	Szovjetunió
35. gárda-gépesített hadosztály	1956. 10. 31. 18.45.	1956. 11. 04-én hajnalban	Szovjetunió (Románián keresztül)
A 38. összfegyvernemi hadsereg törzse és közvetlen alakulatai	1956. 10. 23. 19.45.	1956. 10. 24. és 1956. 10. 28. 08.00. között	Szovjetunió
39. gárda-gépesített hadosztály	1956. 10. 23. 19.45.	1956. 10. 24.	Szovjetunió
61. légvédelmi tüzérhadosztály	1956. 10. 23. 19.45.	1956. 10. 24.	Szovjetunió
27. gépesített hadosztály	1956. 10. 27.	1956. 10. 27. 08.00.	Szovjetunió
7. gárda-légideszant hadosztály	1956. 10. 19.	1956. 10. 30.	Szovjetunió (légi úton)
31. gárda-légideszant hadosztály	1956. 10. 28. 10.00.	1956. 10. 30.	Szovjetunió (légi úton)
1. gárda-vasúti dandár	1956. 10. 27.	1956. 10. 29.	Szovjetunió

Felhasznált források

A HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest), m. kir. Honvédelmi Minisztérium iratai 1944–1945, m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke iratai 1944–1945, Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 1956-os gyűjtemény.

Eörsi László: Budapest ostroma, 1956. Budapesti Negyed, 2000/3-4. sz.

Eörsi László: Corvinisták 1956. A VIII. kerület fegyveres csoportjai. Budapest, 2001.

Erőd a Duna mentén. A Budapestért 1944-45-ben folytatott harcok katonai iratai a Hadtörténelmi Levéltárban. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Számvéber Norbert. Második, bővített kétnyelvű kiadás. Koblenz, 2003.

Györkei Jenő–Horváth Miklós: Adalékok a szovjet katonai megszállás történetéhez. Szovjet katonai intervenció 1956. Második javított kiadás. Budapest, 2001.

Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája. Budapest, 2003.

Illésfalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert: Erdély a hadak útján 1940-1944. [Nagykovácsi], 2005.

Illésfalvi Péter – Kovács Vilmos – Maruzs Roland: „Vitézségért". A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek a második világháborúban. Budapest, 2011.

Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk.: Sipos Péter. Szerk.: Ravasz István. Budapest, 1997 (2. kiadás).

Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945. Második bővített, átdolgozott kiadás. Nagykovácsi, 2009.

Számvéber Norbert: Adalékok a budapesti hídfőben harcoló magyar alakulatok harcértékéhez az újabban hazatért levéltári források tükrében. In: Ad acta. A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve, 2001. Szerk.: dr. Lenkefi Ferenc. Budapest, 2002. 68-75. o.

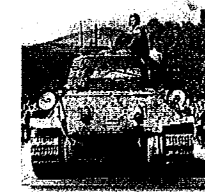
Számvéber Norbert: Az alföldi páncéloscsata. Harcok a Tiszántúlon, 1944. október. [Nagykovácsi], 2007.

Számvéber Norbert: Kard a pajzs mögött. A „Konrad" hadműveletek története, 1945. [Nagykovácsi], 2007.

Számvéber Norbert: Páncélos-hadviselés a budapesti csatában, 1944. október 29-1945. február 13. [Nagykovácsi], 2011.

Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. Budapest, é.n.

TARTALOM

A tordai csata 5

Páncélos-összecsapások az Alföldön 15

A budapesti csata 29

A „Konrad" hadműveletek 47

Magyarországi harcok 1956-ban 59

MAGYAR NAGY CSATÁK

A POZSONYI CSATÁTÓL (907) 1956-IG

A sarló és a kalapács között
Magyarországi harcok 1944–1945, 1956-ban

Harcok a horogkereszt árnyékában
A magyar királyi honvédség harcai a keleti hadszíntéren 1941–1944

A Habsburg Birodalom zászlói alatt
Magyar katonák Európa harcterein Savoyai Jenő, Nagy Frigyes és Napóleon korában

A k.u.k. hadseregtől a Vörös Hadseregig
Magyar katonák a Nagy Háború román és olasz frontján, és a Tanácsköztársaság honvédő hadjáratban

A magyar önvédelmi háború 1848–1849

A magyar függetlenségi háború 1849-ben

Szárnyaló császári sas – hanyatló félhold
Magyarország felszabadítása az török uralom alól

Birodalmak szorításában
Török és Habsburg-ellenes harcok Magyarországon a 17. században

Csaták, portyák, ostromok
A török háborúk forgatagában

Kard és kereszt
A magyar államiság megteremtése és védelme

Makótól Jeruzsálemig
A középkori Magyarország harcai

Karddal és hittel
A Magyar Királyság küzdelme a török terjeszkedés ellen

Istennel a hazáért és szabadságért
A Rákóczi-szabadságharc 1703–1711

A fénykortól az összeomlásig
I. Mátyás és II. Lajos háborúi

Lembergtól – Belgrádig
A magyar katonák sikerei és kudarcai 1914–1915

Magyarok idegen zászlók alatt, 1853–1878

Hogyan jut el Önhöz a sorozat?

MAGYAR NAGY CSATÁK
könyvsorozat – 11–26. kötet

Előfizetéssel
A 11–26. kötetet egy összegben 27.120 Ft helyett 21.680 Ft-ért.

Kéthetente megvásárolhatja az újságárusoknál 1695 Ft-ért!

Duna International Könyvkiadó
1106 Budapest, Keresztúri út 8/A.
Tel.: 264-4555, fax: 264-4551, mobil: 06-70-364-7433
E-mail: terjesztes@dunakiado.hu

www.dunakiado.hu

NAGY CSATÁK

A VILÁG- ÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEM 100 HÍRES CSATÁJA

Hogyan jut el Önhöz a sorozat?

NAGY CSATÁK Világtörténelem
könyvsorozat – 1–10. kötet

- **Megrendelhető**
  A 1–10. kötetet egy összegben 15.950 Ft helyett 12.890 Ft-ért.

1. Világtörténelem, Kr. e. 1274–Kr.u. 621
2. Világtörténelem, 732–1314
3. Világtörténelem, 1346–1690
4. Világtörténelem, 1693–1797
5. Világtörténelem, 1798–1812
6. Világtörténelem, 1812–1862
7. Világtörténelem, 1862–1905
8. Világtörténelem, 1914–1942
9. Világtörténelem, 1942–1945
10. Világtörténelem, 1954–2003

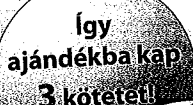
Hogyan jut el Önhöz a sorozat?

NAGY CSATÁK
Világtörténelem + Magyar történelem
könyvsorozat – 1–26. kötet

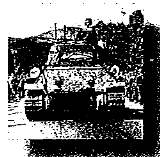
Az ELSŐ kötet bevezető ára 695 Ft

- **Előfizetéssel**
  A 1–26. kötetet egy összegben 43.070 Ft helyett 34.570 Ft-ért.
- **Előfizetéssel – a 1–26. kötetet nyolc részletben 43.070 Ft helyett 36.695 Ft-ért (1x5195 + 7x4500 Ft).**
- **Kötetenként– 1.695 Ft/db.**

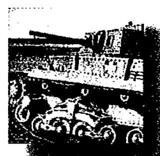
Így ajándékba kap 5 kötetet!

A „NAGY CSATÁK" könyvsorozat magyar csatákat tartalmazó kötetei az eddigiektől eltérően nem kronologikus rendben jelennek meg. Sorozatunk első két könyvét közelmúltunk két sorsfordító eseményének, az 1956-os forradalom és szabadságharc 56., illetve a doni áttörés 70. évfordulója tiszteletére adjuk közre. A megjelenő új kötetek a magyar hadtörténelem nagy csatáit és az azokhoz kapcsolódó hadműveleteket a legújabb kutatási eredmények alapján tárják az olvasó elé. Reményeink szerint nemzeti történelmünk hadieseményeivel kapcsolatban az itt megjelenő írásoknak évtizedes és évszázados tévhiteket sikerül eloszlatni. A hadműveletek eseményeinek, a korszak viszonyainak jobb megértését a térképek mellett a parancsnokokról, tisztekről, közkatonákról, a korabeli fegyverekről, egyenruhákról, kitüntetésekről készült megannyi egyéb kép, festmény és metszet teszi könnyebbé, szinte filmszerűvé.

A **tordai csata** 1944. szeptember 15. és október 8. között zajlott le, ahol a magyar 2. hadsereg német segítséggel és óriási veszteségek árán csaknem egy hónapon keresztül feltartóztatta a többszörös túlerőben lévő román és szovjet csapatokat. Nemcsak Észak-Erdély teljes elfoglalását akadályozták meg, hanem a Kárpátokban harcoló magyar 1. hadsereg bekerítését is. A magyar 2. hadsereg tordai állásainak védelme a kelet-közép-európai térségben azon kevés hadművelet közé tartozott, amely hosszabb időre megállította a szovjet hadsereget.

A Tiszántúlon Szolnok–Nyíregyháza–Nagyvárad térségében 1944. október 6–31. között zajlott le a Közép-Európa második világháborús történetének legnagyobb páncélos hadművelete az **alföldi**, vagy más néven „debrecen–nagyváradi" **páncélos csata**. A szovjet hadvezetés a Dél Hadseregcsoport és a magyar 2. hadsereg zömének bekerítését és szétzúzását tervezte, a német páncélos erők és a magyar alakulatok támadásai nyomán törekvésük meghiúsult. Az Erdélyben és a Kárpátokban harcoló magyar 1. és 2. hadsereget és a német alakulatok visszavonulását sikerült biztosítani, majd a Tisza vonalán új védelmi állásokat kiépíteni.

A Dél Hadseregcsoport és a magyar haderő visszavonulása után a szovjet hadvezetés úgy vélte, „menetből" elfoglalhatja Magyarország fővárosát, Budapestet. Horthy Miklós kormányzó „kiugrási kísérletének" kudarca (1944. október 15.), majd a nyilas hatalomátvételt követően Szálasi Ferenc hozzájárult Budapest erőddé nyilvánításához. Bár a **„Festung Budapest"**-en rekedt mintegy 90 000 katonának alig fele vett részt a harcokban, a német és magyar alakulatok 52 napig kitartottak.

Budapest szovjet bekerítése után a német hadvezetés **„Konrad"** fedőnéven három hadműveletet indított (1945. január 1. és február 15. között) a magyar főváros felmentésére. Több páncélos és gyalogos hadosztályt csoportosítottak át Varsó körzetéből és Kelet-Poroszországból. Előbb északról Tata, majd délről Székesfehérvár irányából indítottak támadást. A szovjet erőknek hatalmas veszteségek árán sikerült megállítaniuk az akciókat, így a főváros sorsa megpecsételődött.

1956. október 24-én hajnalban a szovjet 2. és 17. gárda-gépesített hadosztály alakulatai bevonultak Budapestre, ezzel megkezdődnek a harcok a felkelők és a szovjet megszálló csapatok között. A fegyveres felkelés ekkor már javában tartott, s a következő napokban több összecsapás zajlott a Magyar Néphadsereg, az ÁVH és a szovjet alakulatok között. Október a szovjet erők jelentős része elhagyta Budapestet, ám az országba légi és szárazföldi úton újabb alakulatok érkeztek. November 4-én hajnalban 60 000 szovjet katona részvételével megindult a „Forgószél" fedőnevű hadművelet.

Duna INTERNATIONAL

9 786155 013959
1695 Ft

11

NAGY CSATÁK • Magyar történelem, 1944–1945; 1956

MAGYAR TÖRTÉNELEM

NAGY CSATÁK

II. világháború: A tordai csata
Páncélos-összecsapások az Alföldön
A budapesti csata • A „Konrad" hadműveletek
1956: Magyarországi harcok 1956-ban

